సవ్యాఖ్యాన అష్టశ్లోకీ

Sl.no. 393.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

ఆహార[illegible]దై, శ్రీపరాశరభట్టరాచార్య

[illegible] ప్రసాదించిన

సవ్యాఖ్యాన అష్టశ్లోకి.

శ్రీ-ఉ-వే-శ్రీమాన్, ప్రతివాదిభయంకరం [illegible] గారు

[illegible] వ్యాఖ్యానము ననుసరించి

మూలమునకు

శ్రీ-ఉ-వే-శ్రీమాన్, [illegible]

[illegible]

తిరుమలై కాండూరు [illegible] స్వామి [illegible]

[illegible],

భాష్యకారాచార్యుల వారిచే,

[illegible]

ఆంధ్ర ప్రతిపదటీకా తాత్పర్యసహితము.

[illegible] సంవత్సర చైత్రమాసములో

శ్రీమా[illegible] ఆసూరి [illegible] చార్యులవారిచేతను,

[illegible] భాష్యకారాచార్యులవారిచేతను,

చెన్నపురి:

శ్రీగీతాచార్యముద్రాక్షరశాలయందు,

ముద్రింపించి, ప్రకటింపబడియె.

[illegible]

రిజిష్టర్డ్ కాపిరైట్.

1907.

గ్రంథముల పట్టీ.

ఆంధ్రప్రతిపదటీకాతాత్పర్యసహిత సవ్యాఖ్యాన అష్టశ్లోకీ.

[illegible] ౦-౪-౦

ఆంధ్రప్రతిపదటీకాతాత్పర్యసహితంబగు తిరువాయ్మొళి ౦-౪-౦

శ్రీ రామానుజ నూత్తందాదియును ప్రపన్నగాయత్రి ౦-౪-౦

పోస్టేజి చార్జీలు గ్రంథములను కొనువారే భరించవలయును

ఈ గ్రంథములు కావలయువారు

శ్రీ-ఉ-వే-శ్రీమాన్, కడవల్లూరు వైః,

తి-కాం-భాష్యకారాచార్యులవారు.

పెరిచేరము.

ఈ క్రింది అడ్రసుకు వ్రాసి తెప్పించుకొనవచ్చును.

చెన్నపురి, వైణాబజారువీధి, 87 నెం. గృహము. } తాలూకా జిల్లా పోష్టులను స్పష్టముగా వ్రాసి పంపగోరెదము.

ఇట్లు,

గ్రంథాధికారి,

శ్రీమాన్-అలర్మై-ఆసూరి తాతాచార్యులవారు.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

ఆంధ్ర ప్రతిపద టీకా తాత్పర్యసహిత
సవ్యాఖ్యాన అష్టశ్లోకీ ప్రారంభః.

అష్టశ్లోకీవ్యాఖ్యానము రచియించిన, ప్రతివాదిభయంకరా
చార్యులవారి తనియనైన దిదియను

(౧) వేదాన్తదేశికకటాక్ష వివృద్ధబోధం ।
కాన్తోపయన్తృయమినః కరుణైకపాత్రమ్ ।
వత్సాన్వవాయమనవద్య గుణైరుపేతం ।
భక్త్యాభజామిపరవాది భయంకరార్యమ్॥

ఈ ప్రతివాదిభయంకరాచార్యులవారు, మూలగ్రంథకర్తలగు
శ్రీభట్టరుగారిని యనుసంధించిన దిదియగు

---

(౧) తాత్పర్యము.— వేదాన్తదేశికులయొక్క కటాక్షము
చేత వృద్ధిపొందిన (సకలమైన వేదాన్తశాస్త్ర) జ్ఞానముగలవారును
శ్రీమణవాళమహామునులకృపకు ముఖ్యపాత్రులును, శ్రీవత్సగోత్రో
ద్భవులును శాస్త్రోక్తమైన (జ్ఞాన, భక్తి, వైరాగ్యాదిసద్గుణ) సంపూ
ర్ణులునగు ప్రతివాది భయంకరాచార్యులవారిని, భక్తితోడ సేవిం
చెదను.

(౨) శ్రీపరాశరభట్టార్య శ్శ్రీరంగేశపురోహితః ।
శ్రీవత్సాంకసుతశ్శ్రీమాన్ శ్రేయసే మేస్తుభూయసే ॥

[illegible] ముందు ఘటికాచల నాథుడగు నరసింహస్వామివారి ప్రార్థనము చేయుచున్నాను.

(3) వందేహం ఘటికాద్రీశం శ్రీనిధిం కరుణానిధిమ్ ।
ర ఘూత్తమకులదైవతం సతామ్మానధిం నిధిమ్ ॥

ఇపుడు వేంకటాచల నాథులను ధ్యానించుచున్నాను.

(౪) అఖిలచిదచిదీశశ్శ్రీనివాసో దయాళుః
స్వపదకమలయుగ్మప్రాపకస్సంశ్రితానామ్ ।
నగనుశిఖరగమ్యో నిత్యమవ్యాజబంధుః
విలసతుమమచిత్తే వేంకటేశో ముకుందః ॥

(౨) తా.— శ్రీరంగ నాథునకు పురోహితులును, శ్రీవత్సాంక [illegible] పుత్రులును నగు శ్రీపరాశరభట్టరువారు, నాకు [illegible] మైన [illegible] కలుగజేయుదురుగాక.

(౩) తా.— [illegible] నివాసభూతులును దయానిధులును [illegible] రఘువంశ్యుల కులదైవమును సత్పురుషులకు అక్షయమైన నిధి [illegible] యైనట్టి ఘటికాచలాధీశులను నమస్కరించుచున్నాను.

(౪) తా.— సమస్త చేతనాచేతనములకు నాథుడును లక్ష్మీ [illegible] నాథుడును దయాళుడును, శరణాగతులకు [illegible] తన పాదపద్మములను [illegible] శేషాద్రి శిఖరమున [illegible] నిరుపాధిక బంధువు [illegible] వేంకటాద్రి నాథుడును అగు ముకుందుడు నా [illegible] ప్రకాశించుగాక.

రంగనాథ సముద్రాచార్య సమస్యా ... మునకని ... గ్రంథమును చెప్పుచున్నారు.

(౫) ప్రణమ్య దేశికాన్ సర్వాన్ అష్టశ్లోక్యా యథాక్రమమ్
అర్థో వైష్ణవదాసేన బాలబోధాయ వర్ణ్యతే ॥

అ వ తా రి కా.

అథ పరమకారుణికో భగవాన్ శ్రీపరాశరభట్టార్యస్సకలచేతనోజ్జీవనాయ సర్వవేదసారతయా స్వరూపోపాయపురుషార్థప్రతిపాదకతయా చ సదా ముముక్షుభిరనుసంధేయస్య రహస్యత్రయస్య సంప్రదాయ పరంపరాప్రాప్తమర్థం దర్శయితుకామః స్వరూపజ్ఞాన పూర్వకత్వాదుపాయప్రవృత్తేః స్వరూపప్రతిపాదనపరం సకలశాస్త్రరుచిపరిగృహీతం శ్రీమదష్టాక్షరం మంత్రమాదౌ వివృణోతి చతుర్భిః శ్లోకైః, అథ ద్వాభ్యాం ద్వయం మూలమంత్రవివరణరూపం స్వరూపానురూపోపాయపురుషార్థప్రతిపాదనపరం యన్వర్థం, తతో ద్వాభ్యాం ద్వయవివరణరూపం చరమశ్లోకం॥ తత్ర సకలవేదసారసంగ్రహాత్ ప్రణవః ప్రణ

(౫) శ్లో. —(ప్రణమ్య దేశికాన్ ఇత్యాది) సమస్తాచార్యులను నమస్కరించి అష్టశ్లో॥, బాలురకుగూడ సులభముగ గ్రహించునట్లు వైష్ణవదాసునిచేత వర్ణించబడుచున్నది. అనగా! బాలురకుగూడ సులభముగ వర్ణించబడునట్లు, అష్టశ్లో॥ వ్యాఖ్యానమును చేయుచున్నానని యర్థము. శ్రీవైష్ణవదాసులు అని ప్రతివాదిభయంకరాచార్యుల వారి పేరు.

వాద్యా స్సర్వా వేదాః ప్రణవే పర్యవస్థితాః। వాఙ్మయం ప్రణవస్సర్వం తస్మాత్ప్రణవమభ్యసేత్॥ ఓంకార ప్రభవా వేదా ఓంకార ప్రభవాస్స్వరాః। ఓంకార ప్రభవం సర్వం జగత్స్థావరజంగమమ్। ఆద్యంతుత్య్రక్షరం బ్రహ్మ త్రయీ యత్ర ప్రతిష్ఠితా। సగుహ్యోన్యస్త్రివృద్వేదో యస్తం వేద స వేదవిత్) ఇత్యాదివచనాత్ ప్రణవవివరణం మంత్రశేషః, అకారస్య నారాయణపదేన, ఉకారస్య నమసా, మకారస్య నారపదేన చ, వివరీకరణాత్, మూలమంత్రవివరణం ద్వయం - తత్రసంగృహీతో ర్థస్య ఉపాయోపేయ స్వరూపస్య ద్వయే వివిచ్య ప్రతిపాదనాత్ ద్వయవివరణం చరమశ్లోకః ఉపాయ ఉపేయ స్వరూపాపేక్షిత ప్రాపకాంతర పరిత్యాగ సర్వపాపనివృత్త్యో ర్విస్తరతోభిధానాత్ - అత స్సర్వసంగ్రహం ప్రణవమాదావివృణోతి॥

శ్రీ రామానుజాయ నమః శ్రీమద్గీత పరమార్థ బోధకము.

ఈ మువ్వురొకరొకర్థము.—పరమకృపాళువులును పూర్వులునగు శ్రీపరాశరభట్టరువారు, సమస్త(సాంసారికులగు) చేతనుల యుజ్జీవనము కొరకు సమస్తవేదసారంబగుటచేతను (స్వరూప ఉపాయ పురుషార్థములను) చెప్పవలయుగుటచేతను యెల్లప్పుడును, వారికుందిరుచిగల వారిచేత ననుసంధింపతగినట్టి రహస్యత్రయముయొక్క, సంప్రదాయ పరంపరగ ప్రాప్తంబగు అర్థమును చూపింప(లోకమునకు తెలుపుట చేయు) నిశ్చయించినవారగుచు, స్వరూపజ్ఞానము (శేషభూతుండగు జీవుని శేషత్వాదులు) ఇట్టిదియను జ్ఞానముగలిగినచో, గంటవదినట్టిది ఉపాయ పురుషార్థముండు అధీనకోశము గలుగుటచేతను, (జీవ)

స్వరూపమును బాగుగఁ బ్రతిపాదించుచున్నదియు సకలశాస్త్రములచేత నత్యాదరంబుగఁ బరిగ్రహింపఁబడినదియునగు (శ్రీమత్ అష్టాక్షరమన్త్ర) మును ముందుగ [illegible] శ్లోకములచే వివరింపుచున్నారు. పిమ్మట శ్లోకద్వయంబుచే, [illegible] (అష్టాక్షర)మునకు వివరణరూపంబగు, [illegible] మంత్రరత్నంబని శ్రేష్ఠమనఁబడిన [illegible] వివరింపుచున్నారు. పిమ్మట [illegible] చరమశ్లోకార్థమును వివరింపుచున్నారు. [illegible] అష్టాక్షరమంత్రమందలి (ఓమ్, [illegible] ఆదిగాఁగలవి [illegible] ప్రణవమందుంచఁబడినవి [illegible] ప్రణవస్వరూపముగనుక ప్రణవము [illegible]. "వేదములు ఓంకారమువలనఁ బుట్టినవి అచ్చులు ఓంకారమువలనఁ బుట్టినవి స్థావరజంగమాత్మకంబగు సర్వజగత్తును ఓంకారమువలనఁ బుట్టినది వేదము చెప్పఁబడినదో (అట్టి) మూడక్షరములచేరికయే (ఓమ్‌కారమేయగును) సమస్తము [illegible] (అనగా బ్రహ్మప్రతిపాదించునది యగునట్టి) రహస్యంబైన యోంకారము, త్రివృత్ అను వేదసారము దానిని (ఓమ్‌కారమును) యెవడు తెలిసికొనుచున్నాడో వాడు వేదములను తెలిసికొనినవాడు (అనుచున్నాడు)" ఇది మొదలగు వచనములఁబట్టి సర్వవేదసంగ్రహము. మంత్రశేషము (నారాయణాయనమః అనుపదములు) ముందుచెప్పిన ప్రణవ (అర్థ)మునకే వివరణములు అకార (అర్థ)ము నారాయణపద (అర్థ)ముచేతను ఉకార (అర్థ)ము నమః అనుపద (అర్థ)ము చేతను మకార (అర్థ)ము (నారాయణపదమందలి) నారపద (అర్థ)ముచేతను విశదీకరించుటవలన. (ఈ) మూలమంత్ర(అర్థ)వివరణము ద్వయమంత్రము, అట్లుట (మూలమన్త్రమందు) సంగ్రహముగ చెప్పఁబడిన ఉపాయ ఉపేయ

స్వరూపములను, ద్వయమందు విశదముగ ప్రతిపాదించుటంబట్టి, (ఈ) ద్వయమునకు వివరణము చరమశ్లోకము, (తిరుమంత్రద్వయమంత్రములందు స్పష్ట ముగా ప్రతిపాదింపబడిన) ఉపాయ ఉపేయ స్వరూప(ములను) అనే కించుటకు (ముఖ్యకారణంబును) ప్రాపకాంతర పరిత్యాగము స్వరూప సిద్ధియు అను (చరమశ్లోకమున) బాగుగ ప్రతిపాదించుట వలన.

అవ.—గురువు అష్టాక్షరీ సంగ్రహంబును ప్రణవమును అది మొదలు (అకారార్థో విష్ణుః) అను శ్లోకముచే వివరింపుచున్నారు.

మూ॥ అకారార్థో విష్ణుర్జగదుదయరక్షాప్రళయకృన్మకా
రార్థో జీవస్తదుపకరణం వైష్ణవమిదమ్। ఉకారోఽన
న్యార్హం నియమయతి సంబంధమనయోస్త్రయీ
సారస్త్ర్యాత్మా ప్రణవ ఇమమర్థం సమదిశత్॥ ౧॥

ప్రతి.—జగదుదయ...కృత్ - జగత్ - లోకములయొక్క, ఉదయ - ఉత్పత్తికి, రక్షా - రక్షణమునకు, ప్రళయ - సంహారము నకును, కృత్ - చేయునట్టి, విష్ణుః - వ్యాపకుడైనవిష్ణువు, అకా రార్థః - అకారమునకర్థము, జీవః - (విశిష్టమగు బద్ధ భేదములచే మూడు ప్రకారములుగనుండు) చేతనుండు, మకారార్థః - మకార మునకు అర్థము, వైష్ణవం - విష్ణువునకు చెందిన, ఇదం - ఈ (ఆత్మ వస్తువు), తదుపకరణం - వానికి (విష్ణువునకు) శేషభూతము, ఉకారః - ఉకారము, అనయోః - వీరిద్దరికిని (అకారవాచ్యుండగు విష్ణువునకును మకారవాచ్యుండగు జీవునకును) గల, సంబంధం - శేషశేషిభావరూపంబగు సంబంధమును, అనన్యార్హం - (ఇతరులగు సిద్ధి భాగవతులు ఆచార్యులు కింకరులు) అన్యులకు శేషము కాని దానినిగ, నియమయతి - నియమించిచెప్పుచున్నది, త్రయీసారః -

త్రయీ - ఋగ్యజుస్సామరూపంబగు వేదత్రయముయొక్క, సారః - సారంబగునదియు, త్ర్యర్ణ - మూడు (అకార ఉకార మకారములు) స్వరూపముగాఁగలదియునగు, ప్రణవః - ఓమ్ అను అక్షరము, ఇమం - ఈపూర్వోక్తంబగు, అర్థం - అర్థమును, (అనగా చేతనుఁడు భగవద్భాగవతాచార్యులకే శేషభూతుండను యంశమనుట) సమదిశత్ - బాగాఁజెప్పెనది.

మఱియు, (తదుపకరణం వైష్ణవమిదం) అనుచోట, తత్ - ఉపకరణం - అని పదద్వయముగా విభజింపఁదగును. అప్పుడు, తత్ - అనుశబ్దవాచ్యంబగు చేతనజాతము, వైష్ణవం ఉపకరణం - విష్ణు సంబంధమైన శేషవస్తువు అనియర్థము. (లేక) మకారార్థో జీవః మకారవాచ్యంబగు చేతనుఁడును, తదుపకరణం - అతనికి శేషం బగు, ఇదం - ఈ, మిత్రకళత్రము పుత్రకళత్రము సత్యధాన్యము అను భేదత్రయాత్మకంబగుయచేతనమును, వైష్ణవం-విష్ణువునకే శేషభూతము, అనగా, చేతనాచేతనములు రెండును భగవంతునికే శేషభూతములని తాత్పర్యము. ఈప్రకారముగను మకారార్థ...మిదం అనువాక్యమునకు అర్థద్వయముగలదు. ఈవాక్యమునకు మూడువిధములుగ అన్వయభేదములవలన వైశిష్ట్యమైన మూడర్థములుగలవు.

తా.—నారాయణాష్టాక్షరంబను తిరుమంత్రమందలి మొదటి పదమునకు ప్రణవంబని పేరు. ఇది అకార ఉకార మకారముల చేరికగలది. అందు అకారము, సకలజగత్తులయొక్క సృష్టిస్థితి సంహారకర్తయని, శ్రుతిస్మృతి ప్రతిపాద్యుండును అటులనే సర్వ వ్యాపకుండునగు శ్రీవిష్ణుమూర్తిని చెప్పుచున్నది. మకారము, నిత్య ముక్త బద్ధ భేదముచే మూఁడుప్రకారములుగనుండు జీవుని చెప్పుచున్నది. ఇట్టి జీవుడు యుకారప్రతిపాద్యంబగు విష్ణువునకే శేషభూతుండు ఇతరులకు శేషభూతుండుగాఁడు అని, అవధారణార్థకంబగు

ఉకారము ఇట్టి సంబంధమును (అనగా అకారవాచ్యుండు సర్వ శేషి. వానికే జీవుడు శేషభూతుండు అను, జీవపరమాత్మలకుగల నిరుపాధికంబగు శేషశేషిభావసంబంధమును) స్పష్టపరచిచెప్పుచు న్నది. అవధారింపుడనగా! దానిని నిర్ధారించి గనుక వైరాగ్య జీవుడు ఈశ్వరునికే శేషభూతుండను [illegible] వైష్ణవ శెప్ప యుండు ప్రణవము ఇట్టి అర్థమును అనగా! మకారవాచ్యుండగు జీవుడు అకారవాచ్యుండగు విష్ణువునకే శేషభూతుండను యర్థము నుపదేశించుచున్నదని యీశ్లోకతాత్పర్యము.

వ్యాఖ్యానమ్॥ జగతాం లోకానాం-ఉదయః ఉత్పత్తిః-రక్షా-సంరక్షణం-ప్రలయస్సంహారః - తాః కరోతీతి జగదుదయరక్షాప్రలయకృత్ - జగదుత్పత్తిస్థితిసంహారకర్తేత్యర్థః॥ ౧(యతోవా ఇమాని భూతాని జాయంతే। యేన జాతాని జీవంతి। యత్ప్రయంత్యభిసంవిశంతి।॥ ౨(విష్ణోస్సకాశాదుద్భూతం జగత్ తత్రైవచ స్థితమ్। స్థితిసంయమకర్తాసౌ జగతోస్య జగచ్చసః) ఇత్యాదికమత్ర ప్రమాణతయానుస

---

(౧) యెవనివలన (ఈ) భూతములు పుట్టుచున్నవో యెవని చేత, పుట్టిన (ఈ) భూతములు జీవించుచున్నవో (పోషకాలమందు) యేవస్తువునుద్దేశించి పోవుచున్నవో (ప్రళయకాలములో యేవస్తువును అంతట శోధించి ప్రవేశించుచున్నవో).

(౨) (నేను అనేకవిధములుగా కాగలను అను సంకల్పమాత్ర) జ్ఞానవిశిష్టుండగు విష్ణువువలన పుట్టినది, "జగత్తు" అచ్చట నేయున్నది, స్థితిసంహారకారకుండతడే, ఈజగత్తున. ఈజగత్తున్నవాడే (వాడు అంతర్యామిగా గలడనుట).

జ్ఞేయం - విష్ణుః-విష్ఌ వ్యాప్తావితి ధాతోర్వ్యుత్పన్నో విష్ణుశబ్దో వ్యాపకవస్తువాచీ॥ 3(అంతర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్యనారాయణస్స్థితః॥౪ సర్వత్రాసౌ సమస్తంచ వసత్యత్రేతి వై యతః । తతస్స వాసుదేవేతి విద్వద్భిః పరిపఠ్యతే) ఇత్యాదికమత్రఅనుసంధేయం" ఏతాదృశో విష్ణుః- అతాదర్థః-అకారవాచ్య ఇత్యర్థః - అవరక్షణగతిహింసాదిష్వితిధాతోర్వ్యుత్పన్నస్య అకారస్యజగత్సృష్ట్యాదికర్తా విష్ణుర్వాచ్య ఇతి భావః-అఇతి బ్రహ్మ-అఇతిభగవతో నారాయణస్య ప్రథమోభిధానం- అకారో విష్ణువాచకః-౫(సమస్తశబ్దమూలత్వాదకారస్యస్వభావతః॥సమస్తవాచ్యమూలత్వాద్బ్రహ్మణోపిస్వభావతః॥వాచ్యవాచకసంబంధ స్త

---

(౩). లోపలను వెలపలను, అ(చేతనాచేతనాత్మకంబైన) జగత్తునందు వ్యాపించి (అంతర్యామిగ) నారాయణుండే యుండియున్నాడు.

(౪) అంతటను వీఁడు వసించుచున్నాడు, సమస్తమును వీనియందు వసించియున్నది. యందువల్లనో! ఆహేతువునుబట్టి వాడు వాసుదేవుడని విద్వాంసులచే చెప్పఁబడుచున్నాడు.

(౫) సమస్తశబ్దములకును కారణమగుటచే అకారము, స్వభావమువలన సమస్తపదార్థములకును కారణంబగుటచే బ్రహ్మయున్ను స్వభావమువలన వాచ్యవాచకసంబంధము (అనగా అకారము బ్రహ్మను చెప్పుటకుగల సంబంధము) అకారబ్రహ్మలకు అర్థమువలననుండి తోఁచబడుచున్నది.

ఙ్కారస్థాత్ప్రతీయతే)౬ఇత్యాదికమత్రానుసంధేయం॥ శే
షః-నిత్య,ముక్త,బద్ధ, భేదేన త్రివిధ చేతనః-మకారార్థః-మ
కారవాచ్య ఇత్యర్థః-పంచవింశోయం పురుషః-పంచవి
ంశ ఆత్మా భవతి ౭(భూతాని చ కవర్గేణ చవర్గేణేన్ద్రియాణి
చ।టవర్గేణ తవర్గేణ జ్ఞానగంధాదయస్తథా) (మనః పకారే
ణైవోక్తం ఫకారేణత్వహంకృతిః। బకారేణ భకారేణ మ
హాన్ ప్రకృతిరుచ్యతే। ఆత్మాతు స మకారేణ పంచవింశః ప్రకీ
ర్తితః॥ మకారో జీవవాచకః ఇత్యాదికమత్రానుసంధేయం)
వైష్ణవం విష్ణోర్జాతం-ఇదం ఆత్మవస్తు- తదుపకరణాత్ తస్య వి
ష్ణోర్జాతత్వాత్ తచ్ఛేషభూతమిత్యర్థః॥ ౮సర్వం ఖల్విదం
బ్రహ్మ తజ్జలానితి శాంత ఉపాసీత॥ ౯మత్తస్సర్వమహం సర్వ

---

(౬) ఇది మొదలుగా గల యిచ్చోట యనుసంధింపవలయు.

(౭) (పంచ) భూతములు కవర్గముచేతను, చవర్గముచేత ఇంద్రియములు టవర్గముచేతను తవర్గముచేతను, జ్ఞానగంధాదులును ఆట్లే మనస్సు పకారముచేతను చెప్పంబడినది. ఫకారముచేత అహంకారము బకారముచేతను భకారముచేతను మహత్తత్త్వము ప్రకృతియు చెప్పబడుచున్నది. జీవుడు మకారముచేత ౨౫ వవాడుగ చెప్పబడుచున్నాడు. మకారము జీవవాచకము. ఇత్యాదులిచ్చట యనుసంధేయములు.

(౮) చూడబడెడు ప్రపంచమంతయు బ్రహ్మ (బ్రహ్మకార్యమనుట) దానివలన పుట్టినది. దానియందు లయించును. దానివలన రక్షింపబడుచున్నది యని శాంతుండై ఉపాసించవలె.

(౯) నావలన సమస్తము (ఆయినది) నేను సమస్తము. (నే

మిత్యాదికం ప్రమాణం ॥ యద్వా, తత్ ఉపకరణమితిపద చ్ఛేదః-తత్ మకారవాచ్యం-ఇదం చేతనజాతం-వైష్ణవం-విష్ణోస్సంబంధి-ఉపకరణం - శేషభూతం-విష్ణోశ్శేషభూత మిత్యర్థః।అథవా మకారార్థో జీవః-తదుపకరణం-తస్యజీవ స్యోపకరణం-శేషభూతం-ఇదం శుద్ధసత్త్వ, మిశ్రసత్త్వ, సత్త్వశూన్య, భేదేనత్రివిధము చేతనంచ- వైష్ణవం-విష్ణుసం బంధి-విష్ణోశ్శేషభూతమిత్యర్థఃఇత్యకారోపరిస్థితలుప్తతా దర్థ్యచతుర్థ్యా ప్రాహేతి శేషః౧౦ పతింవిశ్వస్యాత్మేశ్వరగ్ం శాశ్వతగ్ంశివమచ్యుతం) ౧౧ (స్వత్వమాత్మనిసంజాతం స్వామిత్వంబ్రహ్మణిస్థితం)।ఉభయోరేషసంబన్ధో నేతరోభి మతోమమ।స్వజీవనివ్యాయదితి స్వసత్తాయాంస్పృహా యది।ఆత్మదాస్యంహరేస్స్వామ్యంస్వభావంచసదాస్మర।

ము గర్వమునకు కారణము సమస్తము శేషశేషిత్వామిగానుండి) అని తాత్పర్యము.

(౧౦) అచేతనమునకు నాయకుడు సమస్తజీవాత్మలకును నియామకుడు సర్వకాలములందు నుండువాడు ఆశ్రితులకు మంగళమునిచ్చువాడు నాశములేని పరమపదములో గూడినవాడు (నారాయణుండు).

(౧౧) స్వత్వము (అనగా సొత్తు అగుట) జీవాత్మయందున్నది. స్వామిత్వము (అనగా సొత్తుగలవాడగుట) బ్రహ్మయందున్నది. ఉభయులకును (జీవబ్రహ్మలకును) ఈ స్వ, స్వామి, భావమే సంబంధము అని నాకు అభిమతంబు ఇతరసంబంధములేదు నీవు ఉజ్జీవించవలయును అను ఇచ్ఛనీకుగలదేని నీవు ఆత్మజ్ఞానమందు ఇచ్ఛగలదేని, జీవునకి

దాసభూతాస్స్వతస్సర్వే హ్యాత్మానః పరమాత్మనః। నాన్యథాలక్షణం తేషాం బంధే మోక్షే చ విద్యతే) ఇత్యాదికమత్రానుసంధేయం॥ ఉకారః-(౧౨ అతిదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్తత్సూర్యస్తదు చంద్రమాః) ఇత్యాదిష్వ ప్రయోగేషు అవధారణార్థః ఉకారః-అనయోః అకారమకారవాచ్యయోః పరమాత్మజీవాత్మనోః- సంబంధం శేషిశేషభావరూపసంబంధం॥ అనన్యార్హం - అన్యేషాం భగవత్ లక్ష్మీభాగవతాచార్యవ్యతిరిక్తానాం అయోగ్యః దాసభవతీతి నా-నియమయతి-అవధారయతి॥ ౧౩ (బ్రహ్మణః ... యాశ్చాన్యా దేవతాస్తతాః। ప్రతిబుద్ధా న సేవంతే యస్మాత్పరిమితం ఫలం) ఇత్యాదిష్వత్రానుసంధేయం॥ ఏవం పదార్థముక్త్వా ప్రణవస్వరూపం ... వాక్యార్థం ... త్రయీతి త్రయీసారః - త్రయ్యాః ఋగ్యజుస్సామరూప

గల దాస్యమున్న ... [illegible] యల్లప్పుడును స్మరించుము! దాసభూతులు ... జీవాత్మలు పరమాత్మకు. ... అన్యులకు కాదు బద్ధావస్థయందుగాని ముక్తావస్థయందుగాని. ఇత్యాదులనిచ్చట యనుసంధించుకొనవలయును.

(౧౨) అదియే అగ్ని అది వాయువు అదే సూర్యుడు అదియే చంద్రుడు.

(౧౩) బ్రహ్మను రుద్రుని యే ఇతర దేవతలుగలరో! (వారి నన్న) జ్ఞానవంతులు సేవించరు. యందువలనవారలిచ్చు ఫలముస్వల్పమైనది!

వేదత్రయస్య - సారః - స్థిరాంశః - త్రీణిఅక్షరాణిఅర్థాస్స్వ
రూపంయస్యసత్ర్యక్షః అకారఉకారమకారరూప ఇత్య
ర్థః। ప్రణవః ఓమ్కారః॥౧౪(భూరితిఋగ్వేదాదజాయత ॥
భువ ఇతియజుర్వేదాత్ ॥సువరితిసామవేదాత్ ॥ తానిశు
క్రాణ్యభ్యతపత్ ॥ తేభ్యోఽభితప్తేభ్యస్త్రయోవర్ణాఅజా
యంత॥అకార,ఉకార, మకారఇతి,తానేకధాసమభరత్
తదేతదోమ్)ఇతి॥ ౧౫(అకారంచాప్యుకారంచమకారం
చప్రజాపతిః। వేదత్రయాన్నిరబృహద్భూర్భువస్స్వరితీతి
చ)ఇత్యాదికమత్రఅనుసంధేయం॥ ఏతాదృశః ప్రణవః-ఇ
మం-పూర్వోక్తంఅర్థం-చేతనస్యభగవదనన్యార్హ శేష
త్వరూపమర్థం।సమదిశత్ -సమ్యక్ప్రత్యపాదయత్ ఇత్య
ర్థః ॥ ౧౬(అకారోవిష్ణురిత్యుక్తోమకారోజీవవాచకః।

---

(౧౪) భూః అని, ఋగ్వేదము లయమునుబొంది బుట్టెను. భువః అని యజుర్వేదములయమునుబొందిబుట్టెను. సువః అని సామ వేదము లయమునుబొంది బుట్టెను. అట్టి భూరాదివ్యాహృతులనెడి సువర్ణములను (బ్రహ్మ) కాచెను. కాచబడిన ఆభూరాదులు లయము బొంది మూడువర్ణములు బుట్టినవి, అకారము ఉకారము మకారము అని. వాటిని ఒకటిగా (బ్రహ్మ)కూర్చెను అది ఈ ఓమ్ (అను ప్రణవము) ఆయెను.

(౧౫) అకారమునున్ను ఉకారమునున్ను మకారమునున్ను బ్రహ్మ వేదత్రయమునుండి సంగ్రహించెను. భూః - భువః - సువః - యని.

(౧౬) అకారము విష్ణువని చెప్పబడినది, మకారము జీవుని

తయోస్తునిత్యసంబంధ ఉకారేణ ప్రకీర్తితః) ఇత్యాదిక మతాన్నిసంధేయమ్॥ ౧॥

అవ॥ ఏవం ప్రణవం వ్యాఖ్యాయాథ నమశ్శబ్దం వ్యాచష్టే॥ మన్త్ర బ్రహ్మణీతి॥

ఇట్టుల ప్రణవమునకర్థమొనరించి తరువాత నమః యనుపదమునకర్థము వారలిచ్చుచున్నారు. మంత్రబ్రహ్మణియను శ్లోకముచేత.

మూ॥ మన్త్రబ్రహ్మణిమధ్యమేననమసా పుంసస్స్వరూపం
గతిఃగమ్యంశిక్షితమీక్షితేన పురతఃపశ్చాదపి స్థా
నతఃస్వాతన్త్ర్యంనిజరక్షణం సముచితావృత్తిశ్చ
నాన్యోచితా తస్యైవేతి హరేఃవివిచ్యకథితం స్వ
స్యాపి నార్హంతతః॥ ౨.

ప్రతిపదము. - మన్త్రబ్రహ్మణి - మన్త్రశ్రేష్ఠంబగు శ్రీమదష్టాక్షరీమన్త్రమునందు, మధ్యమేన - మధ్యమందున్నట్టిదియు, పురతః - ముందునున్న (ఓంకార)ముతోటిదియు, పశ్చాత్ - వెనుక (నారాయణ)పదముతోటిదియు, స్థానతః - తనతోటిదియు, ఈక్షితేన - అన్వయింపంబడినదియునైన, నమసా - నమఃయనుశబ్దముచేత, పుంసః - చేతనునియొక్క, స్వరూపం - (శేషత్వ)స్వరూపమున్ను, గతిః - ఉపాయస్వరూపమున్ను, గమ్యం - ప్రాప్యస్వరూపమున్ను, శిక్షితం - బోధింపఁబడెను. స్వాతన్త్ర్యం - స్వాధీనమగుటయు, నిజరక్షణం - తనను రక్షించుటయు, సముచితా - బాగుగాతగియుండు, వృత్తిశ్చ - (కైంకర్యమనఁబడు) వ్యాపారమున్ను (అనగా దైవకైంకర్యమంట),

---

పరస్వరూపం, వారలిద్దరికిని నిత్యంబగు సంబంధము (అనగా శేషశేషిత్వ మనఁబడు సంబంధము) ఉకారముచే చెప్పఁబడినది.

తస్య - అ (సర్వస్వతంత్రుండనియు సర్వరక్షకుండనియు సర్వశేషి యనియు వేదాన్తములయందు) ప్రసిద్ధిచెందిన, హరేః - (సర్వమును హరించునట్టి) విష్ణువునకే, ఉచితా - అర్హంబైనది, అన్యోచితా - ఇతరులకు తగినది, న - కాదు, ఇతి - ఇట్లని, విదస్త - తేట పరచి (విశదముగ), కథితం - చెప్పబడినది, తతః - అందువలన, స్వస్యాపి - తనకును, నార్హం - తగినది గాదు.

తా.— తన ననుసంధింపువాని రక్షింపునట్టి సకల మంత్రములయందును శ్రేష్ఠంబగు నీ యష్టాక్షరమున రెండవపదంబగు నమః యను పదము, తనకు ముందుండు ఓమ్ అను పదముతోడియు, వెనుకనుండు నారాయణ అను పదముతోడియును, కాకాక్షి న్యాయముగా నన్వయించును. మఱియు తనతో నొకసారి, ఆవృత్తిచే అన్వయించును. మొదట ఓమ్ అనుపదముతో అన్వయించునప్పుడు, న-మః యని రెండుపదములగుటచే దీనికి షష్ఠ్యంత నమస్సని వ్యవహారముగలదు - అప్పుడు దీనియర్థము. మ - అయిన-మకారవాచ్యుండగు జీవుడు అకారవాచ్యుండగు విష్ణువునకే (శేషభూతుడు), న-మః - తనకు (తాను శేషభూతుడు) కాడు, అని. ఇట్లు నన్వయించుటవలననే, జీవుడు సర్వేశ్వరునికేగాని తనకు శేషభూతుడుగాడను శేషత్వస్వరూపము బాగుగ శిక్షింపబడెను. తనతో తానన్వయించుట యనగా! నమః అనుపదము నావృత్తిచేసి (ఆవృత్తి యనగా రెండుపర్యాయములు ఉచ్చరించుట) నటో, యిదియే నమః న మః అని పదద్వయంబగును. అందు మొదటి నమః పదము అఖండ నమస్సు (ఏకపదముగుట) రెండవది షష్ఠ్యంతము మొదటి యఖండ నమస్సునకు • శాస్త్రప్రమాణములవన, ఉపాయమర్థము. అప్పుడీయుపా

• శాస్త్రప్రమాణమనగా! (నమస్ప్రశ్లిష్టసాధనం అనుచోట ఉపాయాధ్యక్షారము తెలుపువాక్యములో, శరణం అనుపదమునకు బదులుగ, నమః యనుపదము నుపయోగించుటవలన నమః యను శబ్దమునకు ఉపాయార్థకత్వము గలదనుట).

మూర్ధకంబగు నమః అను అఖండపదముచ్చే, న-మః యని సఖండ పదమున్ను అన్వితంబైనచో, (తన రక్షణ) ఉపాయము-తనకు గాదని యర్థంబగును. నకారోపాయ ప్రవృత్తి సర్వరక్షకుండగు ఈశ్వరునికే గాని తన కింతమాత్రము లేదని తాత్పర్యము. గాన పైయన్వయ రీతిగా, నకారోపాయరూపంబగు గతి కీర్తితంబయ్యె. పిమ్మట నందు నారాయణపదమునౌ నన్వయించినప్పుడు ప్రాప్యస్వరూపంబు కీర్తింపబడుట యెట్లనగా! అష్టాక్షరి మంత్రమున నీ పదంబగు నారాయణాయ, అను పదములో న-మః అను సఖండ పదమున్ను అన్వయించినచో, నారాయణాయనమః అని అన్వయంబగుచున్నది. అర్థము॥ నారాయణాయ- సర్వశేషియగు (శ్రీమత్) నారాయణుని కొరకే సర్వవిధకైంకర్యములను (చేయుచున్నాను) మః-న-నా కొరకు గాదు. అని యీ యన్వయముచే, కైంకర్యమందు స్వార్థనివృత్తిలభ్యం బగుటచే ప్రాప్యస్వరూపరూపంబగు పురుషార్థము కీర్తింపబడెను. ఇట్లు స్వరూపోపాయ పురుషార్థములు బోధింపబడెనని ముఖ్య తాత్పర్యము. ఇట్లు కీర్తించుటకు ఫలమును, స్వాతంత్ర్య॥ తతః అను ఉత్తరార్ధమునందు బోధించుచున్నారు. తనకు తాను స్వతంత్రుడు గాను మహైశ్వర్యము స్వార్థముగా హరించునట్టి విష్ణువునకే పరతంత్రుడై. పౌనఃపున్యముగాను, (నకార్థ) తానేను॥ యతీయు॥ సర్వరక్షకుండని వేదాంతములయందు ప్రసిద్ధిగాంచినట్టియు తనను ఆశ్రయించిన వారిపాపములను హరించునట్టివాడును అగు విష్ణువే యున్నాడు. తన శేషత్వము నకర్మకంబగు (ప్రవృత్తియు) అనగా! నారాయణాయ అనుచోట చతుర్థిచే నెప్పుడును కైంకర్యమున్ను, సర్వము తన కొరకుండు చేయునట్టి విష్ణువునకే యుచితముగాని తనకుచితము గాదు. అని ఫలితంబయ్యె. ఇట్లు ఉపాయోపేయ పురుషార్థములు చెప్పబడుటవలన, తనకేమియు గాదియుండ్వ తలేదని ముఖ్యము గా॥ తాత్పర్యము.

వ్యా॥ మంతారం అనుసంధాతారం త్రాయంతెరక్షం
తీతిమంత్రాః-తేషు బ్రహ్మ-మంత్రబ్రహ్మ-తస్మిన్మంత్రబ్ర
హ్మణి-మంత్రశ్రేష్ఠే-శ్రీమదష్టాక్షరే- ౧ (యథాసర్వేషు
దేవేషు నాస్తినారాయణాత్పరః। తథాసర్వేషు మంత్రేషు
నాస్తిచాష్టాక్షరాత్పరః॥ భూత్వోర్ధ్వబాహురద్యాత్రసత్య
పూర్వంబ్రవీమివః। హేపుత్రశిష్యాశ్శృణుతనమంత్రోష్టా
క్షరాత్పరః। సర్వవేదాంతసారార్థః సంసారార్ణవతారకః।
గతిరష్టాక్షరోన్నృణాం అపునర్భవకాంక్షిణాం॥ ఐహలౌకి
కమైశ్వర్యంస్వర్గాద్యంపారలౌకికం। కైవల్యంభగవంతం
చమంత్రోయంసాధయిష్యతి। కింతత్రబహుభిర్మంత్రైః కింత
త్రబహుభిర్వ్రతైః। నమోనారాయణాయేతిమంత్రస్సర్వా

---

(౧) ఎట్లు సమస్తదేవతలయందును శేషా! నారాయణుని
కంటె పరుడైనవాడు లేడో అట్లనే సమస్తమంత్రములందును అష్టాక్ష
రముకంటె పరమైనమంత్రము లేదు॥ (ఇట్లు) ఎత్తబడిన భుజములుగల
వాడనై ఇప్పుడిచట ప్రమాణముచేసి చెప్పుచున్నాడను మీకు. ఓ!
శిష్యులారా! ఓ పుత్రులారా! వినుడీ, వేయుమంత్రము అష్టాక్షరము
కంటె పరమైనది లేదు. సమస్తమైన వేదాంతసారార్థప్రతిపాదకమున్న,
సంసారమను సముద్రమును దాటించునదియు (అను) అష్టాక్షరమం
త్రము, జన్మమునుగోరనివారికిఁ బొందఁదగినది. ఇహలోకైశ్వర్యమునున్ను
పరలోకైశ్వర్యంబను స్వర్గాదులనున్ను ఆత్మప్రాప్తినిన్ని భగవత్ప్రాప్తిన్ని
ఈమంత్రము సాధించియిచ్చును. అచ్చట (సమస్తమునున్నుయిచ్చెడి
విషయములో అనుట) అనేకమంత్రములచేతను ఏమిప్రయోజనము
అచట అనేకవ్రతానుష్ఠానములచేతనున్న, ఏమిప్రయోజనము, నమో

ర్థసాధకః। ఋచోయజూంషిసామానితథైవాథర్వణానిచ। సర్వమష్టాక్షరాంతస్థంయచ్చాన్యదపివాఙ్మయం।అష్టాక్షరస్త్రప్రణవేఅకారేప్రణవస్థితః)ఇత్యాదివచనశతమత్రానుసన్ధేయం॥ నుక్తప్రణవనారాయణపదయోరన్తరాళేభవః మధ్యమః। తేనపురతః అగ్రే-ఉక్తేన అన్వితేనప్రణవాన్వితేన-నమసా-సఖండనమసా- పుంసఃచేతనస్యస్వరూపం శేషత్వరూపస్వరూపం శిక్షితం-శోధితంభవతి॥ కథమితి చేత్ ఉచ్యతేఓంనమఇతిసఖండనమసఃప్రణవాన్వయే-మ్, అద్యైవ।మః నఇతియోజనాయాంజీవఃవిష్ణోరేవశేషభూతః నస్వాత్మనఇత్యర్థబోధనేన స్వశేషత్వనివృత్త్యాస్వరూపం శోధితంభవతి॥ అత్రయోన్యథాసంతమాత్మానమన్యథాప్రతి

నారాయణాయ అను పిమంత్రము, సమస్త వేదోపాజనమ్ములనున్న సాధంచునని. ఋగ్వేదము యజుర్వేదము సామవేదము అట్లే అథర్వణ వేదమున్న ఇంక ఇతర మైనశబ్దజాలమునయూకన్నను అష్టాక్షరములో నున్నది. (అనగా! అష్టాక్షరములోనుండు అర్థము నే చెప్పుచున్నదని తాత్పర్యము) అష్టాక్షరము ప్రణవమందును ప్రణవము అకారమందును యున్నది. (అనగా! ఇట్టి అష్టాక్షరములోని అర్థమును ప్రణవమున్న ఈప్రణవములోని అర్థమును అకారమున్న సంగ్రహముగ ప్రతిపాదించుచున్నదని తాత్పర్యము). ఇది మొదలగు వచనశతములు ఈమంత్రము సర్వోత్కృష్టమైనదనుటలో అనుసంధించుకొనదగి యును.

(౨) యోనయము వేరువిధముగనుండు తాత్మను వేరువిధముగ యెఱుంగుచున్నాడో! (ఈస్వరశేషంబగు ఈఆత్మవస్తువును తనదియ

పద్యతే। కింతేన నకృతం పాపం చోరేణాత్మాపహారిణా॥ అనా
త్మన్యాత్మబుద్ధిర్యా అస్వే స్వమితి యా మతిః। అవిద్యాతరుసం
భూతం బీజమేతద్ద్వివిధా స్థితం॥ ఇత్యాదికమత్రానుసన్ధేయం)
స్థానతః- అస్మిన్ మంత్రే నమః ఇతి పదద్వయం తన్త్రేణ పాత్రం ॥
తత్రైకం అఖండమపాయవాచి ॥ (నమశ్చక్రుర్జనార్దనం
త్యుపాయానుష్ఠానప్రకాశకవాక్యే ఉపాయవాచకశరణ
పదస్థానే నమశ్శబ్దప్రయోగాత్) ॥ అన్యత్తు నసఖండం -
స్వాతన్త్ర్యనిషేధవాచి- అనయోర్వస్థానత్రయాన్వయః॥ ఏవం
చ సతి- స్థానతః స్వస్థానే ఉక్తేన- అన్వితేన అఖండనమో
న్వితేన- నమసా- సఖండనమసా। గతిః ఉపాయః॥ శక్తా- కథ
మితి చేత్ ఉచ్యతే। నమో నమ ఇతి సఖండనమసః అఖండ
నమోన్వయే నమః రక్షణోపాయః స్వరక్షణే ప్రవృత్తిః-
మః- స్వాత్మనః- న- కింతు భగవత ఏవేత్యర్థబోధనేన స్వరక్ష

లను తనకు భోగ్యమైనదానిగా ఎవడు తలచుచున్నాడో యని అర్థము)
(అట్టి) ఆత్మాపహారియైన దొంగవానిచే ఏపాపము చేయబడలేదు (వా
డన్ని పాపములను చేసినవాడే అనుట). ఆత్మకానిదానియందు (శరీరా
దులందు) ఆత్మయనిబుద్ధియేదిగలదో! తనకుసొమ్ముగానిదానియందు
(తనకు తనదికానిదానియందు) సొమ్మని బుద్ధియేదిగలదో! ఈ
రెండువిధంబులను బుద్ధియే, అజ్ఞానమను వృక్షముకలుగబుట్టిన రెండు
విధములుగనైయున్న బీజంబు. తత్త్వము ఆత్మను స్వరూపంబును
వివరించుచున్నది ఇందలను ప్రమాణములను అనుసంధించుకొనవల
యును

తేనాన్వయనివృత్త్యాగతిశ్చాధికాభవతి ౩ (అమృతస్యైష సేతుః॥ భోక్తాభోగ్యం ప్రేరితారంచమత్వా। జుష్టస్తతస్తేనామృతత్వమేతి ॥ నాన్యఃపంథా అయనాయవిద్యతే)॥ ౪ (సంసారార్ణవమగ్నానాం విషయాక్రాంతచేతసాం। విష్ణుపోతంవినానాన్యత్కించిదస్తిపరాయణమ్) ౫ (దైవీహ్యేషాగుణమయీమమమాయాదురత్యయా। మామేవయే ప్రపద్యంతేమాయామేతాంతరంతితే) ౬ (సంసారసాగరంఘోరమనంతక్లేశభాజనం । త్వామేవశరణంప్రాప్య నిస్తరంతిమనీషిణః)ఇత్యాదికమత్రానుసంధేయం॥పశ్చాత్

---

(౩) వీరు మోక్షమునకు యోగ్యులు.— అనుభవించువాడినిన్ని అనుభవింపదగినదానిన్ని అనుభవింపచేయువాడినిన్ని తెలుసుకొని ఆ జ్ఞానముతో గూడినవారై మోక్షమును పొందుచున్నారు. వేరుమార్గము మోక్షమునకు లేదు.

(౪) సంసారమను సముద్రమునందు మునిగి శబ్దాదివిషయములచే ఆక్రమింపబడిన మనస్సుగలవారికి, విష్ణువను తెప్ప వినాగా, పొందదగిన గొప్పవస్తువు ఒకటియు లేదు.

(౫) దైవసంబంధమైనదియు (సత్వరజస్తమో)గుణమయమైనదియు (నను) నాయొక్క ఈమాయ అతిక్రమించుటకు శక్యంబుగానిది. నన్నే రక్షకునిగ ఎవరు పొందుచున్నారో వారీమాయను దాటుచున్నారు.

(౬) ఘోరంబైనదియు అంతులేని కష్టములకు కారణంబైనదియునైన సంసారమను సముద్రమును, నిన్నే రక్షకునిగ పొంది విద్వాంసులు దాటుచున్నారు. ఇవి మొదలగు వచనములు భగవంతుని ఉపాయమను విషయములో ప్రమాణములుగ అనుసంధించుకొనవలయును.

అంతే॥ఈక్షితేన అన్వితేన-శాకాంక్షిన్యాయేననారాయణ పదాన్వితేన నమసాసఖండనమసా - గమ్యంప్రాప్యం - శిక్షితం-కథమితిచేత్ ఉచ్యతే ॥ నారాయణాయనమఇతి సఖండనమసో నారాయణపదాన్వయే ॥ నారాయణాయ సర్వశేషిణే శ్రీమతేవిష్ణవఏవ సకలవిధకైంకర్యాణికరవాణి॥మహ్యం-న।మదర్థంనకరవాణి - ఇతిఅర్థబోధనేనకైంకర్య స్వార్థత్వనివృత్త్యాగమ్యంశోధితంభవతి॥ ౭ (బ్రహ్మవిదా ప్నోతిపరం।సోశ్నుతేసర్వాన్కామాన్సహ।బ్రహ్మణావిప శ్చితేతి॥ఎతత్సామగాయన్నాస్తే) ౮ (యేనయేనధాతాగ చ్ఛతితేనతేనసహగచ్ఛతి॥ ఛాయావాసత్వమనుగచ్ఛేత్) ౯(భవాంస్తుసహవైదేహ్యాగిరిసానుషురంస్యతే । అహం

(౭) బ్రహ్మనుపాసించువాడు పరమాత్మనుబొందుచున్నాడు. అట్టిపరమాత్మనుపాసించువాడు, సర్వమునున్నచూచెడి జ్ఞానముగల బ్రహ్మతోగూడ సమస్తకామములనన్ను (కల్యాణగుణములను) అను భవించుచున్నాడు. హాహా యని ఆశ్చర్యంతో శ్చర్యమును తెలుపుచుచేయు వాక్యములను గానముచేయుచు (బ్రహ్మానందముతో) గూడియుంచు చున్నాడు.

(౮) ఏయేమార్గముచేత బ్రహ్మపోవుచున్నాడో ఆయామార్గము చేత (బ్రహ్మతో)గూడ (ముక్తుడు) వెళ్లుచున్నాడు. జంతువును నీడ వలె ఆబ్రహ్మను అనుసరించిపోవుచున్నాడు.

(౯) దేవరవారు సీతతోగూడ (చిత్రకూట) పర్వతముయొక్క చరియలయందు రమింపగలరు. మేలుకవనగాలియున్నను నిద్రించియు న్నను దేవరవారికి నేను సర్వకైంకర్యములను చేయగలను.

సర్వంకరిష్యామిజాగ్రతస్స్వపతశ్చతే।౧౦ బద్ధాంజలిపుటా
హృష్టానమఇత్యేవవాదినః) ఇత్యాదికమత్రానుసన్ధేయం॥
అనేనస్యాహాపోహాదుపురుషార్థాశ్చోధికా ఇతి భావః।కిఞ్చ
ఫలమాహ॥స్వాతంత్ర్యమిత్యాది ॥ స్వతంత్రస్యభావఃస్వా
తంత్ర్యం॥స్వాధీనత్వం-తస్యస్వతంత్రత్వైన వేదాంతప్రసిద్ధ
స్య-హరేః-హృషీక్ హరణఇతిధాతుః ॥ సర్వంస్వాధీనత
యాహరతీతివిష్ణోరేవ ఉచితం।అన్యోచితంన॥ అన్యేషాం
భగవద్వ్యతిరిక్తానాం-ఉచితమహార్హంన॥అత్ర ౧౧(సర్వ
స్యవశీసర్వస్యేశానః ॥ సాక్షరక్షరమవ్యరాట్ ॥ పతిస్త్రి
లోకస్యపతస్యనామమహద్యుతిః)౧౨(తమీశ్వరాణాంపర
మంమహేశ్వరంతందేవతానాంపరమంచదైవతం) ౧౩
(రుద్రంసమాశ్రితాదేవారుద్రోబ్రహ్మణమాశ్రితః। బ్రహ్మా

---

(౧౦) అంజలులను జోడించుకొని బహుసంతోషముతో గూ
డి నమోయనుచు చెప్పువారె (అచటగలరు). ఇట్టివి భగవంతునే
పురుషార్థమనుటకు ప్రమాణములు.

(౧౧) సర్వము తనవశముగగలవాడు సమస్తమునకును నియా
మకుడు వాడు వికారములేనివాడు తనపతాకి స్వతంత్రుడు వానికి
బాధుడెవడునులేడు వానికైతే గొప్పయైశ్వర్యముగలదు.

(౧౨) ఈశ్వరులలో మొదటివాడును అగొప్ప ఈశ్వరుడని
దేవతలలోకి గొప్పవాడైన అగొప్పదైవమును (ఆశ్రయించవల
యును).

(౧౩) దేవతలు రుద్రుని యాశ్రయించినవారలు రుద్రుడు
బ్రహ్మనాశ్రయించినాడు బ్రహ్మ నాకాశ్రితుండు ఓరాజా! నేనెవ

మమాశ్రితో రాజన్ నాహంకంచిదుపాశ్రితః) ఇత్యాదిక
మంత్రానుసంధేయం॥నిఖిలంచతత్ రక్షణంచనిఖిలరక్షణంస్వర
క్షణం - చేతనసంరక్షణమిత్యర్థః। తస్యసర్వరక్షకత్వేన
వేదాంతప్రసిద్ధస్య- హారః హరిర్హరతి పాపానీత్యుక్తరీ
త్యాస్వాశ్రితపాపనివర్తకస్య-విష్ణోరవశేచితంఅన్యోచితం
న॥ *(యేనజాతానిజీవంతి)౧౮(ఏషసర్వేశ్వర ఏషభూతా
ధిపతిరేషభూతపాలః) ౧౯ (లక్ష్మ్యానవాప్యాపి శేషో దే
వ్యాతాసహ్యరూపయా। రక్షకస్సర్వసిద్ధాంతే వేదాంతేషు
చగీయతే) ఇత్యాదికమంత్రానుసంధేయం। సముచితా- స
మ్యగుచితా- శేషత్వరూపానుగుణా॥ వృత్తిః-వ్యాపారః-
వృత్తిచతుర్థ్యుక్తకైంకర్యంచ॥ తస్యసర్వశేషిత్వేన వేదాం
తప్రసిద్ధస్యహారః సర్వంస్వశేషత్వో విష్ణోరవః ఉచితా।

దని యాశ్రయించినవాఁడను గాను. ఇత్యాదులు స్వతంత్రుఁడనుట భగ
వంతునికే గాని ఇతరులకు లేదనుటకు ప్రమాణంబులు.

* ౬ పు. ౨౩-పఙ్క్తి. చూచేది.

(౧౮) వీఁడు సర్వేశ్వరుఁడు వీఁడు భూతములకు అధిపతి వీఁడు
భూతములను పాలించువాఁడు.

(౧౯). వ్యాపించియుండును శ్రియఃపతి, అనుకూలస్వరూపము గా
గల లక్ష్మీదేవితోఁగూడి సమస్తమును రక్షించుచున్నాఁడు. (ఇట్లు)
సర్వసిద్ధాంతంబను పాంచరాత్రగ్రంథమందును ఉపనిషత్తులు ఆది వేదా
న్తములందును చెప్పబడుచున్నది. ఇత్యాదులు రక్షకుఁడు సర్వేశ్వరుఁడే
గాని తాను గాఁడనుటకు ప్రమాణములు అనుసంధించుకొనవలయును.

అనోల్యచితాన॥ ౧౬(సకారణం॥కరణాధిపాధిపోనచాస్యక శ్చిజ్జనితానచాధిపః) ౧౭(సర్వేషుదేశకాలేషు సర్వావస్థా సుచాచ్యుత। కింకరోస్మి హృషీకేశ భూయోభూయోస్మి కింకరః)ఇత్యాదికమత్రానుసంధేయం ॥ ఇతిఇత్థం-వివిచ్య విభజ్య॥కథితం-ప్రోక్తం ॥ స్థానత్రయఘటితసఖండసమసా ప్రతిపాదితమిత్యర్థః॥ ప్రధానార్థః మాహాస్యస్వాపీతి-తత్ తస్మాత్కారణాత్-స్వాతంత్ర్యాదిత్రయస్యభగవత ఏవచో చితత్వాత్ ఇత్యర్థః ॥ స్వస్యాపి-పరమాత్మనఃస్వస్యచ- నార్హం ॥ నోచితంస్వాతంత్ర్యాదిత్రయముభయ సాధార ణంనభవతీత్యర్థః ॥ ౧౮ (అత్రఅహమపిమమన॥ భగవత ఎవాహమస్మి।యాః కాశ్చనకృతయోమమభవంతి తాసు

---

(౧౬) ఇంద్రియములకు నాయకుడగు జీవునికి నాథుడు. వీనికి కారణభూతుడొక్కడును లేడు. ప్రభువును లేడు.

(౧౭) సర్వదేశకాలములందును సర్వావస్థలయందును ఓ. అచ్యుతుఁడా! కింకరుడనగుచున్నాడను ఓ హృషీకేశుఁడా! తిరిగి, తిరిగి, కింకరుండనగుచున్నాను. ఇత్యాదులు కైంకర్యము వానికి తగినదిగాని తనకుగాదు చేయఁగూడదనుటకు ప్రమాణములు.

(౧౮) నేనును నాకుగాను భగవంతునికే శేషభూతుడనగు చున్నాను. ఏయే (నాచేతచేయబడిన) క్రియలు నాకుగలవో వాటి యందు నాదియను జ్ఞానములేను భగవంతునికే అవియున్నాయి.

మమతా నాస్తి భగవత ఏవ తాః) ౧౯ (నాహం మమ స్వతన్త్రోహం నాస్మీత్యస్యార్థ ఉచ్యతే । న మే దేహాదికం వస్తు శేషత్వపరమాత్మనః। ద్వ్యక్షరస్తు భవేన్మృత్యుః త్ర్యక్షరం బ్రహ్మణః పదం । మమేతి ద్వ్యక్షరో మృత్యుః న మమేతి చ శాశ్వతం) ఇత్యాదికమత్రానుసంధేయం॥ తథా చ అనన్యార్హ శేషత్వ అనన్యశరణత్వ అనన్యభోగ్యత్వరూపం ఆకార త్రయం ఫలితమితి భావః॥ ౨॥

అవ॥ ఇత్థం శ్లోకద్వయేన ప్రణవనమసీ వ్యాఖ్యాయ అథ స్వానుసంధానేన తదర్థానువాదపూర్వకం నారాయణపదార్థమాహ॥ అకారార్థాయైవేతి॥

అవ.—ఇట్లు రెండు శ్లోకములచేతను క్రమముగ ప్రణవమును నమస్సును వివరించి తనకుగల అనుసంధానపూర్వకంబును, ఆ [illegible] అనువాద పూర్వకంబుగను (అనుస్థానించి) మూడవదగు నారాయణపదముయొక్క అర్థమును అకారార్థాయైవ అను శ్లోకముచే సాధించుచున్నారు.

(౧౯) నాకు నేను గాను నేను స్వతంత్రుడనున్న గాను అని ఈ (నమః) అనుపదమునకు అర్థము చెప్పబడుచున్నది. నాకు దేహము మొదలగు వస్తువు (శేషము) గాదు అది అంతయు పరమాత్మకు శేషము. రెండక్షరములు మృత్యువు (సంసారహేతువు) అనుచున్నది—మూడక్షరములు బ్రహ్మస్థానంగటకు కారణము, మమ అను రెండక్షరములు మృత్యువు నమమ అను మూడక్షరములు శాశ్వతము. బ్రహ్మను పొందుటకు కారణమనుట. ఇత్యాదులు తనను, స్వాతంత్ర్యము, రక్షణము, వైరాగ్యము, ఇవి ఏర్పడుటకు ప్రమాణములుగ అనుసంధింపదగినవి.

మూ॥ అకారార్థాయైవ స్వమహమథమహ్యం న నివహాః
నరాణాం నిత్యానామయనమితి నారాయణపదమ్।
యమాహాస్మై కాలం సకలమపి సర్వత్ర సకలాస్వవ
స్థాస్వావిస్స్యుర్మమ సహజకైంకర్యవిధయః॥3॥

అర్థము.—అహం - నేను, అకారార్థాయైవ - అకారవాచ్యుం డగు విష్ణువుకొరకే, స్వం - శేషభూతుఁడను, అథ - తరువాతను, మహ్యం - నాకొరకు, న - (శేషభూతుఁడను) గాను, నరాణాం - నరసంతతి, నిత్యానాం - ప్రవాహముచే నిత్యములనియు స్వరూపముచే నిత్యములనియు రెండువిధములై ఈశ్వరవ్యతిరిక్తములై నిత్యములైన సర్వపదార్థములయొక్క, నివహాః - సమూహములు, యస్య - ఏవిష్ణువునకు, అయనం - ఆధారములు అనియును, (అనగా సమస్తపదార్థములందును వర్తించువాఁడనియును), మఱియు నిత్యానాం - (పైనచెప్పినట్లు) ప్రవాహముచే నిత్యంబులును స్వరూపముచే నిత్యంబులు నగునట్టి, నరాణాం - నరసంతతి సర్వపదార్థములయొక్క, నివహాః(నాం) - సమూహములకు, అయనం - ప్రాప్యంబు, (అనగా పొందఁదగినవాఁడు,) (మోక్షమును) పొందింపు వాఁడు, ఆధారభూతుండు, ఇతి - ఇట్లని, (అనగా ఇంతవఱకు చెప్పిన బహువిధములైన సమూహములకు సర్వపదార్థములకు ఆధారంబుగ గలవాఁడని యును, రెండవదాని చెప్పినరీతిని చెప్పఁబడు సమూహములకు సమస్త మునకు ఆధారభూతుండనియును సమస్తముచే పొందఁదగినవాఁడని యును ఇట్లుగా రెండుసమాసములచే తెలుపఁబడునట్టి) నారాయణపదం - (పైని చెప్పిన రెండువిధంబులగు సమాసములతోఁ గూడి, సమస్తచేతనాచేతనములకును ఆధారభూతుండును ప్రాప్యంబును ప్రాపకుండును అకారార్థభూతుండును వాఁడు అను అర్థముతో నిండి యున్న) నారాయణపదము, యం - ఏవిష్ణువును, ఆహ - చెప్పి

నగో (... [illegible] ... యనుట), అస్తి - ఈ నారాయణుని కొరకు, సకలంకాలం-సర్వకాలములందును, సర్వత్ర-సర్వదేశములందును, సర్వావస్థాసు-(ఉండుట, నడచుట, నిద్రించుట, ఈ మొదలగు) సకలదశలయందును, మమ-(స్వరూపజ్ఞానముగల) నాకు, సహజకైంకర్యవిధయః - స్వాభావికకైంకర్యానుష్ఠానములు, భవేయుః - కలుగుచుండుగాక.

తా. - [illegible]

వికారములును(త్రిరతర్వాములనుట),అంశములును, అంశములోనంత ర్భవించియుండు కేవలతిర్యక్ మనుష్యాదులను,ఇట్టిసర్వపదార్థములను. అయితే ఇందు స్వరూపతో నిత్యములైనవియును ప్రవాహతో నిత్యములైనవియునగలవు. జ్ఞానము మొదలు కాలమువరకు చెప్ప బడినపదార్థములు స్వరూపతో నిత్యములు, మిగతవి ప్రవాహతో నిత్య ములు- స్వరూపతో నిత్యములనగా! ఉత్పత్తివినాశములు లే యట్లున్నను ఏకరీతిగనుండునవి. ప్రవాహతో నిత్యములనగా! ఉత్పత్తివినాశములున్నను పూర్వమందలి రూపనామములను విడవ కుండునవి. (ఒక ప్రవాహమునకు దినము అకేవిధ ప్రవాహము చెడి గక కొత్తులనవ్వియందును అట్లుననే యుండును పదార్థములనుట) ఆయువశబ్దము, (ఈయుతయోగ్యయావనం) అను శక్తిత్వత్పత్తిచే ప్రాప్య మును చెప్పుచున్నది. (ఈయుతేల చేయోగ్యయానం) అను శక్తిత్వత్ప త్తిచే సాధనమును చెప్పుచున్నది. (ఇయుత్వర్థసిద్ధియోగ్యయానం) అను అర్థకరణత్వత్పత్తిచే ఆధారమును చెప్పుచున్నది. ఈత్రివ్యుత్పత్తుల తోగూడిన ఆయువపదము విశ్వమునకువిశేషణమగుటచే, సకలచేతనుల కును ప్రాప్యము (ఫలము) ప్రాపకమును (పొందుటకుసాధనమును) కలచేతనాచేతనులకు అధారమున్ను నారాయణశబ్దము ఇచ్చు చున్నది. నారాయణత్వాధారుడును (అనగా! సర్వాధారభూతుడును) సకలచేతనులకు పొందదగినవాడును అట్లు పొందుటకు సాధనమును నారాయణుడేయును విశ్వమునకు తెలిసితాత్పర్యము-ఇందువల్ల ప రత్వము లభించినది. పరబ్రహ్మయగు, సర్వము ఆధారముగాగల వాడగుటవల్ల, సర్వశక్తిత్వముగల పౌలభ్యము లభించినది. ఇదిగాక నారాయణనామముచేత ఆయాయవతారములైన వైలక్ష్య పరము గనుక ఇట్టిఅర్థములనిచ్చు నారాయణపదముచే శేషించును అకారవాచ్యుండగు శ్రీపతి సర్వశేషి సర్వకారణ సర్వరక్షక యాంతను సంరక్షకుల సావధానుడును అట్టి కేవలాన్య స్వరూప

జ్ఞానముగలవాడవై యుండగలను అని తాత్పర్యము. ప్రణవానుసంధాన ఫలమును, పరిశేషితములకును ఈయర్థవిశేషమును పాయించిరి. ఇంతగాక సర్వవ్యాపకుండగు నారాయణునికి కైంకర్యవిధానము లావిష్కరించుటగాని యనుటవల్ల కైంకర్యమే పురుషార్థమని చెప్పఁబడియె. మఱియు కైంకర్యవిధానములు ఉప్పరించుటగాని యనిగాని అనుగాక యనిగాని యూనతిక్యాతిక్రమించుటగాని యనుటవల్ల ఈభగవత్ కైంకర్యమునకు శేషపదార్థముగాక, సహజసిద్ధమనుయంశము తెల్లంబయ్యె. అవిర్భావముగా నుండు మణిగియుండు వస్తువు కైయుబడుట, మణికి కాంతి స్వాభావికమైనను మట్టిమొదలైనవాటిచే నాచ్ఛాదింపఁబడినతో వాకాంతివ్యక్తంబుకాలేదు. అయినను అదిసానపట్టుట మొదలగు వానిచే వ్యక్తంబగుచున్నదికదా! అట్లే యవిద్యాతిరస్కృతస్వరూప ప్రతిబద్ధమగుటవలన మూలబడియుండు ఈపురుషార్థస్వరూపము, అర్థపంచకజ్ఞానముచే అట్టి అజ్ఞానమునశించి వ్యక్తంబగునని అభిప్రాయము. గనుక ఇంతవఱకుచెప్పిన గ్రంథమువలన, ప్రణవమందు శేషత్వస్వరూపము సమర్పితమందు పాఠించుట్లు ఈనారాయణపదమందు కైంకర్యము చెప్పఁబడినదని ముఖ్యతాత్పర్యము.

వ్యా॥ అహం - అకారార్థో హ్యేవ - అకారవాచ్యో యద్విష్ణురేవ । త్వం-శేషభూతః॥ ఇతి ప్రణవార్థానువాదః॥అథ-అనంతరం।అహం-మహ్యంన-మమ శేషభూతోన భవామి॥ ఇతినమశ్శబ్దార్థానువాదః॥నారాయణపదం-రిఙ్ క్షయఇతిధాతో ర్వ్యుత్పన్నః రశబ్దః క్షయిష్ణువాచీ॥ రాః క్షయిష్ణవో నభవంతీతి నరాః నిత్యాః॥నరాణాం సమూహాః నారాః॥ తేచ జ్ఞానానందామలత్వాదయః జ్ఞానశక్త్యాదయః వాత్సల్యసౌశీల్యాదయశ్చ దివ్యాత్మగుణాః, దివ్య

మంగళవిగ్రహః కాంతిసౌకుమార్యాదయో దివ్యమంగళ
విగ్రహగుణాః, దివ్యభూషణాని, దివ్యాయుధాని, దివ్య
మహిష్యః, నిత్యసూరయః, ఛత్రచామరాదిపరిచరణసా
ధనాని, ద్వారపాలకాః, గణాధిపాః, ముక్తాః, పరమా
కాశః, మూలప్రకృతిః, బద్ధాత్మానః, కాలః, మహదాది
వికారాః, అండాని, అండాంతర్గతదేవాది పదార్థాశ్చ॥
అత్రజ్ఞానాదికాలాంతాః స్వరూపతోనిత్యాః మహదాద
యః ప్రవాహతోనిత్యాః॥ స్వరూపతోనిత్యత్వంనామ-
సత్త్వసత్యుత్పత్తివినాశాత్యంతాభావవత్త్వం ప్రవా
హతోనిత్యత్వంనామ- ఉత్పత్తివినాశయోగిత్వే సత్యేన
పూర్వనామరూపానన్యథాభావవత్త్వం। అయనం,ఇణ్ గ
తావిత్యస్మాద్ధాతోః వ్యుత్పన్నోఽయనశబ్దః, ఈయతే ఇత్య
యనమితికర్మణి వ్యుత్పత్త్యాప్రాప్యవాచీ- ఈయతే అనే
నేతికరణేవ్యుత్పత్త్యాప్రాపకవాచీ- ఇయంత్యస్మిన్నిత్యయ
నమిత్యధికరణేవ్యుత్పత్త్యాఆధారవాచీ - నారాణామయ
నం ప్రాప్యం ప్రాపకమాధారశ్చ నారాయణఇతితత్పురు
షః॥అనేనపరత్వంఫలితం । నారాఃఅయనంఆధారోయస్య
సః నారాయణ ఇతిబహువ్రీహిః,అనేనాంతర్యామిత్వసౌ
లభ్యఫలితే। ఉద్భృతంనారాయణపదం ॥ నరాణాంనిత్యా
నాం-నివహాః-సమూహాః అయనం ఆధారోయస్య-నరా
ణాం నిత్యానాం-నివహానాం- సమూహానాం అయనం-

ప్రాప్యం ప్రాపకమాధారశ్చ ఇతి॥ యం విష్ణుమాహ - అత్రబహూ విహీనమానసయస్యేతి శేషపూరణం॥ తత్పురుషసమాసేనివహా ఇత్యత్ర నివహానామితి విభక్తిపరిణామః కార్యః॥

౧ (అన్తః ప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానాం సర్వాత్మా)॥ *(అన్తర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణస్స్థితః) ౨ (యస్మిన్ద్యౌః పృథివీ చాంతరిక్షమోతం ప్రోతం మనస్సహ ప్రాణైశ్చ సర్వైః) ౩ (ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేర్జున తిష్ఠతి। భ్రామయన్సర్వభూతాని యన్త్రారూఢాని మాయయా) ౪. సర్వస్య చాహం హృది సన్నివిష్టో మత్తస్స్మృతిర్జ్ఞానమపోహనంచ, ౫ (మయిసర్వమిదం ప్రోతం సూత్రే మణిగణా ఇవ।

---

(౧) జనులయొక్క లోపల ప్రవేశించి శాసించువాడు, (సమస్తమునకు) సమస్తమునకును ఆత్మ (ప్రాణభూతుండనుట).

* ౯ - పుట. ౧౨ - పఙ్క్తిలో చూచేది.

(౨) ఏ బ్రహ్మయందు, స్వర్గము, భూమి, అంతరిక్షము సమస్తప్రాణములతోగూడ మనస్సున్ను వ్యాప్తంబై యున్నదో!

(౩) ఓ అర్జునా! ఈశ్వరుడు సమస్తభూతములయొక్క హృదయములందు ఉన్నాడు, యంత్రములనెక్కిన దేహముల నధిష్ఠించియున్న సమస్తభూతములనున్ను (తన) మాయచే భ్రమింపచేయును.

(౪) సమస్తమైన వారియొక్క హృదయమునందు ఉన్నాను. నావలననే, స్మరణమున్ను జ్ఞానమున్ను - అజ్ఞానమున్ను.

(౫) నాయందు ఈ సమస్తజగత్తున్ను కూర్పబడినది, దారమున మణుల సంఘములవలె. నాయందు సమస్తజీవ సమూహము వ్యా

నార స్త్రీతిసర్వపుంసాంసమూహఃపరికీర్తితః।గతిరాలంబ
నంతస్యతేననారాయణస్స్మృతః॥నారోనరాణాంసంఘాతస్త
స్యాయమయనంగతిః।తేనాస్మిమునిభిర్నిత్యంనారాయణఇ
తీరితః॥నరాజ్జాతానితత్త్వానినారాణీతివిదుర్బుధాః। తాన్యే
వచాయనంతస్యతేననారాయణస్స్మృతః॥ఆపోనారాఇతిప్రో
క్తాఆపోవైనరసూనవః। తాఏవచాయనంతస్యతేన నారా
యణస్స్మృతః॥ ౬(జ్ఞానదయోగుణారూపంలక్ష్మీర్నిత్యాన
పాయినీ। భూమినీళాదయో దేవ్యశ్చపాద్యానిత్యనార
యః। తద్ధామపరమంకాలఃపురుషః ప్రకృతిస్తథా।
మహదాదిస్థిరాంతాని స స్థావరగాన్యపి। బ్రాహ్మమం

బడినది, నాయొక్క ప్రాప్యప్రాపకభూతుండు గనుక నారాయణుం
డని చెప్పంబడుచున్నాడు. నారః అనగా, నరులసమూహము,
నాయొక్క అయనం అనగా గతి యనుట అందుచేత మునుల
చేత ఎల్లప్పుడును నారాయణుండని చెప్పంబడుచున్నాడను. నరుని
వలన (అనగా పరమాత్మవలన) బుట్టినవి గనుక తత్త్వములు నారము
లని బుధులు తెలుసుకొనుచున్నారు అవియేవానికి ఆశ్రయములు,
ఈ హేతువువల్లనుండియు నారాయణుండని చెప్పంబడుచున్నాడు.
ఉదకములు నరునివలన బుట్టినవి గనుక నారములనగా! ఉదకము
లని చెప్పంబడినవి వానికి అవియే స్థానము, అందుచేతను నారా
యణుడని స్మరింపబడుచున్నాడు.

(౬) జ్ఞానము మొదలగు గుణములు, దివ్యమంగళవిగ్రహము,
యెల్లప్పుడు (వానిని) వదలకయుండునట్టి లక్ష్మియు భూదేవి నీళా
దేవి మొదలగు మహిషీవర్గము, శేషుడు మొదలగు నిత్యసూరులును,

డంతద న్యస్త లోకాశ్చ సచరాచరాః । ఏవమండాన్యనం తానితత్సర్వాం నారముచ్యతే । నారాణామయనంవాన స్తైచతస్యాయనంసదా । పరమాచగతిస్తేషాం నారాణా మాత్మనాంసదా । అతోనారాయణోనామహేతుభిర్దర్శితఃపరః) ఇత్యాదిశ్రుత్యనుసంధేయం । అస్మైనారాయణాయ । సకలంకాలంసర్వేషుకాలేషు । అత్యన్తసంయోగద్వితీయా । సర్వత్రసర్వేషుదేశేషు- సకలాస్వవస్థాసు- స్థితిగమనశయనాదిసకలదశాస్వపి - మమస్వరూపజ్ఞానవతోమే-సహజకైఙ్కర్యవిధయః । సహజాయుంత ఇతిస

(వానికి) వాసస్థానంబగు పాలుపదము, కాలము జీవులు ప్రకృతియు, మహత్తు మొదలు భూమివరకునుండు తత్వములు, సప్తావరణములున్నుంబ్రహ్మాండము, దానిలోనుండు స్థావరజంగమములతో గూడిన లోకములు ఇట్టి అనంతంబులైన అండములున్ను అను అవియంతయు నారమని చెప్పఁబడుచున్నది, అట్టినారములకును, అయనమనగా నీవునివాసస్థానమనియు, నీవే అవి యల్లప్పుడును నివాసస్థానములనియును ఆనారశబ్దవాచ్యంబులగు జీవాత్మలకు గొప్ప ఉపాయభూతుండనియు (అనగా! నీవిపొందుటకు నీయుపాయము లేదు నాకే ఉపాయమనుట) గనుక ఈయటువంటి హేతువులను బట్టి పరాత్పరుండు నారాయణుండని ప్రసిద్ధమై తెలియబడుచున్నాడు. ఇత్యాదివచనములు, సమస్తమునకును శ్రియఃపతియే ఆశ్రయభూతుండును, అవి లేనపు ఆశ్రయములుగలవాడును ప్రాప్యమును ప్రాపకమున్ను అనుటచే నారాయణుండని నీవికి చేరవాటకు సాధకములుగా సమసంధించు కొనవలయును.

మాజాసిష్యాభావికాః- కింకరస్య కర్మాణి కైంకర్యాణి। తేషాం విధయోఽనుష్ఠానాని । ఆవిస్స్యుః అవిద్యాకర్మాదిరూప ప్రతిబంధకనివృత్తౌ సత్యాం ఆవిర్భవంతీత్యర్థః॥ ౮(సర్వావస్థోచితాశేషశేషతైకరతి స్తవ । భవేయం పుణ్డరీకాక్షత్వమేకైవం కురుష్వమాం) ఇత్యాదికమత్రానుసంధేయం తథాచ । ప్రణవే శేషత్వం నమసి పారతన్త్ర్యం నారాయణపదే కైంకర్యం చ కీర్తితమితి భావః॥ ౩॥

అవ॥ ఏవం శ్లోకత్రయేణ మన్త్రార్థం ప్రదర్శ్య అథ ప్రపన్నస్య ప్రామాదిక దేహాత్మభ్రమాదిదోషప్రసంగాయ తదనుసంధానమావశ్యకమిత్యాశయేనాహ॥ (దేహాసక్తాత్మబుద్ధిశ్చేత్)

అవ.— ఇట్లు ౩ శ్లోకంబులచే (మూల) మన్త్రార్థములను తెలిపి, పిమ్మట ప్రపన్నునికి ప్రమాదముగ దేహమే ఆత్మయను భ్రమ మొదలగు దోషములు కలుగకుండుటకై యీమంత్రార్థానుసంధానము ఆవశ్యకంబని, (దేహాసక్తాత్మబుద్ధిః) యను శ్లోకముచే నుపదేశించుచున్నారు.

---

(౮) సర్వావస్థలయందును సర్వశేషవృత్తులను చేయుటయందు ఆసక్తిగలవాడనుగా నన్ను, ఓ పుండరీకాక్షా! నీవే నన్ను ఇట్లు చేయుము. ఇత్యాదులు, సర్వకాల సర్వావస్థలయందును కైంకర్యమొనర్చుటయే ప్రార్థించుచున్నారని యీమంత్రార్థమునకు ప్రమాణములుగా తెలుసుకొనవలయును,

మూ॥ దేహాసక్తాత్మబుద్ధి ర్యదిభవతిపదం సాధువిద్యా
త్తృతీయాం స్వాతన్త్ర్యాన్ధో యదిస్యాత్ప్రథమం
ఇతరశేషత్వ ధీశ్చేద్ద్వితీయమ్ । ఆత్మత్రాణోన్ము
ఖశ్చేన్నమ ఇతిచ పదం బాన్ధవాభాసలోల
శ్శబ్దంనారాయణాఖ్యం విషయచపలధీశ్చేచ్చతు
ర్థీం ప్రపన్నః॥ ౪॥

అర్థము.— దేహాసక్తాత్మబుద్ధిః - దేహ - శరీరమందు, ఆసక్త - తగిలియుండు, ఆత్మబుద్ధిః - ఆత్మయను బుద్ధిగలవాడు, (దేహమే ఆత్మయను తలంపుగలవాడు), భవతి యది - అయితేని, (అప్పుడు) తృతీయం - (ప్రణవమునందు) మూడవదగు, పదం - (మ) యను పదార్థమును, సాధు - బాగుగ, విద్యాత్ - తెలుసుకొనగలడు, (యల్లప్పుడు ననుసంధించగలడనుట) స్వాతన్త్ర్యాంధః స్వాతంత్ర్య - (తనకుతాను) స్వతంత్రుడను బుద్ధిచే, అంధః - గ్రుడ్డివాడు, అనగా! మాయయందిని, భగవత్తునకు శేషభూతుండనను స్వరూపజ్ఞానముగలవాడు, స్యాత్ యది - అయ్యెనేని, (అప్పుడు) ప్రథమం - (ప్రణవమందలి) మొదటి పదమును (రక్షించిన చతుర్థీవిభక్తిగల అకారముననుట), సాధు - తెల్పు, విద్యాత్ - యెఱుంగగలడు, ఇతర శేషత్వధీశ్చేత్ - ఇతరునికి శేషభూతుండనను జ్ఞానముగలవాడైనట్టయేని, (అప్పుడు) ద్వితీయం - ప్రణవమందలి రెండవపదంబగు ఉకారార్థమును, సాధువిద్యాత్ - బాగుగ తెలియగలడు. ఆత్మత్రాణోన్ముఖశ్చేత్ - ఆత్మ - తనయొక్క, త్రాణ - రక్షణమందు, ఉన్ముఖశ్చేత్ - ఉద్యుక్తుడయ్యెనేని, (అప్పుడు) నమ ఇతిచపదం - నమఃయను పదపు అర్థమును (తెలిసికొనగలడు), బాంధవాభాసలోలః - బాంధవాభాస - (తనవారలు)అనుకొని రక్షింపనట్టియు బంధుజ్ఞులయందు

(శ్రేయస్సును నపహరించువారునునైన) దేహసంబంధులయందు, లోకః-
అవశ్యమే యగునేని, (అప్పుడు) నారాయణాఖ్యం - నారాయణునియొక్క
ప్రసిద్ధిగల, శబ్దం-శబ్ద(గ్రహ్య)ను (బాగుగ తెలిసికొనవలయును,) విష
యచపలధీశ్చేత్-విషయ-శబ్దాదివిషయములందు, చపలధీశ్చేత్-బుద్ధి
చాంచల్యముగలవాడయ్యెనేని, (అప్పుడు) జగత్‌ం - (నారాయణునిచే
నిండియుండు) జగత్తు విధ్వస్తమును బాగుగ తెలిసికొనవలయును.

తా.—ప్రపన్నుండగువాడు, తనకు తనదేహమే అగ్రగణ్యమై
[illegible]ముగలదేని యప్పుడు ప్రణవమున మూడవపదంబగు మకారము
నకుగల యర్థమును బాగుగ తెలిసికొనవలెను అట్టి [illegible]మునిర్ణయిం
చును. అదియట్లనగా! (మ)కారపదము, మనస్థానే-మదీయాత్మ-నను
[illegible]బోధకే-మదీయదేహమే- అనుధాతువులవలన పుట్టినదైనదగుటచే,
జ్ఞానానందస్వరూపుండనియును జ్ఞానానందగుణుండనియును అ[illegible]
[illegible]మైనవాడనియును (సూక్ష్మమైనవాడనుట) నిత్యుండనియు [illegible]
[illegible],ఇట్టిగుణములుగలవాడు జీవుండు జ్ఞానముగలదేని, ఇట్టిగుణ
ములేమియునులేక, జడమును, జ్ఞానశూన్యంబును, స్థూలమైనదియును
దుఃఖరూపమైనదియునగు దేహమునందు నన్నియున్నవాడు జీవుండు
అనుజ్ఞానము [illegible]. [illegible], దేహమే అగ్రగణ్యమనుకొను
ప్రయ[illegible]ముగలవాడయ్యెను. మరియు, తాను [illegible], [illegible]
[illegible]నాడుగాని, [illegible]నాడుగాని తెలియక [illegible]
[illegible], [illegible] వంటి పదంబగు [illegible]ముల
[illegible] నిర్ణయించును. అనగా అట్టి [illegible]మును[illegible],
[illegible] దేహము [illegible] [illegible]గాని [illegible]గాని దేహ
[illegible]గాని గానియును. [illegible], [illegible],[illegible]
[illegible] [illegible]గాను దేహము గాదను నిశ్చయము గలుగును. అని
యట్లైన, లోకింగన జగత్తు[illegible] అనుశాసనము, అర-
[illegible], హింసాదిము అనుధాతువులవలన పుట్టినదగుటచే. సర్వ

రక్షకుండును సర్వసంహారకుండును లక్ష్మీపతియును సర్వశేషియు సర్వకల్యాణ గుణాకరుండును నగు విష్ణువును బ్రతిపాదించుచున్నది. ఈ యకారముమీద నుండు లుప్తచతుర్థి, ఆ విష్ణువునకే జీవుడు శేషభూతుండను యర్థమును చెప్పుచున్నది గనుక, సర్వరక్షకుండనుట వలన, సర్వులతో సంబంధించియుండు తనను రక్షించువాడు యావిష్ణువేగాని తాను గాదనియును, వానికే శేషభూతుండని చతుర్థి చెప్పుట వలన తనకు తాను శేషభూతుండు గాదనియును, ఈ మొదలైన అర్థములు బాగుగ దెలిసి తనస్వాతంత్ర్యబుద్ధి దొలంగునని తాత్పర్యము. తాను, భగవత్తు - పిరాట్టి - భాగవతులు - వీరికంటె యితరులకు యాథేష్ట వినియోగార్హుండనని భ్రమించెనేని అప్పుడు ప్రణవమందు రెండవదగు ఉకారముయొక్క అర్థమును బాగుగ దెలిసింగినతో నయ్యది నశించును. యెట్లనగా! ఉకారమునకర్థ మవధారణంబుగదా! యది(అ-ఉ-మ) జీవుడు అకారవాచ్యుండగు విష్ణువునకే శేషభూతుండని చెప్పుచున్నందున ఇతరులకు శేషభూతుండు గాదను నిశ్చయము గలిగి తద్వారా అట్టిభ్రమ నివర్తించునని భావము. మఱియు తనరక్షణమందు తాను సోద్యగించెనేని, అప్పుడు అష్టాక్షరమున రెండవదియగు నమః పదార్థమును బాగుగ దెలిసి యాభ్రమను దొలగించుకొనగలము, యెటులనగా! (మః, న,) యని నమః పదమావృత్తి చేసినతో మొదటి యఖండ నమస్సుకు ఉపాయమర్థంబనియును రెండవ ఖండనమస్సు దానికి నిషేధకంబనియును, రెండవశ్లోకములో చెప్పియున్నారుగదా! ఆయర్థమును (అనగా! రక్షణోపాయ ప్రవృత్తి అకార వాచ్యుండగు విష్ణువునకుదప్ప నాకు లేదనుటను) బాగుగ చదివెనేని. స్వరక్షణమందు తాను ప్రవర్తింపడని తాత్పర్యము ఇటులనే, అపరాధములందు ఉపేక్షించువారును, సంపత్తులు వచ్చినప్పుడుచేరి యాథవాదుల నపహరించు వారునగు పుత్రాద్యాభాస బంధువులయం దాసక్తిగలవాడయ్యెనేని, ఈయా

దేహసంబంధములయందలి ప్రీతిని నారాయణపదార్థజ్ఞానముచే పోగొట్టుకొనవలయును. ఆనారాయణపదము, తత్పురుష సమాసమునను బహువ్రీహిసమాసవ్యుత్పత్తిగల ఆయన శబ్దముతోఁగూడి, సమస్త వేదములను ప్రామాణ్యమును నారాయణుండేయని చెప్పుటవలన తల్లి, తండ్రి, అన్నదమ్ములు, నివాసము, రక్షకము, సుహృత్తు, గతియు వాడే యనియును నిరుపాధికసంబంధమునిచ్చును, గనుక వాడే, ప్రామాణ్యమును సర్వవిధముచే నిర్వహించువాడును. తల్లిదండ్రులైన, దారాపుత్రాదులు సోపాధికులును సంపత్తునిచ్చి రక్షణ చేయువారును విపత్తులలో నశించువారునుగాన రక్షకులుగారు అను అర్థమును మనస్సునందు నిల్పి, అట్టిదేహసంబంధములు రక్షకులను భ్రమను నివర్తింపజేయును. ఇంద్రియ విషయానందములైన, శబ్దము స్పర్శము రూపము రసము గంధము అనియుండెడు పంచవిషయాసక్తిని, ఈ చతుర్థ్యాసక్తిని, నారాయణా, య, నమః పదములందలి (అర్థము) యను చతుర్థీ విభక్తియొక్క ప్రయోజనార్థమును తెలిసికొని విషయాసక్తిని పోగొట్టుకొనవలయును. అనగా! ఆ చతుర్థి, సర్వవిధ కైంకర్యమును శ్రీమన్నారాయణుని కొరకే చేయవలయునుగాని తనభోగ్యముగ చేయను చేయకూడదు, అవి చేయదగు చేయు, సర్వవిధ శాస్త్రీయ యజ్ఞాది వ్యాపారములనుకూడ శ్రీమన్నారాయణుని కైంకర్యముగ చేయవలయునేగాని, తనకొరకు ఏమియు చేయరాదని చెప్పుచున్నది. ఇట్లు సర్వస్వామికిని తనకును శేషశేషిభావము అతిశయాధానరూప కైంకర్యములందే స్వార్థత్వమును (తనకొరకుగా చేసుకొనుట) నశించియుండగా కేవలం తనకొరకుగానే వివిధరాగ పడునట్టియు గన పారతంత్ర్యస్వరూపమునకు విరోధంబగునట్టియునగు శబ్దాదివిషయాసక్తులు నిషిద్ధంబులని దేనిని చెప్పవలయును, ఇట్టి కైంకర్యమునకు చేయదగిన విషయాసక్తి తనంతటనే ఈ చతుర్థీ వ్యాసంధానముచే తొలంగునని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ ఇదిగాక (ప్రాప్యస్యబ్రహ్మణోరూపం ప్రాప్తుశ్చ ప్రత్యగాత్మనః) ఇత్యాది రీతిగా సకలశ్రుతిస్మృతీతిహాసములును ప్రతిపాదించునది, యర్థపంచకము కేగనుక, సకలవేదమూలంబైన యీయష్టాక్షరమందును ఆ యర్థపంచకము, సంగ్రహముగ ప్రతిపాదింపబడియే యున్నది, యెట్లనగా! అర్థపంచకమనగా! స్వస్వరూప పరస్వరూప ఉపాయస్వరూప పురుషార్థస్వరూప విరోధిస్వరూపములు. స్వస్వరూపంబనగా! మకారవాచ్యుండగు జీవ (జీవ) స్వరూపము. పరస్వరూపమనగా! అకారవాచ్యుండగు బ్రహ్మయొక్క స్వరూపము. ఉపాయస్వరూపమనగా! యాబ్రహ్మప్రాప్తికి సాధనమైనవస్తుస్వరూపము. పురుషార్థమనగా! బ్రహ్మప్రాప్తివలన గలిగెడి ఫలము. విరోధిస్వరూపంబనగా! అట్టి బ్రహ్మప్రాప్తినొందలగు వాటియొక్క విరోధుల స్వరూపము. ఈయర్థపంచక మీ యష్టాక్షరమునందెట్లు ప్రతిపాదింపబడినదనగా! ప్రణవమందు జీవస్వరూపము, అఖండనమున్నచే ఉపాయస్వరూపము, నఖండనమున్నందలి (మః) యనుషష్ఠిచే విరోధిస్వరూపము, (మః యను శబ్దములో మమతగలదు, అదియే పురుషార్థ విరోధియనుట) నారాయణపదముచే, పరస్వరూపము, ఈపదమునకు గోననుండు (ఆయ) యను చతుర్థిచే ఫలస్వరూపమును, చెప్పంబడినదయ్యె. (మరియు) ఈయష్టాక్షరియందు పరమాత్మకును జీవునకును గల, (పితాచరక్షకః) యను శ్లోకోక్తంబగు, నవవిధంబులైన సంబంధములును చెప్పంబడినవి, అదియెట్లనగా! ప్రణవమందలి యకారమునకు, అర్థాత్సిద్ధంబగు కారణత్వము ధాత్వర్థంబగు రక్షకత్వమును రెండర్థములు గలవు. ఈ కారణత్వము వలన పితృత్వంబను ౧-వ సంబంధము, రెండవయర్థముచే ౨-వది యగు రక్షకత్వము, ఈ యకారమునందునందు లోపించిన చతుర్థీవిభక్తిచే వానికే శేషుడనుటవలన వానికే శేషభూతుండును అర్థముతోడ్చగంబు గనుక జీవునియందుండు శేషత్వమునకు ప్రతిసంబంధముగ పరమాత్మ

యందు, శేషిత్వంబను ౩-వ సంబంధము, అనన్యార్హ శేషత్వంబో గాని చెప్పు ఉకారముచే లభించు భార్యాత్వమునకు ప్రతిసంబంధము (వానియందున్న) పరమాత్మయందు భర్తృత్వంబను ౮-వ సంబంధము, జ్ఞాతృత్వము చెప్పు మకారముచేతను, ఈ జ్ఞాతృత్వ ప్రతిసంబంధమగు జ్ఞేయత్వము, ఈశ్వరునియందలి జ్ఞేయత్వము (అకారార్థ యందే యుండుటచే), నారాయణపదముచే శరీరాత్మభావమునందు ౬-వదగు స్వామిత్వము ౭-వదగు ఆధారత్వమును, బహువ్రీహి సమాసద్వారమైన సమాసమైన ౯-వదగు భోక్తృత్వము, ఈ నారాయణపదమునందలి ప్రత్యయముచే ... చెప్పు, నమః పదముచే రక్ష్య రక్షకత్వమును భోక్తృత్వము (అనుభవించువాడు, ను భవింపఁబడునది), భోక్తృత్వము భగవంతునియందుని, భోక్తృత్వ మావంబను ౯-వ సంబంధము చెప్పంబడును ఇట్లు మూల మంత్రమందు నవవిధ సంబంధములును ప్రతిపాదింపఁబడెను. యీ విషయములను మంత్రార్థాది గ్రంథములలో విస్తరించియున్నారు గనుక సంక్షేపించుచున్నది.

వ్యా॥ ప్రపన్నశేఖరః - దేహే శరీరే ఆసక్తాలగ్నా-ఆత్మేతిబుద్ధిర్యస్యసః దేహాసక్తాత్మబుద్ధిః-దేహాత్మభ్రమవాన్।భవతీయది-స్యచ్చేత్।తదా తృతీయంపదం। అత్రపదశబ్ద స్తదర్థపరః।వేదవిదిత్యాదౌ వేదశబ్దవత్ ।తృతీయం-క్రమేణ తృతీయంపదం।మనజ్ఞానే, మదీవాప్తై, మను అవబోధనే, మసీపరిమాణే, ఇతిధాతుభ్యః వ్యుత్పన్నం। జడత్వాచేతనత్వజ్ఞానత్వదుఃఖరూపత్వాదివిశిష్టదేహ విలక్షణజ్ఞానానంద స్వరూపత్వజ్ఞానానందగుణకత్వాణుత్వ

విశిష్టవస్తుప్రతిపాదకంమకారం।సాధు-సమ్యక్। విద్యాత్ జానీయాత్-సదాఅనుసందధీతేత్యర్థః॥తథాచ॥ మకారార్థానుసంధానేన ఆత్మస్వరూపస్యదేహాది విలక్షణత్వప్రతీత్యా దేహాత్మభ్రమోనివర్తతఇతిభావః ॥ స్వాతంత్ర్యాంధః-స్వాతంత్ర్యేణ-స్వాధీనతాబుద్ధ్యా।అంధఃతిరోహితభగవచ్ఛేషత్వస్వరూపకిత్యర్థః,తదా ప్రథమంప్రణవేఆద్యంపదం-అవరక్షణాకరి హింసాదిష్వితిధాతో ర్నిష్పన్నం సర్వకారణత్వ సర్వరక్షకత్వ సర్వసంహారకత్వ లక్ష్మీపతిత్వసర్వశేషిత్వసర్వకల్యాణగుణాత్మకత్వ విశిష్టవిష్ణుప్రతిపాదకంలుప్తచతుర్థ్యంతం అకారం సాధువిద్యాత్॥ తథాచ॥ అకారార్థానుసంధానేనసర్వప్రకారేణాపి భగవతః శేషిత్వంస్వస్యతచ్ఛేషత్వమితి ప్రతీత్యాస్వస్మిన్ శేషత్వరూపస్వాతంత్ర్యభ్రమోనివర్తతఇతిభావః. ఇతరశేషత్వధీశ్చేత్ । ఇతరేషాం భగవల్లక్ష్మీభాగవతాచార్యవ్యతిరిక్తానాంశేషః ఇతరశేషఃతస్యభావస్తత్త్వంతస్మిన్ ధీః బుద్ధిర్యస్యసతథోక్తశ్చేత్ । తదాద్వితీయంప్రణవేద్వితీయంపదం అవధారణార్థకం అకారాన్వితంఉకారం సాధువిద్యాత్ ॥ తథాచ ॥ ఉకారార్థానుసంధానేన పరమాత్మజీవాత్మనోః శేషిశేషభావరూపసంబంధస్యానన్యార్హత్వప్రతీత్యా ఇతరశేషత్వభ్రమోనివర్తతఇతి భావః ॥ కించ ॥ ఆత్మత్రాణోన్ముఖః-ఆత్మనఃస్వస్య।త్రా

స్సేతిహాసపురాణకాః । మునయశ్చ మహాత్మానో వేదవే
దాన్తపారగాః) ఇత్యుక్తప్రకారేణ సకలవేదశాస్త్రాగా
మర్థపంచకప్రతిపాదకత్వాత్తత్సంగ్రహమూలమన్త్రేపి,
ప్రణవేనజీవస్వరూపం,అఖండనమసా ఉపాయస్వరూపం,
సఖండనమసి షష్ఠ్యంతమకారేణ విరోధిస్వరూపం,నారా
యణపదేనపరస్వరూపం, వ్యక్తచతుర్థ్యాఫలస్వరూపం,
ఇత్యేవ మర్థపంచకప్రతిపాదనంవేదితవ్యం ॥ (పితాచ
రక్షకశ్శేషీభర్తా జ్ఞేయోరమాపతిః । స్వామ్యాధారో మ
మాత్మాచభోక్తాచేతి మనూదితః) ఇత్యుక్తప్రకారేణ
కారణత్వవాచినా అకారేణపితృత్వం రక్షకత్వవాచినా
అకారేణరక్షకత్వంలుప్తచతుర్థీ అర్థాచ్ఛేషత్వ ప్రతి
సంబంధితయాశేషిత్వం అనన్యార్హత్వవాచినా ఉకా
రేణభార్యాత్వప్రతిసంబంధితయా భర్తృత్వం జ్ఞాతృత్వ
వాచినా మకారేణతత్ప్రతిసంబంధితయా జ్ఞానస్యజ్ఞే
యత్వం।నారాయణపదే తత్పురుషసమాసేన స్వామిత్వం
ఆధారత్వంచ । బహువ్రీహిసమాసేన అన్తర్యామిత్వ

సమస్త వేదవేదాంగములున్ను [illegible]ములున్ను [illegible]ములున్ను [illegible]
[illegible]

(౨) తండ్రియు, రక్షకుండును, శేషియు, భర్తయు, తెలియ
దగినవాడున్ను, స్వామియు, ఆధారమున్ను, అన్తర్యామియు,
భోక్తయు, శ్రియఃపతియే యని మనువుచే చెప్పంబడెను.

రూపమాత్మత్వం । వ్యక్తిచతుర్థ్యా కైంకర్యరూపభోగే
నమసా స్వాత్మనో భోక్తృత్వనిరాసేన అర్థాద్భోక్తృ
త్వం భగవత ఏవోక్తం॥ ఇత్యేవం, మూలమంత్రే నవవిధ
సంబంధాః ప్రతిపాదితా ఇతి వేదితవ్యాః॥ విస్తరస్తు ప్రాచీన
నిబంధనేషు ద్రష్టవ్యః॥ ౪॥

అవ॥ ఏవం చతుశ్శ్లోక్యా మూలమంత్రం వ్యాఖ్యాయ అథ తద్వివరణభూతం ఆచార్యరుచిపరిగృహీతం అనుష్ఠానప్రకాశకం మంత్రరత్నం శ్లోకద్వయేన వ్యాచక్షాణః తత్ర ప్రథమశ్లోకేన తస్య పదార్థానాహ॥ (నిత్యత్వమితి)

అవ.—ఇట్టుల నాలుగుశ్లోకములచే మూలమంత్రమును వివరించి, పిమ్మట ఆమూలమంత్రవివరణరూపంబును పూర్వాచార్యులచే నతిప్రీతితో బరిగ్రహింపంబడి ప్రవృత్తిరూపంబగు ననుష్ఠానప్రకాశకంబగు మంత్రరత్నమును (ద్వయమంత్రమును) రెండుశ్లోకములచే ప్రతిపాదింపదలంచి అందు ప్రథమశ్లోకముచే వాక్యమునందలి పదముల యర్థములను క్రమముగ వచించుచున్నారు.

మూ॥ నిత్యత్వం నిత్యయోగం సముచితగుణజాతం తను
ఖ్యాపనం చోపాయం కర్తవ్యభాగం త్వథమిథున
పరం ప్రాప్యమేవం ప్రసిద్ధమ్ । స్వామిత్వం ప్రార్థ
నాం చ ప్రబలతరవిరోధిప్రహాణం దశైతాన్మన్తా
రం త్రాయతే చేత్యధిగతనిగమష్షట్పదో యద్వి
ఖణ్డః॥ ౫॥

అర్థము.—(ఈశ్లోకమందలిపదములచే వివరముగ ప్రతిపాదింపబడెను), కర్తృత్వం - పురుషకారము, నిత్యయోగం - నిత్యసంబంధము, సముదిత...జాతం-సముదిత-(ఆశ్రయించుటకు)తగియున్న గుణజాతం - (వాత్సల్యము, జ్ఞానము, మొదలగు) గుణసమూహము, తనుఖ్యాపనంచ - దివ్యమంగళవిగ్రహ ప్రకాశనము, ఉపాయమ్ - ప్రాపకము, ఉత్తరభాగం- (చేతనునిచే) చేయదగినదాంగము, అర్థ- (ఈద్వయమంత్రమునందు ఉత్తరఖండవాక్యార్థమున అవాంతరము, మిథునపరం - మిథునః - లక్ష్మీనారాయణస్వరూపద్వంద్వము, పరం - ప్రధానముగాగలదియు, ఏవం-ఇట్లు, (అనగా! ఈలక్ష్మీనారాయణ ద్వంద్వమే ప్రధానముగాగలదనుటయు) ప్రవిష్టం-ప్రవేశించునదైన, ప్రాప్యం-ఉద్దేశ్యము, స్వామిత్వం-యజమానుడగుటయు, ప్రార్థనాం-ప్రార్థనము, ప్రబల...హానం - ప్రబలమైన - మోక్షప్రతిబంధకములైన, విరోధి-అహంకారము మమకారము అనుప్రతిబంధకములయొక్క(ప్రహాణం - నశింపజేయుట నివృత్తియు, "అమ" ఏతాః - ఈప్రోక్తములైన), దశ - పదియర్థములను, మంత్రం - ఏమంత్రంబు వారిని, ప్రాపకం - రక్షించుచున్నదయ్యెనో, ఇతి - ఇట్లని, షట్పదీ - ఆరుపదములుగలదియు, ద్విఖండా - రెండుఖండములుగలదియునైన, అసౌ - ఈద్వయమంత్రము, అర్థవివరణము వదతి వేదముగలది (అనుచున్నది). అనగా! ఆరుపదములుగల రెండుఖండములుగలదగు ఈద్వయమంత్రము, పూర్వోక్తములైన పదియర్థములుగలదిగా వేదములలో ఉపనిషద్భాగంబగు ముందు ప్రతిపాదింపబడెనని అభిప్రాయము.

తా. వైయుక్తాకాగవిరోగంబగు ద్వయమంత్రము, శ్రీమ...నారా, యనుపదమందలి శ్రీమన్నారాయణ, చేతనుడు సర్వేశ్వరుని యాశ్రయించుటకు పురుషకారభూతురాలు లక్ష్మిగను యాపె

రేయః — నిరుపకారపూర్వకముగనే ఈశ్వరుని పొందవలయునని యును, మత్ అను ప్రత్యయముచే, ఇట్టి నిరుపకారభూతులకు ప్రాప్తి, యెల్లప్పుడును సర్వేశ్వరుని యాచింపవలయుననియును తెల్పు చుండు, బహుప్రీతి, అనిర్వచనీయముగ వ్యక్తమగుచున్నందున నారాయణశబ్ద ముచే, చేతనుం డాశ్రయించుటకు తగియున్న గుణములుకలవాడని యును చెప్పుచున్నది. ఆగుణములు రెండు తెరంగులు. ఆశ్రయణసౌకర్యా పాదకగుణములనియును ఆశ్రితకార్యాపాదకంబులనియును ఆశ్రయణ సౌకర్యాపాదకములనగా! చేతనుండు ఆశ్రయించుటకు సులభకరంబు లగు గుణములు, అవియేవియనగా! వాత్సల్యము, స్వామిత్వము, సౌశీ ల్యము, సౌలభ్యము, అనునీనాలుగుగుణములు. ఇందువాత్సల్యమనగా! దోషభోగ్యత్వము(దోషమునుగూడభోగ్యముగస్వీకరించుట) స్వామిత్వ మనగా! తనకంటె ఇతరములైన యావత్పదార్థములందును స్వీయత్వము లనెడి యభిమానము. సౌశీల్యమనగా! గొప్పవాడు, తనకంటెను తక్కువవారితో కలసిమెలసియుండుట. సౌలభ్యమనగా! సమస్త మనుజులకు గోచరుండగుట. ఆశ్రితకార్యాపాదకంబులనగా! ఆశ్ర యించిన పిమ్మట వారికార్యములుచేయుటకు తగియున్న గుణంబులు అవియేవియనగా! జ్ఞానము, శక్తి, పూర్తి, ప్రాప్తి యనునీనాలుగు గుణములు. అందు - జ్ఞానము, చేతనునికి పొసగదగిన అనిష్టములను నివర్తింపన ఇష్టములను కలిగించుటకు తగినట్టిదియు, యెల్లప్పుడును సర్వమును ప్రత్యక్షీకరించునదియునైన ఈశ్వరుని నిత్యజ్ఞానమనుట. శక్తి అనగా! విశ్వసంహారియగు చేతనుని విశ్వకార్యములలో చేర్పు టకుసామర్థ్యంబైన యఘటితఘటనా సామర్థ్యము, పూర్తియనగా! పొందబడిన సమస్త ఇచ్ఛలుగలిగియుండుట, ప్రాప్తియనగా! నిరు పాధిక శేషిత్వరూపంబైన సంబంధము. ఇట్టి గుణములుగలవాడను టయు, నరశబ్దముచే, ఆశ్రయించ దగినవాడు దివ్యమంగళవిగ్రహ

ముఖోల్లాసకారిణియు (ఇదియే [illegible] ౧౦.౧
(౧౦౨వ) యోగానుసంధానమునకు [illegible] యుక్తమును వాక్యమున
దియు, ప్రపత్తియను సాధనమునకు ప్రమాణ్యకారిణియును చేయునదా [illegible]
మాత్రప్రవృత్తికి [illegible] ప్రవృత్తియునైనదియు (ఇంకొక [illegible]
మంచిది [illegible] ఉపదేశక్రమము. ఇట్టిదియగు [illegible]
ద్వయము, శ్రీమతే అను పదముచే, లక్ష్మీవిశిష్టుడైనట్టి ప్రాప్యత్వం
నియు. నారాయణాయ అనుపదముచే నారాయణపదముచే, శేషా
శేషాదులకు నాయకుడైనదియును, అన్యోన్యమను చతుర్థియందుచే, [illegible]
[illegible] కాల [illegible] అంతయు, [illegible] ములకు [illegible]
[illegible] ములకు [illegible] ప్రాప్యునికి [illegible]
[illegible] ప్రాప్తియును. "నమః" యనుపదముచేత,
[illegible] అహంకార [illegible] ముఖ్యవిరోధులను, [illegible]
[illegible], [illegible] అహంకారమమకారములును "న" యనుపదముచేత,

ఎక్కువైనను, ఇట్టి [illegible] అహంకారమమకారములు [illegible]
[illegible]
[illegible]. ఇవి [illegible] అహంకారమమకారములు [illegible].
[illegible] ప్రాప్తివిరోధములను శ్రీమతే నారాయణపదముల
చేత విరచించి [illegible], [illegible] గలదియును,
శ్రీమన్నారాయణచరణౌ ౧. శరణం ౨. ప్రపద్యే ౩. శ్రీమతే ౪.
నారాయణాయ ౫. నమః ౬. అను ఆరుపదములుగలదియును
[illegible] ఖండము [illegible]
[illegible].

వ్యా॥ శ్రీఞ్ ప్రాపణఇతిధాతుః నయతీతిశ్రీః తస్యాః
ధాతోఃనేతృత్వం। పురుషకారత్వం। అయంశ్రీశబ్దార్థః॥

౧ (ఆకించిన్యైకశరణాః కేచిద్భాగ్యాధికాః పునః। మత్ప
దాంభోరుహద్వంద్వం ప్రపద్య ప్రీతమానసాః। లక్ష్మీం
పురుషకారత్వే వృతవన్తో వరాననే) ఇత్యాది కమంత్రాను
సంధేయం॥ నిత్యయోగం। నిత్యశ్చాసౌ యోగశ్చ నిత్య
యోగః తం నిత్యయోగం నిత్యసంశ్లేషం అయం మతు
ప్ప్రత్యయార్థః। ౨ (నిత్యైవైషా జగన్మాతా విష్ణోః శ్రీ
రనపాయినీ। మమ సర్వాత్మభూతస్య నిత్యైవైషానపా
యినీ) ఇత్యాదికమంత్రానుసంధేయం॥ సముచితగుణజాతం।
సమ్యగుచితాః సముచితాః। ఆశ్రయణోచితా ఇత్యర్థః।
తేచ తే గుణాశ్చ తేషాం జాతం సమూహం। ఆశ్రయణసౌ
కర్యాపాదక ఆశ్రితకార్యాపాదక వాత్సల్య, స్వామిత్వ,

---

(౧) (ఆకించన్యైకశరణ్యత్వమను రూపంబయిన సాధ
నముల) లేమియొక్కటియే రక్షకముగలవారు కొందరును, (క్రింద చె
ప్పిన సాధన) పండస్తుచే నధికులైనవారును, నాపాదపద్మ ద్వంద్వ
మును పొంది సంతోషముతోగూడి ఓ! శ్లాఘ్యమైన ముఖ్యగం
దానా! పురుషకారభూతురాలుగ లక్ష్మిని వరించిరి. ఇవి మొదలగు
నవి లక్ష్మి పురుషకార భూతురాలనుటకు సాధకములు.

(౨) జగన్మాతయు నిత్యయోగయైన యీ శ్రీదేవి, విష్ణువు యొల్ల
ప్పటియు విడిచియుండనిది. సమస్త చేతనా చేతనములకును ఆత్మభూ
తుండైన నాకు ఈ (లక్ష్మీదేవి) నిత్యురాలును అనపాయినియు.
అనగా సర్వగతుండైన యీశ్వరునితో నిత్యసంబంధము గలదని
తాత్పర్యము. ఇత్యాదులు, నిత్యసంబంధము గలదనుటకు సాధనము
లుగ తెలుసుకొనవలయును.

సౌశీల్య, సౌలభ్య, జ్ఞాన, శక్తి, పూర్తి, ప్రాప్తి, గుణ సమూహమిత్యర్థః । అయంనారాయణ శబ్దార్థః । తత్ర వాత్సల్యం దోషభోగ్యత్వం । స్వామిత్వం స్వవ్యతిరిక్త వస్తుష్వస్వకీయత్వాభిమానః । సౌశీల్యం మహతోమందైస్సహనీరన్ధ్ర సంశ్లేషస్వభావత్వం । సౌలభ్యం సకల మనుజనయనవిషయత్వం।ఏతేచత్వారోగుణాః ఆశ్రయణ సౌకర్యాపాదకాః॥జ్ఞానం చేతనస్యానివర్తనీయానిష్ట, ప్రాపణీయఇష్ట పరిజ్ఞానోపయోగి సర్వదాసర్వవిషయాపరోక్షావభాసః । శక్తిఃనిత్యసంసారిణో నిత్యసూరిపరిషత్సంఘటనోపయోగ్యఘటితఘటనాసామర్థ్యం । పూర్తిఃఅవాప్తసమస్తకామత్వం।ప్రాప్తిఃనిరుపాధిక శేషిత్వాహ్వ సంబన్ధః । శేషిత్వంనామస్వశేషభూతసమస్తవస్తుహితాతిశయాధారత్వమితి తస్యస్వామిత్వాద్భేదః । ఏతేచత్వారోగుణాః ఆశ్రితకార్యాపాదకాః । తనుఖ్యాపనం తనోర్దివ్యమంగళవిగ్రహస్య ఖ్యాపనం ప్రకాశనంచ । చరణశబ్దస్తనూపలక్షకఇత్యర్థః ॥ అయంచరణశబ్దార్థః ఉపాయం ప్రాపకం । అయం శరణశబ్దార్థః ॥ ౩ (ఉపాయో గృహరక్షిత్రోః శబ్దశ్శరణ మిత్యయం । వర్తతే

(౩) శరణమను నీ శబ్దము, ఉపాయమనియును గృహమనియును రక్షకుడనియును వర్తించుచున్నది॥ ప్రస్తుతము విశ్వాసోపా

సాంప్రతంచైష ఉపాయార్థకవాచకః) ఇత్యాదికమత్రా
నుసంధేయం । కర్తవ్యభాగస్తు । కర్తుంయోగ్యః కర్తవ్యః
సహాసౌభాగశ్చేతం అధ్యవసాయాత్మక మధికారిచేతన
కర్తవ్యాంశంచ । అయంప్రపద్య ఇత్యస్యార్థః ॥ అథో
త్తరఖండవ్యాఖ్యానారంభః । మిథునపరం మిథునంప
రం ప్రధానంయస్యతస్మిన్మిథునపరం । లక్ష్మీనారాయణా
ఖ్యద్వంద్వరూపమిత్యర్థః।అథవా-మిథునంచతత్పరంచే
తికర్మధారయః । మిథునంలక్ష్మీనారాయణరూపం; పరం
ప్రాప్యాంతరాదుత్కృష్టమిత్యర్థః । ఏవంమిథునపర
త్వేనప్రసిద్ధం ॥ * (భవాంస్తుసహవైదేహ్యా గిరిసానుషు
రంస్యతే । అహంసర్వంకరిష్యామి జాగ్రతస్స్వపతశ్చతే)
ఇత్యాదిప్రమాణసిద్ధం।ప్రాప్యం ప్రాప్తుంయోగ్యం।గమ్యం
అయముత్తరఖండస్థశ్రీమచ్ఛబ్దార్థః। స్వామిత్వంశేషిత్వం
అయంనారాయణశబ్దార్థః। ప్రార్థనాం సర్వదేశసర్వకాల
సర్వావస్థోచిత సకలవిధకైంకర్యాణికరవాణీత్యేవం రూ
పాం కైంకర్యప్రార్థనాం అయంచతుర్థ్యర్థః॥ ప్రబలతర
విరోధిప్రహాణం-అతిశయేనప్రబలా ప్రబలతరా। తౌచతౌవి
రోధినౌచ ప్రబలతరవిరోధినౌ।అహంభోక్తామమాయం

యంబను అర్థమును చెప్పుచున్నది. ఇత్యాదిచోట శరణశబ్దముపా
యార్థకంబనుటకు ప్రమాణములు.

* దీనికి అర్థము ౨౧. పు-౨౧. పఙ్క్తిలో చూచేది.

భోగః ఇత్యేవంయావ అహంకారమమకారాత్మకోఽప్ర వాహనవాసనానివృత్తించ। అయానమశ్నుతాఫలే॥ అత్ర అవిద్యాకర్మవాసనారుచి ప్రకృతిసంబంధనివృత్తి రప్యర్థ సిద్ధా। తయావినా ఉక్తాహంకారమమకార నివృత్తేర సంభవాత్। ఏతౌ పూర్వోత్తరౌ షట్-దశసంఖ్యాకౌ అర్థౌ। మంత్రారమనుసంధాతారం- త్రాయతేచరత్న స్యైవఇతి-షట్పదః షట్పదానియస్యసతథోక్తః। అనేన పూర్వఖండే శ్రీమన్నారాయణేత్యేతత్సంబుద్ధ్యంతం ప్ర థక్పదమితిపక్షోనిరస్తః। తదానీంతనేత్యర్థాఖ్యానక్రమసం గాత్। ద్వ్యఖండః ద్వేఖండే అంశౌ యస్యసః ద్వ్యఖండః ద్వివాక్యః। అనేనప్రణవంవినాపి మంత్రరత్నస్య వాక్య ద్వయాత్మకత్వేన ద్వయత్వంసూచితం। అయంద్వయా ఖ్యోమంత్రః। అధిగతనిగమః అధిగతః ప్రాప్తః నిగమో వేదః యేనసఃఅధిగతనిగమః। కఠవల్ల్యాద్యుపనిషత్ప్రతిపా ద్య ఇత్యర్థః॥ తథాచ॥ కఠవల్ల్యాం శ్రూయతే॥ ౪(సత్యం తద్ద్వయం॥ సకృదుచ్చారో భవతీతి) ఏతద్ద్వయార్థస్వరూ పం శ్వేతాశ్వతరే శ్రూయతే॥ ౫(యోబ్రహ్మాణం విదధాతి

---

(౪) ద్వయమంత్రము సత్యము, ఒకమారు ఉచ్చరించుటయే [illegible] ర్థము [illegible]

(మరియు) ఈ ద్వయార్థము శ్వేతాశ్వతరోపనిషత్తు నందును వినబడుచున్నది.

(౫) [illegible] బ్రహ్మను [illegible] [illegible]

పూర్వం యోవై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతితస్మై। తంహి దేవమాత్మబుద్ధిప్రసాదం ముముక్షుర్వై శరణమహంప్రపద్యే) ఇతి॥ (అత్రపాద్మే) బ్రహ్మాణం ప్రతివిష్ణువచనం। ౬(మామేకంచశ్రియాయుక్తం భక్త్యాయుక్తోనరోత్తమః॥ ద్వయేన మంత్రరత్నేన తృప్తియోగాద్భజేత్సదా॥అచిరాన్మత్ప్రసాదేన మల్లోకంచసగచ్ఛతి। దుర్వృత్తోవాసువృత్తోవామూర్ఖఃపండితఏవవా॥లక్ష్మీశంమాంసురేశేశం ద్వయేనశరణంగతః। మల్లోకమచిరాల్లబ్ధ్వా మత్సాయుజ్యంసగచ్ఛతి॥ ఏవామంత్రద్వయంబ్రహ్మన్ విష్ణులోకే మహాపురే। తస్మిన్నన్తఃపురేలక్ష్మ్యై మయాదత్తంసనా

వేదములనుపదేశించెనో! అట్టి, పరమాత్మయు బుద్ధియు ప్రసన్నరయునైన వానిని మోక్షమిచ్చగలనేను శరణముగా బొందుచున్నాను అనియు.

(౬) పద్మపురాణములో బ్రహ్మను గూర్చి విష్ణువు చెప్పుమాట, లక్ష్మితోగూడిన నన్నుఁగాకని కె, భక్తితోఁగూడినవాఁడై మనుజుఁడు, నాకు ప్రియమైన ద్వయమంబను మంత్రరత్నముతో, భజనచేయువలయును. అలస్యములేక నాయనుగ్రహముచేత నాలోకమునను వాడు బొందుచున్నాఁడు. దుర్వృత్తగలవాఁడైనను మంచినడతగలవాఁడైనను మూర్ఖుండైనను బండితుండైనను, లక్ష్మీభర్తయు దేవతలకు నాథుండునైన నన్నును ద్వయమంత్రముచే శరణాగతుఁడైయున్న యెడల వాఁడు నాలోకమును బహుశీఘ్రకాలములో బొంది నాసాయుజ్యమును బొందుచున్నాఁడు.

ఓ బ్రహ్మా! పూర్వమందు, నిత్యుండైన ద్వయమంత్రము విష్ణులోకములోని మహాపట్టణమందు, అంతఃపురములో లక్ష్మికొఱకు

తనం॥ లక్ష్మ్యాలబ్ధం త్వయాచైవ మంత్రరత్నం ద్వయం (త్వయా విహీ) ఇత్యాదివచన శతమత్రానుసంధేయమ్॥ ౫॥

అవ॥ ఏవం మంత్రరత్నస్య పదార్థానుక్త్వా అధికారానువాదపూర్వకం వాక్యార్థమాహ॥ (ఈశానామితి)

అవ.— ఇట్లు మంత్రరత్నంబనంబడు ద్వయమంత్రముగం బడి పదముల కర్థము తెలియంజేసి యా పదార్థముల ననువదించి వాక్యార్థమును (ఈశానాం) అను శ్లోకము చేత వివరించుచున్నారు.

మూ॥ ఈశానాం జగతామధీశదయితాం నిత్యానపా
యాం శ్రియం సంశ్రిత్యాశ్రయణోచితాఖిలగుణ
స్యాంఘ్రీ హరేరాశ్రయే । ఇష్టోపాయతయా శ్రి
యా చ సహితాయాత్మేశ్వరాయార్థయే కర్తుం
దాస్యమశేషమప్రతిహతం నిత్యం త్వహం నిర్మ
మః॥ ౬॥

అర్థము.— జగతాం - లోకములకు, ఈశానాం - నియామకురాలును, అధీ...యితాం - అధీశ - సర్వేశ్వరునికి, దయితాం - ప్రియురాలును, నిత్యానపాయాం నిత్య - ఎల్లప్పుడు, అనపాయాం - (ప్రతికూల శ్రీమన్నారాయణుని విశ్లేషరూపంబైన) అపాయర

నాచేత విడువబడనిది (అరిదిగ) లక్ష్మీచే లబ్ధమైనది (ఇచ్చినది) నీచేత నును, మంత్రశ్రేష్ఠంబైన ద్వయమంత్రము పొందబడినది, ఇత్యాదులు ప్రతిష్ఠ్యప్రత్యక్షప్రతిపాదిత మీ మంత్రముకుటకు సాధనముగా ననుసంధింపవలెను.

తను గలదియునైన (అనగా! యెల్లప్పుడును సర్వేశ్వరుని యెడబాయనది యనుట), శ్రియా - (భగవంతునికి పట్టపు మహిషియైన) శ్రీదేవిని, సార్ధం - దృఢముగ నాశ్రయించి, ఆశ్ర......గుణస్య-ఆశ్రయణ-మాత్రముననే వశించునట్టు, ఉచిత-తగియున్న, అఖిల-సమస్తములైన, గుణస్య - (క్రిందచెప్పిన ఆశ్రితవాత్సల్యాదికములును ఆశ్రయణసౌకర్యాపాదకములైన శీలభావ్యాది) గుణములుగల, హరేః - భక్తుల పాపములను పోగొట్టెడి భగవంతునియొక్క, అంఘ్రి-పాదములను, ఇష్టానిష్టప్రాప్తిపరిహారము-కోరబడిన (మోక్షరూపమైన) ఫలమునకు సాధనములనుగా, ఆశ్రయే - పొందుచున్నాను, అధ్యవసించు చున్నానని యర్థము, ఇంతవరకును పూర్వఖండ ప్రతిపాదితమైన యర్థము. ప్రియాయ - (శరణాగతిచేయువారలకంతు పురుషకారభూతురాలగు) లక్ష్మికొఱకు, సహితాయ-యెల్లప్పుడును చేరియుండు, ఆత్మేశ్వరాయ - సర్వశేషియగు నారాయణుని కొరకు, అహంతు-(సిద్ధోపాయనిష్ఠుండను సంసారి చేతనులకంటె విలక్షణుండనగు) నేను, నిర్మమః - అహంకారమమకారములు లేనివాడనగుచు, అప్రతిహతః-విఘ్నములేనందునట్టుల, సర్వం - యెల్లప్పుడును, అశేషం - సమస్తమైన దాస్యం-కైంకర్యమును, కర్తుం-చేయుటకొరకు, అర్థయే-ప్రార్థించు చున్నాడను. ఇది ద్వయ మంత్రము యుత్తరఖండమున కర్థము.

తా.— సర్వజగత్తులను నియామకుడగు సర్వనాయకుండగు శ్రీమన్నారాయణునికి ప్రియురాలును ఒకప్పుడును వానివిడనాడకుండు నదియును, వానికి ప్రధాన మహిషియునగు లక్ష్మిని ముందుగ నాశ్రయించి ఆమెయొక్క పురుషకార పురస్సరముగ, సకల కల్యాణ గుణాకరుండును, ఆశ్రిత పాపహారుండునగు భగవంతునియొక్క శ్రీపాదములను (తిరువడిగళను) శరణముగ (మోక్షసాధనంబని) మిక్కిలి నమ్ముచున్నాను. అట్టి శరణాగతి కాలమంతు

మానేభగవతీవాల్లభ్యంచసూచితం॥ ౧ (అస్యేశానాజగ
తోవిష్ణుపత్నీ॥హ్రీశ్చతేలక్ష్మీశ్చపత్న్యౌ॥ఈశ్వరీగ్ంసర్వ
భూతానాం) ౨ (త్వంమాతాసర్వలోకానాం దేవదేవో
హరిఃపితా । త్వయైతద్విష్ణునాచాంబ జగద్వ్యాప్తం
చరాచరం) ఇత్యాదిక మంత్రానుసంధేయం । నిత్యాన
పాయాం।అపాయఃవిశ్లేషః నవిద్యతే అపాయోయస్యాః
సా అనపాయా । నిత్యమనపాయా నిత్యానపాయా తాం
అథవా అపాయ స్యాభావో అనపాయః నిత్యం అనపా
యో యస్యాస్తాం నిత్యానపాయాం । నిత్యంసంశ్లిష్టామి
త్యర్థః । శ్రియం । శ్రిఞ్ సేవాయాం శ్రు శ్రవణే। శౄహిం
సాయాం । శౄవిస్తారే। ఇతిధాతుభ్యః పాణినివ్యుత్పన్నః
శ్రీశబ్దః॥ తత్ర॥ శ్రిఞ్ సేవాయామితిధాతోః శ్రీయతే
చేతనైరితి శ్రీ ఇతికర్మణి వ్యుత్పత్త్యాసాధురాశ్రితచేతనాశ్రయ
ణోప యోగివాత్సల్యాదికముక్తం॥ శ్రయతేభగవంతమితి
శ్రీః ఇతికర్తరివ్యుత్పత్త్యా స్వేతరభగవదాశ్రయణ హేతు
భూతపారతంత్ర్యాదికముక్తం॥ శ్రుశ్రవణే ఇతిధాతోః శృణో

(౧) విష్ణువునకు పట్టమహిషియైన (లక్ష్మీదేవి) ఈ జగత్తునకు నియామకురాలు. హ్రీః యనియు లక్ష్మి యనియును నీకుపత్న్యులు. సమస్త భూతములకును ఈశ్వరియైన (లక్ష్మివి).

(౨) నీవుమాతవు, సర్వలోకములకును, దేవదేవుండైనవిష్ణువు తండ్రి,నీచేతను విష్ణువుచేతను ఈచరాచరరూపమైనజగత్తు వ్యాపింపబడినది. ఇదిలోకములకు నియామకురాలనుటకు ప్రమాణము,

త్యాశ్రిత విజ్ఞాపనమితి శ్రీఃఇతి కర్తరివ్యుత్పత్త్యా స్వాశ్రిత విజ్ఞాప్యమానకార్యశ్రవణముక్తం॥ శ్రావయతివిముఖాన్ హితమితి శ్రీఃఇతిణిచ్ ప్రత్యయాన్త గర్భశ్రుధాతోరేవ కర్తరివ్యుత్పత్త్యా విముఖచేతనానామపి హితోపదేష్టృత్వముక్తం ॥ శౄహింసాయామితిధాతోః శృణాతిహినస్తి ఆశ్రితదోషానితి శ్రీఃఇతికర్తరివ్యుత్పత్త్యా ఆశ్రితదోషనివర్తకత్వముక్తం ॥ శ్రీఞ్ విస్తారఇతిధాతోః శ్రీణాతి విస్తారయతి గుణైఃఆశ్రితానితి శ్రీఃఇతి కర్తరివ్యుత్పత్త్యా ఆశ్రితగుణవర్ధకత్వముక్తమ్ । ఏవంషడ్ధాతువ్యుత్పన్నః శ్రీశబ్దఇతిలక్ష్మ్యాః ప్రథమాభిధానం ॥ అత్ర- * (శృణాతినిఖిలాన్దోషాన్ శ్రీణాతిచగుణైర్జగత్ । శ్రీయతేచాఖిలైర్నిత్యం శ్రయతేచపరంపదం ॥ శ్రయన్తీంశ్రియమాణాం చశృణ్వతీంశృణ్వతీమపి) ఇత్యాదికమత్రానుసంధేయమ్। ఏతాంవృత్తిం శ్రియా భగవత్సన్నిధానమహిమ్నీం । సంశ్రిత్య సమ్యగాశ్రిత్య మాతృత్వప్రయుక్త వాత్సల్యాతిరేకాదవ్యవధానేన పురుషకారతయా శరణం ప్రపద్యేత్యర్థః । ఆశ్రయణోచితాఖిలగుణస్య। ఆశ్రయణస్య-శరణవరణస్య. ఉచితాః అనుగుణాః అఖిలాఃసమస్తాః। గుణాఃవాత్సల్యాదయోయస్యతస్యోక్తిస్య । ఆశ్రయణ సౌకర్యాపాదకా

---

* ఈ శ్లోకార్థము ఈ శ్లోకవ్యాఖ్యముతో శ్రీశబ్దార్థమునందు వివరార్థము గను శ్లోకార్థము గ్రాహ్యము.

శ్రిత కార్యాపాదక వాత్సల్య స్వామిత్వ సౌశీల్య సౌలభ్య జ్ఞానశక్తిపూర్తి ప్రాప్తిగుణశాలినః హరేః ఆశ్రితదురిత నివర్తకస్య భగవతః । అంఘ్రీ చరణౌ । ఇష్టోపాయతయా ఇష్టస్య అభీష్టఫలస్య । ఉపాయతయా సాధనత్వేన । యద్వా ఇష్టశ్చాసౌ ఉపాయశ్చ తస్య భావ స్తత్తా । తయా సుఖరూప సాధనత్వేన । ఆశ్రయే ప్రపద్యే । అధ్యవస్యామీత్యర్థః । అయం పూర్వఖండార్థః శ్రియా చ లక్ష్మ్యా చ । శరణవరణ కాలే పురుషకారభూతయా లక్ష్మ్యా చేత్యర్థః । సహితాయ నిత్యసంశ్లిష్టాయ । ఆత్మనామీశ్వరః ఆత్మేశ్వరః । తస్మై ఆత్మేశ్వరాయ । సర్వశేషిణే నారాయణాయ । అహం తు స్వీకృతసిద్ధోపాయ స్సంసారివిలక్షణోఽహమ్ ॥ నిర్మమః- అహంభోక్తా మమాయం భోగః ఇత్యేవం రూపాహంకార మమకార రహితస్సన్ । 3 (ఆత్మాత్మీయపదార్థేష్వ స్వాతంత్ర్యస్వత్వామతిః । మనస్యేవ సమీచీన బుద్ధ్యా సా ప్రతినివార్యతే) ఇత్యాదికమన్త్రానుసంధేయమ్ । నవిద్యతే శేషం యస్మిన్ తదశేషం సకలవిఘ్నం । ప్రతిహతం న భవతీత్యప్రతిహతం నిర్విఘ్నం । సర్వదేశసర్వకాలోచితము

(3) ఆత్మయందును, ఆత్మీయపదార్థములందును, స్వాతంత్ర్యం త్రమైనది, కాదు, యనుచు బుద్ధిగలదో! అజ్ఞానము, కాదు గాదు అను మనస్సునందలి మంచి జ్ఞానముచే నివారింపబడుచున్నది. ఇట్టి నిర్మమః యనుటకు సాధకవచనము.

తియావత్ । నిత్యం-సర్వావస్థోచితం । దాస్యం-దాసస్య కర్మ కైంకర్యం । కర్తుమ్-ఆచరితుం। అర్థయే-ప్రార్థయే। అయముత్తరఖండార్థః॥ ౭॥

అవ॥ ఏవం మధ్యమరహస్యం మంత్రరత్నం వ్యాఖ్యాయ అథ-తద్వివరణభూతం శరణ్యరుచిపరిగృహీతం చరమశ్లోకం వ్యాచష్టే॥ (మత్ప్రాప్తిప్రత్యర్థతయేతి)

అవ. — ఇటుల మంత్రరత్నమునకు వ్యాఖ్యానమొనరించి పిమ్మట దాని వివరణరూపంబును శరణ్యుండను సర్వేశ్వరునిచే బహుప్రీతితో బరిగ్రహింపబడినదియునైన చరమశ్లోకమున కర్థమును (మత్ప్రాప్తిప్రత్యర్థతయా) యను శ్లోకముచేత వానతిచ్చుచున్నారు.

మూ॥ మత్ప్రాప్తిప్రత్యర్థతయా మయోక్తమఖిలం సంత్యజ్య
ధర్మం పునః మామేకం మదవాప్తయే శరణమిత్యార్తో
వసాయం కురు। త్వామేవం వ్యవసాయయుక్త
మఖిలజ్ఞానాదిపూర్ణో హ్యహం మత్ప్రాప్తిప్రతి
బంధకైర్విరహితం కుర్యాం శుచం మా కృథాః॥ ౮॥

అర్థము. — మత్ప్రాప్తిప్రత్యర్థతయా-నన్ను పొందుటకు సాధనములుగ, మయా-(హితోపదేశము చేయుటకై ప్రవర్తించిన) నాచేత, ఉక్తం-(కొన్ని అధ్యాయములందు విస్తారముగ) చెప్పంబడిన, అఖిలం-సమస్తమైన, ధర్మం-మోక్షరూపంబైన ఫలమునకు కారణంబగు) ధర్మమును (కర్మయోగము జ్ఞానయోగము అంగములుగగల భక్తియోగమనుట), సంత్యజ్య-బాగుగ (రుచివాసనలతోగూడ) విడిచి, (అనగా! యీ కర్మజ్ఞానాదు లందలి

యుపాయత్వ బుద్ధిని విడచియని యర్థము) త్వం - నీవు, మాం ఏకం - (చేరనుండాశ్రయించుటకు సౌకర్యమును కేయు'' వాత్సల్య స్వామిత్వ, సౌశీల్యాది గుణములుగల) నన్నునే యుద్దేశించి, ఆర్తః- (సాధనాంతరము లన్నియు స్వరూప విరుద్ధములును చాయనలవి గానివియునని మిక్కిలి) ఖిన్నుండవైననీవు, మదవాప్తయే-నన్ను బొందుటకై, శరణం ఇతి - ఉపాయమని, అవసాయం-దృఢజ్ఞానమును, కురు - చేయుము.

ఇటుల నీశ్లోకమునందలి పూర్వార్థముచే, ప్రపన్నుడగు కారి చేయుండగిన దానిని ప్రతిపాదించెడి, చరమశ్లోకపూర్వార్థమునర్థము తెలిపెంది, ఇప్పుడు నీశ్లోకమందలి యుత్తరార్థముచే, సిద్ధోపాయ భూతుండును శరణ్యుండును నగు వానిచే చేయుండగిన దానిని ప్రతిపాదించుచున్నట్టి చరమశ్లోకమందలి యుత్తరార్థమును వివరించుచున్నారు.

ఏవం - ఈ ప్రకారముగ, వ్యవసాయయుక్తం - అధ్యవసాయముగల, (త్వాం - అజ్ఞుండును అశక్తుండును అప్రాప్తుండును నగు) నిన్నును, అఖిల...పూర్ణః - అఖిల-సమస్తమైన, జ్ఞానాది - జ్ఞాన శక్త్యాదులచే, పూర్ణోహ - పరిపూర్ణుండనని వేదాంతములందు ప్రసిద్ధుండనైన, అహం - నేను, మత్ప్రాప్తిప్రతిబంధకైః - మత్ప్రాప్తి-నన్ను బొందుటకు, ప్రతిబంధకైః - ప్రతిబంధములైన యావత్పాపపుణ్యముల చేతను, విరహితం-విముక్తునిగ, కుర్యాం-చేయగలను, శుచం - దుఃఖమును, మాకృథాః - చేయకుము, (దుఃఖించకుమా యనుట,) ఇట్లు శ్లోకార్థము.

అయితే; చరమశ్లోకమందలి పదముల శ్లోకముచే నెటుల నర్థము చెప్పంబడినదనగా! వ్రాయుచున్నాము ఇచ్చట అఖిలం యను పదము అచ్చటి సర్వం అను శబ్దార్థము-మత్ప్రాప్తి ప్రతిబంధకతయా, మయోక్తం, ధర్మం, అను నీ మూడుపదములును'' అచ్చటి, ధర్మాన్ -

అనుపదమున కర్థము- సంత్యజ్య - అనునది, పరిత్యజ్య యను పదార్థము- మాం, ఏకం, అను శబ్దములు రెండును, అప్పటి మామేకం అను పదార్థము- ఇందు శరణం అనునది, యందలి శరణశబ్దార్థము- అవసాయం, కురు, అనుపదములు, అందలి వ్రజ అనుపదమునకర్థము- త్వామేవం వ్యవసాయయుక్తం అనుపదములచే, అందలి త్వా అను శబ్దార్థము చెప్పఁబడినది - అఖిలజ్ఞానాది గుణగ్రాహ్యహం, అనునది యప్పటి అహం అన్నపదమునకర్థము - మత్ప్రాప్తి ప్రతిబంధకై ర్విరహితం కుర్యాం, యనునది యచ్చోటి సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి అను వాక్యార్థము - శుచంమాకృథాః అను వాక్యము, అచటి, మాశుచః యనువాక్యార్థము. ఇటులచరమశ్లోకార్థ మీశ్లోకముచే ప్రతిపాదింపబడినది. ఇంకయు కొన్ని పదములీ శ్లోకములో నున్నను యవి యన్నియును ఇచ్చట వ్రాయబడిన అర్థమునకే సాధనములని యరుంగవలయును.

తా.—ఈ శ్లోకములో, నింతకుఁగ్రింద మోక్షసాధనముగ కొన్ని యుపాయములను అనగా కర్మజ్ఞానాదులను చెప్పఁగా నవిచేయ నలవిగానివి స్వరూపవిరుద్ధములు అనితలచి దుఃఖితుండైన అర్జునుని గురించి యింతకుమించిన యుపాయములేనట్లుగ కృష్ణునిచే భగవద్గీతలలో చెప్పంబడినదిగనుక దీనికిచరమశ్లోకంబనిపేరు. దీనివెనుకటి గ్రంథములో కర్మజ్ఞాన భక్తియోగముల నుపదేశించఁగ వాటియందు దుష్కరత్వాదులను చింతించి మిక్కిలి ఖిన్నుండై దుఃఖించుచున్న యర్జునుని దీర్ఘదుఃఖింపక, యాకర్మజ్ఞానాదులనువిడచి నన్నే సర్వవిధోపాయముగ నిశ్చయించియుండుము, నేను, నన్నుఁబొందుటకు విరోధుల నన్నింటిని పోఁగొట్టి మోక్షము నొందించెదనని యీశ్లోకములో కృష్ణుండు చెప్పుచున్నాడు. అనగా! నన్నును బొందుటకు కారణముగ (మోక్షప్రాప్తికైయనుట) వెనుకటియధ్యాయములందు,

నీకు హితోపదేశము చేయఁదలంచిన నాచేత, నీమనః పరీక్ష చేయు టకై విస్తారముగ కర్మజ్ఞానయోగములు అంగములుగాగల భక్తియోగము ప్రతిపాదింపబడినది. ప్రస్తుతము నీవు యాభక్తియోగమందలి యుపా యాశక్యబుద్ధిని రుచివాసనలతోడ విడిచి నన్నే యుద్దేశించి సర్వ విధములైనయుపాయము నేనేయని దృఢముగ పొందుము. నేను కోపించి, ఇట్టి నన్ను రక్షించుటకు సంబంధమేమి పరాశ్రయుండవగు నీవు హీనులమైన మా కెట్లు లభ్యుండవు, ప్రాప్యులకు సహాయముం డవు గనుక నిన్నును మేమెట్లు చేరెదము అని, నాయందలి యతిశంక నొందకుము. నీవు నన్నే యాశ్రయించితివేని, నీయొక్క దోష ములను నేను భోగ్యముగ పరిగ్రహింతును, నీవు వారియొక్క సాగ్రు, నీకును వారికిని స్వస్వామిభావసంబంధము గలదు, తమయొక్క వారి తోడ కలసికొని కూడి యుండునట్టి సౌశీల్యము గలవాఁడగుటను భక్తులగువారికందఱికిని గోచరుండగునట్టి సౌలభ్యగుణము గలవాఁడ వగుదు గాన నేనతిశంక నొందవలదు ఇట్లు సులభుండవగు నన్నే యాశ్ర యించవలెయును. ఇట్టి మరేక శరణుండవగు నిన్ను నే నుపేక్ షింపగలను. నిన్ను రక్షించుకొనుటకు నీకు సామర్థ్యము లేదు. రామానుజా! నీ కట్టివాఁడవు (నీవు సాధనానుష్ఠానము చేయ జాలని వనుట) ''మదీయ'' అశక్తుండవు, నీ అప్రాప్తుండవు (అనగా! పొందుటకు యోగ్యుండవు నీవు గానమిట్లు) గనుక నిరతిశయముగ నీవు ప్రవర్తింపవ లెను నేను నిన్ను విడిచిపెట్టెదను'' నాకు, భక్తులయొక్క యనిష్ట ములను పోగొట్టుటకును నిష్టములనిచ్చుటకును దగిన గుణములుగలవు. నేను సర్వజ్ఞుండను గనుక నీయిష్టానిష్టములను తెలిసికొను సామర్థ్యము గలదు, అట్టి అనిష్టములను పోగొట్టుటకుతగిన శక్తియును (అనగా! అఘటితఘటనా సామర్థ్యమును) గలదు. ఇష్టములనిచ్చుటకుతగిన, అవాప్త సమస్తకామత్వమును పూర్తిగలదు (అనగా! సకలవస్తుసం

పూర్ణుండను నాచేతఁబొందఁబడనది యొకటియులేదుగాన నీయిష్టముల నిచ్చుటకు సమర్థుఁడననుట) ఇటుల నీ యనిష్టముల బోఁగొట్టుటకును ఇష్టముల నొసఁగుటకును ప్రాప్తియును గుణము నాకుగలదు (అనగా! నీవు వాత్సల్యమును నావాఁడైయుండుట) గాన నీయిష్టములను బూర్తిచేయుదుననుట) ఇట్టినేను నిన్నును వేటివలన విముక్తునిఁగఁ జేయుదుననగా! నన్నును బొందుటకు (అనగా! మోక్షము నొందుటకు) ప్రతిబంధకములైన సమస్త పాపములనుండియు. అప్రతిబంధక పాపములేవియనగా! అవిద్య, కర్మ, వాసనా, రుచి, ప్రకృతిసంబంధములు॥ వీటియావాస్తవ భేదములను, దేహాత్మాభిమానము, ఈ దేహాత్మాభిమాన ప్రయుక్తంబైన మమకారము, స్వాతంత్ర్యాభిమానము, ఈస్వాతంత్ర్యాభిమానసంబంధంబైన మమకారము, అను నివియు॥ సంచితము, అనభ్యుపగత ప్రారబ్ధము, పుణ్య పాపములు, ఇవియనంబడు పూర్వాఘములు॥ పుణ్యపాపరూపంబగు ప్రామాదికోత్తరాఘములు అనగా! అనాది వాసనచేచేయుంబడు భృగుభేదము, కండూయనము, ఇవి మొదలగునవియు॥ మఱియు లోకాపవాద భయముచేగాని కరుణచేగాని కాలుష్యముచేగాని (ఈపాపు బుద్ధ్యాచేయు ప్రవృత్తియనుట) చేయుంబడు పుణ్యపాపములు అను నివి యన్నియును మోక్ష ప్రతిబంధకములు ఇవియే సర్వపాపేభ్యః అనుచోట సర్వపాపశబ్దార్థము. ఇందు మొదట చెప్పంబడిన,

అవిద్య యనగా! { జ్ఞానముదయించకుండుట (అనగా తత్త్వ జ్ఞానము గలుగకుండుట), అన్యథా జ్ఞానము, విపరీత జ్ఞాన మనంబడు మూడువిధములగు నందు అజ్ఞానము.

కర్మయనగా! { పుణ్యపాపరూపంబుగ ద్వివిధమైనది. ఈకర్మ యొక్క వివరము ముందుచేయుబడును.

వాసనయనగా! — చేయువలయునను జ్ఞానములేక చేయుటకు కారణంబగు సంస్కారవిశేషము. ఇది అజ్ఞానవాసనయనియు, కర్మవాసనయనియు, ప్రకృతిసంబంధ వాసనయనియును మూడుప్రకారములుగ నుండును.

రుచియనగా! — స్వబుద్ధిపూర్వకముగ ప్రవర్తించుటకు కారణంబైన పూర్వకర్మతోటి 'సమానంబైన కర్మారంభమందలి యిచ్ఛ. ఇది విషయభేదముచే యనేక ప్రకారములుగ నుండును. విషయమనగా! ఇచ్ఛ యుంచెడి ఆ యాయా వస్తువు. ఈ వస్తువులు అనేకములు గనుక ఏతద్రూపంబైన రుచియును అనేకవిధంబులనుట.

ప్రకృతి సంబంధమనగా! — స్థూల సూక్ష్మరూపంబైన అచిత్తుయొక్క సంబంధము. ఇదియు దేవ, మనుష్య, తిర్యక్ స్థావర భేదములచే నాల్గువిధములైయున్నది.

అయితే ఇంకొక శంకగలదు! సర్వపాప శబ్దమందు పుణ్యమునుగూడ నంతర్భావము చేయందగునాయని.

ఇందుకు సమాధానము, మోక్షమందిచ్ఛగలవానికి పాపమెట్లు ప్రతిబంధకమో అట్లు పుణ్యంబును ప్రతిబంధకమే! ఏలనగా! పాపము నరకప్రాప్తికి కారణంబు పుణ్యము స్వర్గాదిప్రాప్తికి కారణంబుగాన యివిరెండును మోక్షమునకు ప్రతిబంధకములే గనుక పుణ్యముగూడపాపశబ్దముచే వేదాంతములందు వ్యవహరింపంబడుచున్నది ఇట్లు పుణ్యపాపరూపంబుచే "కర్మ" రెండువిధంబులైనను మఱియు పూర్వాఘము ఉత్తరాఘమను భేదంబుచే రెండువిధంబులు గనున్నది. అందు పూర్వాఘమనగా! అర్థపంచకజ్ఞాన ముదయించుటకుముందు చేయంబడిన పాపములు. ఉత్తరాఘమనగా! జ్ఞానముద

యించిన పిదప జేసిన పుణ్యపాపములు. అందు బూర్వాఘంబు, సంచితము ప్రారబ్ధము అని యిరుతెఱంగులు అందు సంచితము నగా! ప్రబలమైన కర్మాంతర ప్రతిబంధముచే అనుభవరూపంబైన ఫలమునకు రానికర్మ. ప్రారబ్ధమనగా! అనుభవమునకు ఉన్ముఖంబైన కర్మ, ఈ ప్రారబ్ధమును, అభ్యుపగత ప్రారబ్ధంబనియు అనభ్యుపగత ప్రారబ్ధంబనియు నిరుతెఱంగులు. అందు, అభ్యుపగతము నగా! యిప్పుడున్న దేహముచేతనే అనుభవింపదగిన కర్మ. అనభ్యుపగతమనగా! రాబోవు దేహములచే ననుభవింపదగినదియై ఫలము నివ్వుటకున్ముఖంబైన కర్మ. (యింకను) ఉత్తరాఘంబును, ప్రామాదికోత్తరాఘంబనియు బుద్ధిపూర్వోత్తరాఘంబనియు నిరుతెఱంగులు. అందుప్రామాదికోత్తరాఘము, జ్ఞానికి సంబంధించదు బుద్ధిపూర్వోత్తరాఘము ప్రాయశ్చిత్తముచే నశించును. ఈప్రాయశ్చిత్తము జేయుకొననిచో అప్పుడది యనుభవము చేతను నశించును.

మఱియునిందు "భక్తియోగ (సాధనాంతర) నిష్ఠుడైన ముముక్షువునకు, అభ్యుపగతము అనభ్యుపగమనంబను, సమస్త ప్రారబ్ధమును, ప్రాయశ్చిత్తముచే పోగొట్టబడని, బుద్ధిపూర్వకంబైన ఉత్తరాఘమున్ను అనుభవించే తీరవలయును. మిగిలిన సంచితము భక్తిరూపంబగు జ్ఞానముచే నశించును. ప్రామాదికంబైన యుత్తరాఘము అంటదు. ఈచెప్పినదంతయు, భక్తియోగ నిష్ఠుని విషయము. ఇక ప్రపన్నవిషయము-దృప్తులనియు ఆర్తులనియును, ప్రపన్నాధికారు లిద్దరు, అందు దృప్తుడు, వర్తమాన శరీర నాశానంతరమున మోక్షము నిచ్ఛయించువాడు. ఆర్తుడు తత్క్షణమే దేహవియోగమును గోరి మోక్షము నపేక్షించువాడు. అందుదృప్తునకు, అభ్యుపగతప్రారబ్ధము, ప్రాయశ్చిత్తముచేతనుంబడని బుద్ధిపూర్వకంబైన యుత్తరాఘమున్ను, అనుభవించియే తీరవలయును. ఆర్తప్రపన్నునికి అనగా!

(ఉపాయోపేయములు అస్వాతంత్ర్యమంతేయని యధ్యవసించి మోక్షార్థమై స్వీకరించువాడనుట) సర్వము అనగా! సంచితము, ఉభయవిధ ప్రారబ్ధము మొదలుగునవి యన్నియును నశించును. ఈయధికారి, జ్ఞానము నుదయించిన పిదప దేహము ధరించదు గాన వీనికి ఉత్తరాఘము లేదు. గనుక ఇట్టి యానర్త్యాగ్యపాపములవల్లనుండియు విముక్తుడవు గాకేవి నీవు మోక్షమునిచ్చెదను గనుక దుఃఖింపకుము యని అర్జునునిగూర్చి శ్రీకృష్ణునిచే చెప్పఁబడినదిగనుక నిది సిద్ధోపాయమని తాత్పర్యము.

ఈశ్లోకమునందు భగవదేకపారతంత్ర్య స్వరూపమునకు విరుద్ధములైన సాధ్యోపాయాంతరంబులను కర్మజ్ఞానభక్తులను విడువుమని చెప్పుటవలనను స్వరూపానురూపంబగు నిరపాయంబునగు సిద్ధోపాయరూపంబైన యీ ప్రపత్తిని స్వీకరించుట వలనను, దుఃఖమునకు కారణము లేనందున శోకింపవలదని ముఖ్యతాత్పర్యము.

ఇందొక శంకగలదు అదియేదనగా! నాలుగను మొదటి అధ్యాయములలో చెప్పంబడిన భక్తియోగమును వదలిపెట్టవలయునని యున్నది - భక్తియోగమనగా! స్వాశ్రమోచితకర్మానుష్ఠానముగదా! ఆభక్తియోగమును విడువమన్నచో స్వాశ్రమోచిత కర్మానుష్ఠానరూపంబైన సంధ్యావందనాదులను విడువవలెనని చెప్పినట్లు గనుక, సంధ్యావందనాదికర్మలను త్యజింపవలసినదే నాయని. ఇచ్చోట కొందఱు ప్రపన్నునికి సంధ్యావందనాదులనుష్ఠింపనక్కరలేదని చెప్పుదురు, అదిగాదు ప్రపన్నుడైనను తాను భగవదాజ్ఞారూపంబగు కర్మలను, మనమాచరించకున్నచో లోకులును ఆచరించక చెడిపోదురనిగాని ఆజ్ఞాకైంకర్యమనిగాని అనుష్ఠింపవలెనని దేయని సిద్ధాంతము. అయితే యిచ్చోటి ఈపరిత్యజ్య అనుత్యాగవిధి, (పరిత్యజనోపాధినిషేధా విశేషమునుపసంగ్రహింపరు

సతివిశేష్యేబాధే) అనువ్యాయముచొప్పున, స్వర్గముగలవాడు పశిం
చినాడన్నచో, స్వర్గవిశిష్టుండగుచేతనుని విధానము అసంభవముగనుక, ఆవాక్యము, అచేతనుని స్వర్గానుభవమంగాట్లు అన్వయించునో అటులనే సన్నుచేయుటకై యుపాయముగ నాచేత చెప్పంబడిన ధర్మమును విడిచిపెట్టవలయుననుచోటను చెప్పంబడిన త్యాగవిధానమున్నూ భక్తియోగమందలియు పాయత్వజ్ఞానమందన్వయించునుగాని కర్మలకు స్వరూపతః త్యాగమిచ్చట అభిమతంబుగాదు. మఱియు వాటియందుపాయత్వబుద్ధిని వదలవలయునని తాత్పర్యము. లేకున్నచో సర్వధర్మాంతర్గము ప్రసంగించును. గనుక కైంకర్యరూపంబగు స్వాశ్రమోచిత కర్మానుష్ఠానములను యథాశక్తి చేతనుండనుష్ఠించవలసినదే యనిసిద్ధాంతము. (సవిశేషణే॥ అనువ్యాయమునకర్థము) విశేషణముతోకూడినవస్తువునకు చెప్పంబడినవిధిగాని నిషేధముగాని విశేష్యమందన్వయించుటకు బాధగలిగినచో విశేషణమందుమాత్రము పర్యవసించును.

వ్యా॥ మమప్రాప్తిః మత్ప్రాప్తిః అర్థః ప్రయోజనం యస్యసతథోక్తః తస్యభావస్తత్తా తయామత్ప్రాప్త్యర్థతయా । మత్ప్రాప్తిసాధనత్వేన। మయాహితోపదేశే ప్రవృత్తేనమయా । ఉక్తంభవన్మానసపరీక్షార్థం పూర్వాధ్యాయేషుబహుళః ప్రతిపాదితం।అఖిలంసమస్తంధర్మం మోక్షఫలసాధనం । కర్మయోగజ్ఞానయోగాంగకంభక్తియోగమిత్యర్థః । అత్రఅఖిలమితిసర్వశబ్దార్థః । మత్ప్రాప్త్యర్థతయామయోక్తమితి ధర్మశబ్దార్థః । సంత్యజ్యేతి వ్యాకర్తృత్వాదిరుచివాసనాభిస్సహఅపునః ప్రసంగంవిహాయేత్యర్థః । అయంపరిత్యజ్యేత్యస్యార్థః । అత్రమత్ప్రా

త్త్యక్తతయామమైవోక్తమఖిలంధర్మం సంత్యజ్యేతివిశిష్ట విషయతయాప్రతీయమానోపి త్యాగవిధిః, సవిశేషణేహి న్యాయెనస్వర్గేఽధ్వస్త ఇత్యాదివద్విశేషణభూత భగవత్ప్రాప్త్యుపాయత్వాకారత్యాగపర్యవస్యతి । కైంకర్యరూపతయా స్వయంప్రయోజనత్వేన క్రియమాణానాం తేషాంత్యాగాయోగాత్ ।అన్యథాసర్వసంకరప్రసంగాత్ । అతఃకైంకర్యత్వేన కర్మాదీనంయథా శక్త్యనుష్ఠేయం న తుసాధనత్వేనేతి తత్త్వవిదాముష్ఠానః । పునర్మామేకం ॥ అయమేకశబ్దో * (మామేవయెప్రపద్యంతెమాయామేతాంతరంతితె) ఇత్యాది స్థానప్రమాణేన అవధారణార్థకః। ప్రతీతిశేషః । మామేకంప్రతి।ఆశ్రయణసౌకర్యాపాదక వాత్సల్యస్వామిత్వ సౌశీల్యసౌలభ్యగుణశాలినం మామేవోద్దిశ్య।అయంమామేకమితిపదద్వయార్థః।అతః సాధనాంతరాణాం స్వరూపవిరుద్ధత్వ దుష్కరత్వాదినా అత్యంతమపన్నత్వం । మదవాప్తయేమత్ప్రాప్తయే శరణమితి అహమేవోపాయఇతి।అవసాయమధ్యవసాయం కురు । అత్రశరణమితిశరణశబ్దార్థః।అవసాయమితివ్రజేత్యత్రప్రకృత్యర్థః । కుర్వితిప్రత్యయార్థః। ఏవమధికారికృత్యప్రతిపాదకం పూర్వార్ధం వ్యాఖ్యాయసిద్ధోపాయ భూతశరణ్యకృత్య ప్రతిపాదకముత్తరార్థం వ్యాచష్టే। త్వామి

* ౨౦ పు - ౧౭ పఙ్క్తిలో చూడుడి.

త్యాది। ఏవంఅనేనప్రకారేణ । వ్యవసాయయుక్తం అధ్య
వసాయవిశిష్టం। త్వాంఅజ్ఞం అశక్తం అప్రాప్తం భవం
తం।అయాంత్వాఇత్యస్యార్థః। జ్ఞానమాదిర్యేషాంతే జ్ఞానా
దయఃఅఖిలైఃజ్ఞానాదిభిఃపూర్ణైఃసమగ్రోహ్యాహం।ఆశ్రిత
కార్యాపాదకజ్ఞానశక్తిపూర్తిప్రాప్తిగుణశాలిత్వేనవేదా
న్తప్రసిద్ధోహమిత్యర్థః । అయంఅహంశబ్దార్థః। మ
త్ప్రాప్తిప్రతిబంధకైః । మమప్రాప్తిః మత్ప్రాప్తిః ।
తస్యాఃప్రతిబంధకైఃమదవాప్తివిరోధిభిః । అవిద్యాకర్మ
వాసనారుచిప్రకృతిసంబంధైః తదవాన్తరభేదైఃదేహాత్మాభి
మానతదనుబంధిరూపమమకారస్వాతన్త్ర్యాభిమానతదను
బంధిమమకారైః సంచితానభ్యుపగతప్రారబ్ధ పుణ్యపాప
రూపపూర్వాఘైః పుణ్యపాపరూప ప్రామాదికోత్తరా
ఘైః అనాదివాసనాకృత తృణచ్ఛేదకండూయనాదిభిః
లోకాపవాదభీత్యాకరుణయా కాలుష్యేణచ క్రియమా
ణైఃపుణ్యపాపైశ్చ । అయంసర్వపాపేభ్య ఇత్యస్యార్థః ।
అత్రఅవిద్యానామ,జ్ఞానానుదయాన్యథాజ్ఞాన విపరీతజ్ఞాన
రూపేణత్రివిధమజ్ఞానం । పుణ్యపాపరూపేణద్వివిధంకర్మ।
అస్యప్రపంచోనుపదమేవవక్ష్యతే అబుద్ధిపూర్వకప్రవృత్తి
హేతుసంస్కారవిశేషోవాసనా। సాచఅజ్ఞాన వాసనా కర్మ
వాసనా ప్రకృతి సంబంధవాసనాచేతిత్రిప్రకారా । బుద్ధి
పూర్వకప్రవృత్తిహేతు సజాతీయకర్మారంభేచ్ఛారుచిః ।

పాచవిషయభేదాద్బహుప్రకారా। ప్రకృతిసంబంధః స్థూల సూక్ష్మరూపాచిత్సంబంధః । సచదేవమనుష్య దేహాదిభే దేనబహువిధః । అత్రేదంతత్వం । ముముక్షోఃపాపవ త్పుణ్యస్యాపి మోక్షవిరోధిత్వా విశేషాత్తదపిపాపశబ్ద వాచ్యం।౧(తదావిద్వాన్ పుణ్యపాపేవిధూయ నిరంజనః పరమంసామ్యముపైతి । సఆగచ్ఛతివిరజాంనదీం తత్సు కృతదుష్కృతేవిధూనతే। యథేషీకాతూలమగ్నౌప్రోతం ప్రదూయేత । ఏవంహాస్యసర్వేపాప్మానః ప్రదూయంతే। యథాపుష్కరపలాశఆపోనశ్లిష్యంతే । ఏవమేవం విదిపా పం కర్మనశ్లిష్యతే) । ఇత్యాదిశ్రుతేః । ఏవంపుణ్యపాప రూపం ద్వివిధమపికర్మ పూర్వాఘోత్తరాఘభేదేన ద్వి విధం । జ్ఞానోత్పత్తేఃపూర్వంకృతంపూర్వాఘం । జ్ఞానో

---

(౧) అప్పుడు బ్రహ్మజ్ఞాని, పుణ్యమునున్ను పాపమునున్న దులిపివేసి కర్మబంధము లేనివాడగుచు పరమసామ్యమును (అనగా! సర్వేశ్వరునితో సమానుడగుటను) పొందుచున్నాడు. ఆముక్తపురు షుడు, విరజానదినిగూర్చి వచ్చుచున్నాడు. ఆ సుకృతము దుష్కృ తము అనబడు ఈ రెంటినిన్ని దులిపివేయుచున్నాడు యెట్లు జమ్మిగడ్డి అగ్నియందు అంతయు దహించునో, యిట్లు ఈ ముక్తుని సర్వపాపములున్నూ తగలపెట్టబడుచున్నవి.

యెట్లు తామరాకుయందు ఉదకము అంటదో యిట్లు బ్రహ్మ వేత్తయందు, పాపకర్మ అంటదు. (ఇత్యాదిశ్రుతులు) ముక్తునికి పుణ్య పాపములురెండున్ను ప్రతిబంధకములనుటకు ప్రమాణములు.

త్ప్రవృత్త్యనంతరంకృతంఉత్తరాఘం। పూర్వాఘంచద్వివిధం। సంచితప్రారబ్ధభేదాత్। సంచితం, ప్రబలకర్మాంతరప్రతిబంధకవశేనఫలాఽనున్ముఖంకర్మ।ప్రారబ్ధం,ఫలప్రదానోన్ముఖంకర్మ। తచ్చద్వివిధం।అభ్యుపగతాఽనభ్యుపగతభేదాత్। అభ్యుపగతంఏతద్దేహానుభావ్యం।అనభ్యుపగతందేహాంతరానుభావ్యం। ఫలప్రదానోన్ముఖం। ఉత్తరాఘంచద్వివిధం। ప్రామాదికబుద్ధిపూర్వకభేదాత్। ప్రామాదికోత్తరాఘస్యఅశ్లేషః। బుద్ధిపూర్వకోత్తరాఘస్య ప్రాయశ్చిత్తేన వినాశః। తదకరణేఅనుభవేనవినాశః। ఏవంచసతిముముక్షోస్సాధనాంతరనిష్ఠస్యకృత్స్నమపిప్రారబ్ధంఅకృతప్రాయశ్చిత్తంబుద్ధిపూర్వోత్తరాఘంచ అనుభవైకవినాశ్యం।విద్యయాసంచితస్యనాశః।ప్రామాదికోత్తరాఘస్యాఽశ్లేషః। (2)(తస్యతావదేవచిరంయావన్న విమోక్ష్యే అథసంపత్స్యే)ఇతి శ్రుతేః (3)(తదధిగమఉత్తరపూర్వా

(2) శ్రు। ఆ, ఉపాసకునకు, (లేక) ప్రపత్తిప్రపన్నునకు, (లేక) [illegible]పన్నునకివి, అభ్యుపగత అనభ్యుపగత రూపంబగు ప్రారబ్ధము [illegible]గా ప్రాయశ్చిత్తముచే నివర్తిచేయబడని బుద్ధిపూర్వక ఉత్తరాఘమున్నూ యెంతవరకనుభవించరో,, అభ్యుపగత ప్రారబ్ధమున్ను ప్రాయశ్చిత్తముచేయంబడని బుద్ధిపూర్వకంబైన యుత్తరాఘమును [illegible] అనుభవించరో,, అత్తి (అనగా విద్యమానశరీరమందుండి) యుండినంతవరకు! అంతవరకు మోక్షమునుపొందడు. తరువాత [illegible]బ్రహ్మను పొందుచున్నాడు.

(3) (మూ) అథ భక్తిగాని, లేక ప్రపత్తిగాని, పొందబడినచో ఉత్తరాఘము నశించును. పూర్వాఘముసంబంధించదు అట్లుశ్రుతి

ఘయోఃఅశ్లేషవినాశౌతద్వ్యపదేశాత్)౪(అనారబ్ధకా ర్యేఏవతుపూర్వేతదవధేః)౫(ఇతరస్యాప్యేవమసంశ్లేషః పాతేతు)౬(భోగేనత్వితరేక్షపయిత్వాఽథసంపద్యతే)ఇ త్యాదిసూత్రకారవచనాచ్చ॥దృష్టప్రపన్నస్యతు అభ్యుప గతప్రారబ్ధంఅకృతప్రాయశ్చిత్తంబుద్ధిపూర్వోత్తరాఘంచ అనుభవైకవినాశ్యం।ఉపాయమహిమ్నా సంచితాఽనభ్యు పగతప్రారబ్ధయోర్వినాశః। ప్రామాదికోత్తరాఘస్యాఽశ్లే

షలన. అనగా ఉపాసకునికి, సంచితము నశించుననియు అబుద్ధిపూ ర్వకంబైనయుత్తరాఘము సంబంధించదనియు, దృష్టప్రపన్నునికి, సంచితము అనభ్యుపగత ప్రారబ్ధమున్ను నశించుననియు, అబుద్ధిపూ ర్వకంబైన యుత్తరాఘము సంబంధించదనియు, దృష్టప్రపన్నునికి సమస్తపూర్వాఘము నశించుననియు సర్వవిధోత్తరాఘమును సంబం ధించదనియును తాత్పర్యము.

(౪) శరీరపాతమువరకే యుండుననే శ్రుతిచెప్పుటచేత. పూ ర్వమందు చేయఁబడిన పుణ్యపాపములు రెండున్ను వాటివాటిఫలము నివ్వకయే నశించును.

(౫) పుణ్యకర్మకునకుఁగూడ ఇటులనే శరీరావసానమందు సంబంధించక పోవుటగలదు.

(౬) (ఉపాసకుడు) (దృష్టప్రపన్నుండును) అనుభవముచేతనే ఇతరములైన పుణ్యపాపరూపంబులైన కర్మలను అనగా! క్రమముగ అభ్యుపగతా అనభ్యుపగత ప్రారబ్ధములనును) అభ్యుపగతప్రారబ్ధము నను అనుభవముచే నశింపఁజేసి బిమ్మట బ్రహ్మాను పొందుచున్నాడు అని తాత్పర్యము.

షః॥ ఆర్తప్రపన్నస్యతు సర్వఁఉపాయవినాశ్యంనాస్త్యత్ర రాఘమస్తి। ౨(ఆర్తానామాశు ఫలదాసకృదేవకృతాహ్యసా। దృప్తానామపిజంతూనాం దేహాంతరనివారిణీ॥) ౩(ప్రారబ్ధేతరపూర్వపాప మఖిలం ప్రామాదికంచోత్తరం న్యాసేనక్షపయన్ అనభ్యుపగత ప్రారబ్ధఖణ్డంచనః। ధీపూర్వోత్తరపాప్మనామనుశనాత్ జాతేపి తన్నిష్కృతేః కాటిల్యాసతిశిక్షయాప్యనఘయన్ క్రోడీకరోతి ప్రభుః) ఇత్యాదికమత్రానుసంధేయం। విరహితం-ఏతాదృశప్రతిబంధకైర్విముక్తం। అయంమోక్షశబ్దార్థః।కుర్యాంకరిష్యామి। అయంణిచ్ ప్రత్యయసహితల్యడర్థః। శుచంశోకం। మాకృథాః-మాకార్షీః। శుచమితిప్రకృత్యర్థః। కృథాః

---

(౨) ఈప్రపత్తి ఒకపర్యాయము చేయఁబడినదై ఆర్తప్రపన్నునికి తక్షణము ఫలము నిచ్చుచున్నది దృప్తునకు వర్తమాన శరీరావసానమున మోక్షము నిచ్చుచున్నది.

(౩) సంచిత ప్రారబ్ధ రూపంబగు పూర్వాఘము నంతయు అబుద్ధిపూర్వకంబైనయుత్తరాఘమునున్ను దేహాంతరముచేతననుభవింపదగిన ప్రారబ్ధమునున్ను, బుద్ధిపూర్వకంబైన యుత్తరాఘ మీప్రపన్నునికి గలుగదు గల్గినను దానికి ప్రాయశ్చిత్తము చెప్పంబడినది అట్లు ప్రాయశ్చిత్తముచాయకపోయినను అనుభవింపచేసి దానినిన్ని నశింపఁజేసియు, (ఈదృప్తప్రపన్నులమగు)మనను పాపరహితులనుగ జేసి మనను జేర్చుకొనుచున్నాడు. ఇత్యాద్యులు క్రమముగ అయాయధికారిననుగుణముగ సర్వపాపములను నశింపఁజేసి మోక్షమునిచ్చుచున్నాడనుటకు ప్రమాణములు.

ఇతి ప్రత్యయార్థః। స్వరూపవిరుద్ధ సాపాయ సాధ్యోపాయాన్తరాణాం త్యాగవచనాత్ స్వరూపానురూప నిరపాయ సిద్ధసాధనస్వీకారవచనాచ్చ శోకనిమిత్తాభావాత్ శోకో న కార్యః ఇతి భావః। *(ప్రతిబన్ధకనివృత్తిపూర్వక భగవత్ప్రాప్తేః ఫలత్వేన అత్ర తద్యోగ్యభయోరేవ క్తత్వే ఽపి మామేవైష్యసీతి పూర్వోదిత ఫలానుషంగాత్ ప్రతిబంధకనివృత్తిరేవ ప్రాధాన్యేనోక్తా ఇతి వేదితవ్యం॥ అథవా॥ సకలప్రతిబంధక నివృత్తౌ సత్యాం స్వరూపానుబంధినీ భగవత్ప్రాప్తిః స్వత ఏవ భవతీత్యభిప్రాయేణ తన్నివృత్తిమాత్రం అత్రోక్తమితి జ్ఞేయమ్॥) ౭౭॥

అవ॥ అథ శోకనిమిత్తం తన్నివృత్తి ప్రకారం చ దర్శయన్ స్వస్యయావచ్ఛరీరపాతం నిర్భరత్వానుసంధానం ఉపపాదయన్ నిగమయతి॥ (నిశ్చిత్యేతి)

---

*ప్రతిబంధకనివృత్తిని ముందుగ జెప్పి దానివలన పొందఁబడు భగవత్ప్రాప్తి జెప్పఁదగినదగుటచే, ఇచ్చోటను ఆరీతిగ నాకొందును జెప్పఁదగినదైనను, (నన్నుఁ బొందెదవని నీవాపములనుండి విడిపించెదనని) ముందర పొందఁబోవుచున్న ఫలమును జెప్పి దుర్బోధమైన పాపముల నివృత్తిని పిదప జెప్పుటచే, ఈశ్లోకములో ప్రతిబంధక నివృత్తిమాత్రమే ప్రధానముగ జెప్పంబడినదని తెలియవలయును. (లేక) భగవత్ప్రాప్తికి బ్రతిబంధకములైన సర్వపాపములును నివర్తించినచో చేతనస్వరూపానుగుణంబైన భగవత్ప్రాప్తి తనంతటనే గలుగునని. ఇచ్చోట, బ్రతిబంధకనివృత్తిమాత్రమే జెప్పంబడినదియునిగాని యుండవలయును. ఇదితాత్పర్యములోనికానుపడిచిసందున యిచ్చోట వ్రాయబడినది.

అవ.— పిమ్మట శోకమునకు కారణంబును తన్నివృత్తిప్రకారంబును చెప్పుచు, తన (జీవు) యొక్క నిర్భరత్వానుసంధానమును అనతిచ్చుచు (అనగా జీవుడు సర్వేశ్వరునే సర్వవిధఉపాయోపేయములుగ నమ్మిన దనువాత, నేను నీతిరువడిని యాశ్రయించినాను గనుక నాకేమియు కొఱతలేదు నా భారమంతయు నీదే నేనునిర్భరుడను అని జీవుడు, తన శరీరముండు నంతవరకును అనుసంధించువిధమును చెప్పుచు) ఈగ్రంథమును ముగించుచున్నారు. (నిశ్చిత్య) అను శ్లోముచేత.

మూ॥ నిశ్చిత్య త్వదధీనతాం మయిసదా కర్మాద్యుపా
యాన్ హరె కర్తుంత్యక్తుంఅపి ప్రపత్తుంఅనలంసీ
దామి దుఃఖాకులః। ఎతత్ జ్ఞానముపేయుషోమమ
పునస్సర్వాపరాధక్షయం కర్తాసీతిదృఢోస్మి తేతు
చరమంవాక్యంస్మరన్ సారథేః॥

అ॥ ము.— హేహరే - ఆశ్రితుల పాపములను పోగొట్టునట్టి వాడా! మయి - నాయందు, సదా - యెల్లప్పుడును, త్వదధీనతాం - నీయందధీనం బైన, నాయొక్క స్వరూపస్థితి ప్రవృత్తులను గలిగియుండుటను (నీకుపరతంత్రుడనై యుండుటనుట), నిశ్చిత్య-నిర్ణయించి, (నిశ్చయముగ తెలుసుకొని) కర్మాద్యుపాయాన్ - కర్మ మొదలగు (మోక్ష) సాధనములను (కర్మయోగజ్ఞానయోగభక్తియోగములను), కర్తుం-చేయుటకును, త్యక్తుం-(అకిఞ్చనులను) విడుచుటకును, ప్రపత్తుం-నీచేత పాయుపేయములని పృథముగ నధ్యవసించి యుండుటకును, అనలం-సమర్థుడనుగాను,(గనుక) దుఃఖాకులః-శోకపూరితుండనై,సీదామి-(నేను) కృశించుచున్నాడను, (ఇట్లుదుఃఖకారణంబును చెప్పి పిమ్మటనిన్నివృత్తికి కారణమును చెప్పుచున్నారు)సారథేః-(నా

త్సల్యగుణముచే అర్జునునికి)సారథివైన, తే-(ఆప్తతముండవైన) నీయొక్క,చరమం-(భగవద్గీతలలో) తుదనుండు, వాక్యం-వాక్యమందలి అర్థమును, (సర్వధర్మాన్పరిత్యజ్య అను చరమశ్లోకార్థము ననుట) స్మరన్ - అనుసంధించు కొనుచు, (ఆయనుసంధానము వలననే) పునః - తిరిగీ, ఏతత్-ఈ (వెనుకటి అర్థశ్లోకములో చెప్పఁబడిన), జ్ఞానం-భగవంతుడొక్కఁడె సర్వవిధోపాయంబను సద్విధ్యధనిశ్చయ జ్ఞానమును, ఉపేయుషః- (నీయనుగ్రహమ్మువల్లనే) పొందియున్న, మమ - (అజ్ఞుండను అశక్తుండను అప్రాప్తయునైన) నాయొక్క, సర్వాపరాధక్షయం —(క్రిందచెప్పంబడిన, అవిద్యాకర్మవాసనాది) యాగతాపపుణ్యములయొక్క- నాశమును, కర్తాసి - చేయుగలవు, ఇతి-ఇట్లని, ధృఢోస్మి - స్థిరుండనైయున్నాను, దుఃఖము నివర్తించుటచే నిర్భయుండనగుచున్నానని యర్థము.

తా.— నిన్ను ఆశ్రయించిన వారల సమస్త దోషములను బోగొట్టునట్టి ఓ హరీ! నేను, నీకేపరతంత్రుఁడను. నారక్షణమును నేను జేసికొనుటకు నాకధికారమును శక్తియులేదు అని శాస్త్రములవల్ల నిశ్చయముగ తెలిసికొనియున్నాడను,, గనుక నే,నీప్రాప్తికై సాధనముగ కర్మజ్ఞాన భక్తియోగములను, నాపరతంత్రస్వత్తికి విరోధంబగుటంబట్టియు అవిబహుకష్ట సాధ్యములగుటంబట్టియు అట్లుసమస్త క్లేశములను సహించినను అవి యపాయరేక తుదనెగ్గుట దుర్లభంబులగుటంబట్టియు అట్టుల ఒకవేళ నెరవేరినను నీకటాక్షములేక స్వయముగా మోక్షరూప ఫలంబు నివ్వజాలనివి యగుటంబట్టియు దేశకాల,జాతి, మొదలగు నియమముల నపేక్షించిన వగుటంబట్టియు శీఘ్రముగ ఫలము నివ్వనివి యగుటంబట్టియు బహుకాలమునకు గాని సాధించుటకలవిగానివియగుటంబట్టియు అట్టికర్మలు ఆక్లేశంబులగుటంబట్టియును వాటిని జేయజాలకున్నాడను, అయినను అశక్తాదులను,

బ్రాహ్మణాదివర్ణములకును బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములకును ఉచితంబుల గుటచేతను అవియుంగూడ కొన్ని ఫలములకు అనగా స్వర్గాదులకును సాధనంబులగుటచేతను శాస్త్రవిహితంబులగుటచేతను ఆశాస్త్రము లందు నీచేత నేయుపదేశింపఁబడిన వగుటచేతనును నీయాజ్ఞా రూపం బులగు యీకర్మలను విడుచుటచే ప్రత్యవాయముఁ ఘటస్థించుననే భయ ముచేతను విడిచిపెట్టజాలకయున్నాడను.

మఱియు॥ చేతనుని పారతంత్ర్య స్వరూపమునకనురూపం బైనదియు సులభముగ చేయదగినదియు సుఖరూపంబును అపాయము లేనిదియు సిద్ధోపాయంబును స్వయముగ మోక్షఫలమును ఇచ్చునట్టి దియు జాత్యాది సాపేక్షలేనిదియును శీఘ్రముగ మోక్షఫలము నిచ్చునదియు ఇట్టిది అనేకములుగాక ఒక్కటిగానుండునదియు ఇట్లు సుకరంబగు ప్రపత్తిరూప ఉపాయంబు ఇట్టి దుఃఖమును బోగొట్టుటకై, నీచేత (సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య) యను శ్లోకముచే చెప్పం బడినను, ఈప్రపత్తికి ముఖ్యాంగంబగు, సమస్తధర్మత్యాగము చేయ నలవిగాక యున్నందునను అట్టి ఆర్తియొక్కటి లేమివలననున్ను మోక్షార్థముగ కర్మాదులను కొంచమైన ననుష్ఠింపకుండనందునను్న దృఢమైన విశ్వాసము లేనందువలననున్ను సర్వధర్మత్యాగముం ముగగల ప్రపత్తినిఁ జేయుటకశక్తుఁడనైయున్నాను. ఇందుచే నేమి యునుఁ జేయజాలక, నిన్నుఁ బొందుటకు సాధనము నెఱుంగక దుఃఖిం చుచు మిక్కిలి క్లేశించుచున్నాను. అయినను. వాత్సల్యగుణాతిశయ ముచేతనర్జునునికి సారథివై యథార్థతత్వజ్ఞానోపదేశమును చేసిన నీచేఁ చెప్పంబడిన చరమశ్లోకార్థమును అనుసంధించుకొనుచు యీ అను సంధానముచేతనే ఈ బూర్వోక్తంబగు చరమశ్లోకములో నుత్తరా ర్థమునందు చెప్పంబడిన, భగవంతుడే ఉపాయంబను దృఢాధ్యవసా య జ్ఞానమును నీయనుగ్రహమువలననే బొందియున్నాను. గనుక, అజ్ఞాం

తెను శక్తిహీనుడును పరతంత్రుండునగు నాయొక్క సమస్తాపరాధ ములయొక్కయు (అపరాధములనగా! భగవన్నిగ్రహరూపంబు) (అనగా! క్రిందచెప్పిన అవిద్యా కర్మ వాసనా రుచి ప్రకృతిసంబం ధములు, వీటివలనగు దేహంబులను అహంకార మమకారాదులు సంచితా నభ్యుపగతప్రారబ్ధ పుణ్యపాప రూపంబులను పూర్వాఘ ములు పుణ్యపాపరూపంబులైన ప్రామాదికోత్తరాఘములు అనాది వాసనచే చేయబడు క్రియమాణ కందూయమానాదులు లోకాపవాద భీతిచేతను కరుణచేతను కౌతూహలముచేతను చేయంబడినవియును ప్రచిత్తా బుద్ధిపూర్వకములుగ చేయంబడినవియునైన భగవచ్ఛాస్త్రా తిలంఘనలను సర్వపాపములనుట. వీటియొక్క క్షయమును (అనగా ఆత్మైక నాశ రూపవాసనా నివృత్తిని) చేయగలనని దృఢ నిశ్చయముగలుగుటచే దుఃఖము నివర్తించి నిశ్చింతుడవగుమన్నాను అని తాత్పర్యము. అందు కర్మయోగమనగా! సమస్తశాస్త్రము లందును ప్రతిపాదింపబడు ఆత్మ పరిశీలనద్వారా ఆత్మ నిత్యము నిదని నిశ్చయము గలిగిన తరువాత, తనకాలంబమాత్రయొక్క సాక్షా త్కార స్థానముడయుండుటకై చేతనునిచే చేయంబడు, యజ్ఞము దా నము తపస్సు మొదలగు కర్మలు. జ్ఞానయోగంబనగా! పైనచెప్పిన కర్మయోగముచే నిర్మలాంతఃకరణముగలవానికి గలిగెడు బ్రహ్మాత్మ స్మరణము. భక్తియోగంబనగా! అజ్ఞానయోగముచే పొందబడిన యథా కారముగలవానికిగలిగెడు, తైలధారవంటిదెడతెగనదియు అపర బ్రహ్మయొక్క ధ్యానముతో సమానంబైనదియు అత్యంత ప్రీతి రూపంబైనదియునైన అపరమాత్మవిషయకంబైన అవిచ్ఛిన్నంబైన (అనగా ఎడతెగనిదనుట) స్మరణపరంపర. ఇవియు కర్మయోగ, జ్ఞానయోగ, భక్తియోగములు.

ఇందు, కర్మజ్ఞానములతోఁగూడిన భక్తియోగమునకే మోక్షోపాయత్వముగాని, ప్రత్యేకించి కర్మయోగాదులకుపాయత్వమెచ్చటను లేదు అయినను, కామము, మోక్షము, ఇవిరెండుపురుషార్థములు (బుధునిచే గోరబడినవి) అయినను వీటికుపయోగంబులగుటవలన, ధర్మార్థములనుగూడ బుధుపురుషార్థములను వాడుకనుంబోలె, భక్తికంగంబులగుటవలన కర్మజ్ఞానములకుంగూడ మోక్షోపాయంబులని వ్యవహారముగాని ప్రత్యేకముగా వీటికుపాయత్వములేదు.

ఇదోప్పిప సంఖించుచున్నాను, దైన్యముగలవాడనగుచున్నాను అనుటవలన తన(జీవుని) యొక్క స్థితినిజూచుకొని దుఃఖమున్నూ, భగవంతుని, సర్వజ్ఞత్వ సర్వశక్తిత్వాదులనుజూచి దైన్యమున్నూ యల్లప్పుడును అధికారి చేయనుండినను వర్తింపవలయునని సూచింపబడుచున్నది. మరియు, నీశ్లోకములో (అస్మి) యనువర్తమాననిర్దేశమువలన అధికారికిగల్గిన, భగవంతుడే ఉపాయమను అధ్యవసాయమునకు చాంచల్యముండగూడదని సూచితంబయ్యె.

నీవు లోకమని యుపదేశించిన వాక్యమును విని, అశక్తుండను అల్పజ్ఞుండను పాపినియగు నాకెట్లు భగవత్ప్రాప్తి గలుగునను దుఃఖము నివర్తించి, సర్వశక్తియు సర్వజ్ఞుండవునగు నీవు నాపాపములను బోగొట్టి నీప్రాప్తిని లభింపజేయుదువని దృఢముగ నమ్మియున్నాను అని, ఈగ్రంథకర్తలగు భట్టరువారు, ఇట్టి అనుష్ఠానమును, తామనుష్ఠించి లోకమునకు జూపుచు ఈ గ్రంథమును నిగమించుచున్నారు.

ఇట్లు ఆంధ్రప్రతిపద టీకా తాత్పర్యసహితంబగు
అష్టశ్లోకి ముగిసెను.

శ్రీభట్టరుతిరువడిఘళేశరణం.

***

వ్యా॥ హేహరే! ఆశ్రితదురితనివర్తక। మయి। సదా-సంతతం, సార్వకాలికమిత్యర్థః । త్వయ్యధీనః త్వదధీనః తస్యభావః। తత్తాతాం త్వదాయత్తస్వరూపస్థితిప్రవృత్తికత్వం, త్వదేకపారతన్త్ర్యమితియావత్ । నిశ్చిత్య* (ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జునతిష్ఠతి । భ్రామయన్సర్వభూతాని యన్త్రారూఢాని మాయయా)౧(భూమిరాపోఽనలోవాయుః ఖం మనోబుద్ధిరేవచ। అహంకార ఇతీయంమే భిన్నాప్రకృతిరష్టధా॥ అపరేయమితస్త్వన్యాం ప్రకృతిం విద్ధిమేపరాం । జీవభూతాం మహాబాహో యయేదంధార్యతేజగత్) ఇత్యాది పూర్వోక్తరీత్యా నిర్ణీయ, కర్మ ఆదిః యేషాం తేకర్మాదయః తేచతే ఉపాయాశ్చ తాః కర్మాద్యుపాయాః కర్మయోగ జ్ఞానయోగ భక్తియోగాః ఇత్యర్థః, తత్రకర్మయోగోనామ-శాస్త్ర

---

* ౩౧ పు-౨౦ పఙ్క్తిచూచేది.

(౧) భూమియు జలము అగ్నియు వాయువు ఆకాశము మనస్సు బుద్ధి అహంకారము ఇట్లని ఎనిమిది విధంబులుగనుండు ఈ ప్రకృతి నాకు శేషభూతము ఈ ప్రకృతి తక్కువైనది, దీనికంటెను ఇతరంబైనదియు ప్రధానంబైనదియునైన ప్రకృతిని జీవాత్మరూపంబైనదానినిగ తెలిసికొనుము ఏ (జీవరూపంబైన) ఈ ప్రకృతిచేత ఈ జగత్తు ధరింపబడుచున్నదో!

ఇత్యాదులు, చేతనాచేతనములు ఈశ్వరునికి అధీనములను టకు సాధకవచనములు.

ర్థతత్వ నిర్ణయానన్తరం జ్ఞాననిష్పత్తయె క్రియమాణ యజ్ఞదానతపః ప్రభృతికం। తేనజితస్వాంతస్య పరిశుద్ధాత్మ భావనాజ్ఞానయోగః। తేనలబ్ధాధికారస్య, తైలధారావత్ అవిచ్ఛిన్నదర్శనసమానాకారప్రీతిరూపాపన్నస్మృతిసన్త తిఃభక్తియోగః।కర్మజ్ఞానాంగికాయాఃభక్తేరేవఉపాయ త్వేనకర్మజ్ఞానయోః పృథగుపాయత్వాభావేపి అత్రసర్వే షాంతుల్యవదుపాయత్వోక్తిః,, చత్వారః పురుషార్థా ఇతి ప్రణాళికామపేక్ష్య. కామమోక్షౌహి పురుషార్థౌ తదుపయోగినౌధర్మార్థౌ కర్మజ్ఞానయోగాది సాధనాను ష్ఠానయోగ్యతాపాదకస్నానసంధ్యోపాసనాది నిత్యనైమి త్తికానాంఅవతారరహస్యజ్ఞాన పురుషోత్తమవిద్యా దివ్య దేశవాస నామసంకీర్తన దీపారోపణ మాల్యసమర్పణాది నాంచ యథాసంభవం కర్మజ్ఞానాదావేవఅన్తర్భావః । అవతారరహస్యజ్ఞానాదీనాం మోక్షోపాయత్వోక్తిః భ క్త్యంగతయాప్రధానఫలేనైవఫలవత్త్వాభిప్రాయా। కర్తు మనలం - స్వరూపవిరుద్ధత్వాత్ దుఃఖబహుళత్వాత్ సా పాయత్వాత్ స్వతఃఫలాఽసాధనత్వాత్ సాపేక్షత్వాత్ వి ళంబ్యఫలప్రదత్వాత్ చిరకాలసాధ్యత్వాత్ అనేకత్వాచ్చ అనుష్ఠాతుంఅసమర్థః, త్యక్తుమనలం - వర్ణాశ్రమోచిత త్వేన అఖిమతఫలసాధనత్వేనచ శాస్త్రచోదితత్వాత్ త్వ యోపదిష్టత్వాచ్చ ప్రత్యవాయభీత్యావిహాతుంఅసమర్థః,

అత్రేయంనిర్ణయః।భక్తియోగస్యఅంగభూతకర్మయోగ
జ్ఞానయోగాది కరణాత్కరణంతత్త్యాగాత్త్యాగః । సవిశే
షణేహీతి న్యాయాత్, భోజనపూర్వభావిన్యాః క్షుధ
ఇవకైంకర్య పూర్వభావిన్యాఃభక్తేఃత్యాగాయోగాత్ ని
త్యనైమిత్తికానాం సాధనానుష్ఠానయోగ్యతా పాదక
త్వాకారేణత్యాగః భగవదారాధన యోగ్యతాపాదక
త్వాకారేణ కైంకర్యత్వాకారేణచ అనుష్ఠానమవగత
మితి । ప్రపత్తిమప్యనలం । స్వరూపానురూపత్వసుకరత్వ
సుఖరూపత్వనిరపాయత్వ సిద్ధత్వస్వతఃఫలసాధనత్వనిరపే
క్షత్వఅవిలంబఫలప్రదత్వ ఏకత్వాదిభిఃసుకరోపాయశ్శోక
నివృత్త్యర్థమభిహితేఽపి, తదంగభూతసర్వధర్మత్యాగస్య
ఆవశ్యకత్వాత్ దార్ఢ్యభావాత్ ఆకించన్యాభావాత్ మహా
విశ్వాసాభావాచ్చసర్వధర్మత్యాగాంగకంప్రపదనం కర్తు
మప్యసమర్థః అహందుఃఖాకులఃశోకావిష్టస్సన్। సీదామి
కృశీభవామి । ఏవంశోకనిమిత్తంఉక్త్వాశోకనివృత్తిహే
తుమాహ ।ఏతదిత్యాదినా। సారథిః-వాత్సల్యాతిరేకాత్
అర్జునసారథీభూతస్య, తే-పరమాప్తస్యభవతస్తు,చరమం-
అంతిమం, వాక్యం-వాక్యార్థం, సర్వధర్మానిత్యాది చర
మశ్లోకార్థమిత్యర్థః । స్మరన్-అనుసందధానస్సన్, తతఏ
వహితోఽసి । పునః। ఏతత్పూర్వోక్తం జ్ఞానం-పూర్వో
క్తభగవదేకోపాయత్వాధ్యవసాయం । ఉపేయుషః-

త్వత్ప్రసాదాత్ప్రాప్తవతః। మమ-అజ్ఞస్య అశక్తస్య అప్రాప్తస్య మే, సర్వాపరాధక్షయం-సర్వేషాం అపరాధానాం అవిద్యాకర్మవాసనారుచిప్రకృతిసంబంధానాం తదవాన్తరభేదానాం అహంకారమమకారాదీనాం సంచితానభ్యుపగతప్రారబ్ధపుణ్యపాపరూపపూర్వాఘానాం పుణ్యపాపరూపప్రామాదికోత్తరాఘానాం అనాదివాసనాకృతత్వచ్ఛందకందూయనాదీనాం లోకాపవాదభీత్యా కరుణయా కాలక్షేపేణ చ కృతానాం కేషాంచిద్బుద్ధిపూర్వకృతానాం చ సర్వేషాం ప్రాప్తివిరోధినాం। క్షయం-అశ్లేషవినాశరూప నవాసనానివృత్తిం, అపరాధశబ్దేన పాపానాం భగవన్నిగ్రహరూపత్వముక్తం।౨(యత్త్వత్ప్రియం తదిహ పుణ్యం అపుణ్యమన్యత్ నాన్యత్ తయోః భవతి లక్షణమత్రజాతు। ధూర్తాయితం తవ తు యత్కిల రాసగోష్ఠ్యాం తత్ కీర్తనం పరమపావనం ఆమనన్తి) ఇత్యభియుక్తోక్తేః। తన్నివృత్తిశ్చ త్వత్ క్షమయైవభవతి॥ ౩(యద్బ్రహ్మకల్పనియుతానుభ

(౨) ఏది నీకు అభిమతంబో అదియే పుణ్యము. నీకభిమతము గానిదియే పాపము ఇంతకంటె వేరొకటనునది, ఆ పుణ్యపాపములకు లేదు. (ఇందుకుదృష్టాంతము) రాసక్రీడ యందలి ఏ నీయొక్క ధూర్త వ్యాపారముగలదో! దానిని కీర్తనము సేయ పరమపావనం బని (మహాత్ములు) చెప్పుచున్నారు.—[illegible] భగవన్నిగ్రహ రూపంబనుటకు [illegible].

(౩) అనేక వేల బ్రహ్మకల్పములప్రమాణ కాలమనుభవించినను

వేష్యనాశ్యంతత్కిల్బిషం సృజతిజన్తురిహక్షణార్ధే। ఏవంస
దాసకలజన్మసుసాపరాధం త్వామ్యస్యహోతదభిసంధి విరా
మమాత్రాత్) ఇత్యాచార్యవచనమత్రప్రమాణం।అశ్లేషో
నామ ఉత్పత్స్యమానశక్తిప్రతిబంధః। వినాశోనామ ఉ
త్పన్నశక్తివినాశః । అశ్లిష్టవినష్టయోరుత్తరపూర్వసుకృ
తయోస్తు దృశయోస్సుష్కృతయోశ్చ శరీరావసానేసు
హృద్విషత్ సంక్రమణంశ్రూయతే। ర(తస్యపుత్రాదాయ
ముపయంతి । సుహృదస్సాధుకృత్యాం । ద్విషంతః పాప
కృత్యాం । తస్యప్రియాజ్ఞాతయస్సుకృతముపయంతి। అప్రి

తీరని ఏపాపము గలదో! అట్టిపాపములను చేతనుడును ఒక అరక్షణ కాలములో జేయుచున్నాడు, ఇటులనెల్లప్పుడును ప్రతిజన్మయందును అపరాధియైనను వీనిని, ఒకపాపమునుజేసి ముగించినపిదప మఱియొక పాపమును జేయవలయునను జ్ఞానము బుట్టుటకుముందల నిముష ములో పీడుపాపమును చేయలేదనియెంచి ఇంతమాత్రమును ఆధారము గాజేసికొని రక్షించుచున్నావు. ఇదియేమి ఆశ్చర్యము.

ఇట్టి పూర్వాచార్య శ్రీసూక్తి, అట్టిపాపములకు నాశమును నీయొక్క క్షమాగుణముచేతనే గలుగుననుటకు ప్రమాణము.

(౮) అముక్తపురుషుని పుత్రులు (వీని) దాయమును బొందు చున్నారు (వీనికి) మిత్రులు (వీని) పుణ్యకృత్యములను బొందుచు న్నారు. శత్రువులు పాపకృత్యములను బొందుచున్నారు. వానికి ప్రి యులైన జ్ఞాతులు, సత్కృత్యమును బొందుచున్నారు. శత్రువులు దుష్కృత్యమును బొందుచున్నారు. క్రింద బ్రహ్మజ్ఞానికి పూర్వాఘ మునశించుననియు ఉత్తరాఘము అంటదనియు చెప్పియున్నారు

యాదుష్కృతం) ఇత్యాది। ఏతత్ప్రపఞ్చో భాష్యాదౌ ద్రష్టవ్యః। కర్తాసి-కరిష్యసి, ఇతిదృఢోస్మి - అవసాదనివృత్త్యా నిర్భరోభవామి ఇత్యర్థః. సీదామిదృఢోస్మీత్యాభ్యాం స్వావలోకనేన అవసాదః భగవద్గుణావలోకనేన దార్ఢ్యంచ, అధికారిణో యావజ్జీవ మనువర్తనీయమితి సూచితం। అస్మి ఇతివర్తమాననిర్దేశేన అధ్యవసాయస్య చాంచల్యాభావస్సూచితః। స్మరన్నితివర్తమాననిర్దేశేన, తదర్థానుసంధానేనైవకాలక్షేపః కర్తవ్యః ఇతిసూచితః।

౫ (కర్మజ్ఞానముపాసనంచ శరణవ్రజ్యా ఇతిచావస్థితాః సన్మార్గాః అపవర్గసాధనవిధౌ సద్వారకాఽద్వారకాః।

అయితే ఇవి యేమియగుననగా! అజ్ఞానియొక్క పుణ్యకర్మను వాని మిత్రులు బొందుదురనియు పాపమును వీనిశత్రువులు (అనగా బ్రహ్మవేత్తను నిందించినవారలు) బొందుదురనియును చెప్పంబడినది. పై శ్రుతులన్నియు నిందుకు ప్రమాణములు. ఈసంగతి శ్రీభాష్యములో విస్తారముగ చెప్పంబడినది.

(౫) మోక్షమునుసాధించుటకు మంచిమార్గములైనవి (అనగా ఉపాయములనుట) కర్మయోగము, జ్ఞానయోగము, భక్తియోగము, ప్రపత్తి అను ఈనాలుగుపాయములు,, వీటిలోకొన్ని అద్వారకములును గొన్నిసద్వారకములును అయివున్నవి. (అద్వారకము లనగా ఇతరసాపేక్షలేక స్వయముగా మోక్షమునిచ్చునవి అనగా సిద్ధోపాయరూపంబగు ప్రపత్తి). సద్వారకములనగా! ఇతరసాపేక్ష లేక స్వయముగా మోక్షము నివ్వజాలని, కర్మయోగము జ్ఞానయోగము భక్తి అనునవి. మఱియు నీకర్మజ్ఞానాదులు నాల్గును, ఏకాకృతితో

ఏకద్వ్యాకృతి యోగసంభృత పృథగ్భావాను భావాని
మార్గే సమ్యక్ప్రపత్త్యై శరణ్యాసారథిగిరామ స్తేరమ స్తేబు
ధాః॥ ౬ (శాఖానాముపరిస్థితేన మనునామూలేన లబ్ధా
త్మకః సత్తాహేతుసకృజ్జపేన సకలం కాలం ద్వయేనక్షిపన్।

గము ద్వ్యాకృతియోగము అను వేరైన రెండు భావములు గలది: అనగా! ప్రపత్తి ఏకాకృతియోగము గలవనియు భక్తి కర్మజ్ఞానరూపంబైన రెండు ఆకృతుల సంబంధము గలదనియు నర్థము. ప్రపత్తిసాధనంబనియు సిద్ధోపాయుడు పర్వేశ్వరుండనియును, వేదాంత దేశికులవారి సిద్ధాంతము, గనుక నీ శ్లోకములో వేదాన్త దేశికులవారు ఏకాకృతియోగము గలది ప్రపత్తియని సాధించియున్నారు. పిళ్లైలో కాచార్యులవారు ప్రపత్తికి సాధనత్వము నంగీకరించలేదు. ఇట్లు సద్వారక అద్వారకములనియు ఏకాకృతియోగము ద్వ్యాకృతి యోగము అను భేదములుగలవియునైన ఈ నాలుగుపాయములను బాగుగ పరిశీలించి జ్ఞానవంతులు (సకలజగ) ద్దురితహరుండును (అర్జునునికి) సారథియునైనవానిచే చెప్పంబడిన భగవద్గీతాశాస్త్రకంబైన వాక్యములయొక్క తుదనుండునట్టి చరమశ్లోకమందు రమించుచున్నారు. అనగా! కృష్ణునిచే చెప్పంబడిన ప్రపత్తియే ముఖ్యోపాయంబనియెంచి దానియందు మిక్కిలి అభినివేశముగలవారలై జ్ఞానులు ప్రపత్తినే యనుష్ఠింపుచున్నారని తాత్పర్యము.

(౬) వేదాంతములందు విలసిల్లుచున్నట్టి మూలమంత్రముచే పొంద బడినఆత్మజ్ఞానముగలవారును ఒక్కమారుచ్చరించిన నే పొందు సత్తకు కారణంబైన ద్వయమంత్రానుసంధానముచే గనే కాలయాపనము

వేదాన్తం సవిహారసారథిదయాగుమ్ఫేన విస్రమ్భితః సార
జ్ఞోయదికశ్చిదస్తి భువనే నాథస్సయూథస్య నః) ఇత్యాదిక
మత్రానుసంధేయమ్ । దృఢోఽస్మీతిస్వనిష్ఠాప్రదర్శనేన ప్ర
బంధశ్చనిగమితః ॥ ౮ ॥ ౭(ఇత్థంబాలప్రబోధార్థం అష్ట
శ్లోక్యాయథాశ్రుతస్స్వవర్ణితోఽర్థో మహాత్మానః క్షంతుమ
ర్హథ సాహసమ్॥ ౭

ఇత్యష్టశ్లోకీ సవ్యాఖ్యా సంపూర్ణా.

శ్రీః శ్రీః శ్రీః.

***

చేయువారును, వేదాన్తములందు విహరించునట్టి సారథియైన కృష్ణుని
యొక్క దయాగుణముచే విశ్వసింపజేయబడినవారునై ఇట్లు రహస్య
త్రయసారమును బాగుగ నెఱింగినవారెవరైనను బుడమియందుండిరేని
అట్టివారె మాసమూహమునకు నాథులు అనిఅర్థము. అనగా! విధిరూ
పంబగు తిరుమంత్రార్థజ్ఞానముగలవారలై తదనుష్ఠాన ప్రతిపాదకం
బగుద్వయార్థానుసంధానమొనరించుచు శరణ్యుండగు ఈశ్వరునిచే
చేయదగు సకలపాపనివృత్తిని వానిచే స్వయముగా ప్రతిపాదించునట్టి
చరమశ్లోకార్థజ్ఞానముగలిగి దానిచే విశ్వాసముగలవారలైన ప్రపన్న
సార్వభౌములే మాకును మాసంబంధులకును నాయకులని తాత్ప
ర్యము.

(౭) ఇటుల బాలురకందరికిని సులభముగ అష్టశ్లోకియొక్క
అర్థము తెలియుటకై ఈయష్టశ్లోకికి ఆచార్యులవలన వినబడిన
అర్థములు ఈవ్యాఖ్యానరూపంబుగ నాచేత చెప్పంబడినవి. ఓమహా
త్ములారా ఈసాహసమును క్షమింతురుగాక.

శ్రీమదష్టాక్షరమంత్రార్థః.। జీవః విష్ణోరేవ శేషభూతః నస్వతంత్రః జీవస్యభగవానేవరక్షకః నస్వయం । సర్వశేషిణేనారాయణాయ సర్వదేశసర్వకాల సర్వావస్థోచిత సహజ సకలవిధకైంకర్యాణి కర్తవ్యానినస్వార్థం ఇతివిధిప్రకారః ॥ అహంవిష్ణోరేవ శేషభూతః నస్వతంత్రః మమభగవానేవరక్షకః నాహం. అహం సర్వశేషిణే నారాయణాయ సర్వదేశ సర్వకాల సర్వావస్థోచిత సహజ సకలవిధకైంకర్యాణి కరవాణిమదర్థంనకరవాణి ఇత్యనుసంధానక్రమః॥

మూలమంత్రార్థము.

జీవుడు విష్ణువునకే శేషభూతుండు (అనగా యథేష్టవినియోగార్హుండు) తనకుతాను స్వతంత్రుండుగాడు,, ఈజీవునికి భగవంతుడే రక్షకుండుగాని తానుగాడు,, సమస్తచేతనాచేతనులకును శేషియగు శ్రీమన్నారాయణునికొరకే, సర్వదేశసర్వకాల సర్వావస్థలయందును యథోచితంబులై స్వభావసిద్ధంబులైన కైంకర్యములను చేయవలయును తనకొరకై ఒకటియుంజేయగూడదు. ఇట్లని ఈమంత్రము, స్వస్వరూపపరస్వరూప ఉపాయస్వరూప ఉపేయస్వరూప విరోధిస్వరూపములనువిధించి చెప్పుచున్నది. ఈఅర్థములను చేతనుండనుసంధించుక్రమము॥ నేనువిష్ణువునకే శేషభూతుడను నేను స్వతంత్రుడనుగాను,, నాకుభగవంతుడే రక్షకుండు నేనుగాను,, నేను నారాయణునికొరకే, సర్వదేశ సర్వకాల సర్వావస్థలయందు నుచితంబులైన కైంకర్యములను సహజసిద్ధముగ జేయుచున్నాను నాకొరకు నేనుచేయుటలేదు, ఇట్లని చేతనుండు ఈమంత్రార్థము ననుసంధించుకొను విధానము.

అథద్వయార్థః॥ శ్రియంపురుషకారతయాఽఽశ్రిత్యత యానిత్యసంశ్లిష్టస్య ఆశ్రయణసౌకర్యాపాదక ఆశ్రితకా ర్యాపాదక వాత్సల్యస్వామిత్వసౌశీల్యసౌలభ్య జ్ఞానశక్తి పూర్తిప్రాప్తిగుణశాలినోభగవతఃచరణౌ ఉపాయత్వేన అధ్యవస్యామి ప్రాప్యభూతయా శ్రియానిత్యసంశ్లిష్టాయ సర్వశేషిణే నారాయణాయ సర్వదేశ సర్వకాల సర్వా వస్థోచిత సహజసకలవిధకైంకర్యాణి కరవాణి. మదర్థం నకరవాణి ఇతిద్వయార్థః॥

ద్వయమంత్రార్థము.

ముందర లక్ష్మిని పురుషకారభూతురాలుగ నాశ్రయించి, ఆమెతోడ నెల్లప్పుడును గూడియుండువాడును, తనవాశ్రయిం చుటకు సౌకర్యములను జేయునట్టివియు ఆశ్రయించిన వార లగార్యములను నెరవేర్పుండగియుండు నట్టివియునైన, వాత్స ల్యము, స్వామిత్వము, సౌశీల్యము, సౌలభ్యము, జ్ఞానము, శక్తి, పూర్తి, ప్రాప్తి, ఇట్టికళ్యాణగుణములుగలవాడునైన భగవంతుని యొక్క పాదపద్మములను(తిరువడిని) ఉపాయముగనమ్ముచున్నాను. (మఱియు) ప్రాప్యరాలగు ఆలక్ష్మితో (పిరాట్టితో) ఎల్లప్పుడును గూడియుండు సర్వశేషియగు శ్రీమన్నారాయణునికే, సర్వదేశసర్వ కాల సర్వావస్థోచిత సకలసహజకైంకర్యములను జేయుచున్నా డను నాకై నేనుజేసుకొనను. ఇట్లు ద్వయమంత్రార్థము.

అథచరమశ్లోకార్థః॥సాధనబుధ్యాక్రియమాణాన్ శ్రు తిస్మృతిచోదితనిత్యనైమిత్తికాదిరూపాన్ కర్మజ్ఞానభక్తి యోగాన్ రుచివాసనాభిస్సహ అపునర్భవంవిహాయ ఆశ్ర

యణసౌకర్యాపాదక వాత్సల్యస్వామిత్వసౌశీల్య సౌలభ్య గుణశాలినం మామేవ ఉపాయతయా అధ్యవస్య. ఆశ్రిత కార్యాపాదక జ్ఞాన శక్తి పూర్తి ప్రాప్తిగుణశాల్యహం మామేవోపాయతయాఽఽశ్రితం అజ్ఞంఅశక్తంఅప్రాప్తం భవన్తం సర్వేభ్యఃమత్ప్రాప్తిప్రతిబంధకేభ్యః ముక్తం కరిష్యామి శోకంమాకార్షీః ఇతిచరమశ్లోకార్థః॥ శ్రీరస్తు.

చరమశ్లోకార్థము.

మోక్షసాధనములనే జ్ఞానముచేజేయంబడు శ్రుతిస్మృతివిహితంబులై నిత్యనైమిత్తికాదిరూపంబులైన కర్మజ్ఞాన భక్తియోగములనెడి యుపాయత్వబుద్ధిని, రుచివాసనలతోగూడ తిరిగి బుట్టకుండునట్టుల విడిచి ఆశ్రయణసౌకర్యాపాదకములైన సౌశీల్యసౌలభ్యగుణపూర్తిగల నన్నే సర్వవిధోపాయంబుగ నమ్మియుండుము. నన్నే యుపాయముగా నమ్మినవాడవును అజ్ఞుండవును అశక్తుండవును అప్రాప్తయు (నీచేతనీవుబొందువాడవుగావనుట) నైననిన్నును, ఆశ్రితులకార్యములను జేయునట్టి జ్ఞాన శక్తి పూర్తి ప్రాప్తి యను గుణములుగల నేను, నన్నుబొందుటకు ప్రతిబంధకములైన సమస్త పుణ్యపాపములవల్లనుండియు విముక్తునిగ జేసెదను. గనుక దుఃఖింపకుము. ఇట్టులచరమశ్లోకార్థము.

ఇట్టుల, అష్టశ్లోకికి శ్రీ-ఉ-వే-శ్రీమాన్, కవివల్లభ బిరుదాం
కితులైన అ-తి-కాం-భాష్యకారాచార్యులవారిచే
వ్రాయబడిన ఆంధ్రప్రతిపదటీకాతాత్పర్యములును
రహస్యత్రయసారార్థ తాత్పర్యమును ముగిసెను.

శ్రీరస్తు.